

Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2004

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2003–2004	= 2003 tot en met 2004
2003/2004	= het gemiddelde over de jaren 2003 tot en met 2004
2003/'04	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2003 en eindigend in 2004
1993/'94–2003/'04	= boekjaar enz. 1993/'94 tot en met 2003/'04

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Voorburg/Heerlen, 2003.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik of
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn excl. administratie- en
verzendkosten.
Prijs: € 11,00
Kengetal: J-64
ISBN 903572449 6
CBS-productnummer: 6001604010

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Voorwoord	6
Enkele kerngegevens	7
1. Inleiding	8
1.1 Doel monitoringsrapportage	8
1.2 Werkwijze en verantwoording	8
1.3 Opbouw van de monitoringsrapportage	8
1.4 Referenties	8
2. Algemene ontwikkelingen in de landbouw	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Aantal agrarische bedrijven	11
2.3 Ontwikkeling van het agrarisch grondgebruik	13
2.4 Ontwikkeling van de rundveestapel	14
2.5 Ontwikkeling van de varkensstapel	15
2.6 Ontwikkeling van de pluimveestapel	16
2.7 Ontwikkeling van de veestapel voor overige diersoorten	17
2.8 Ontwikkelingen in de melkveehouderij	18
2.9 Weersgegevens	20
2.10 Referenties	21
3. Mineralen	22
3.1 Inleiding	22
3.2 Mestproductie-, varkens- en pluimveerechten	24
3.2.1 Inleiding	24
3.2.2 Geregistreerde mestproductierechten	26
3.2.3 Geregistreerde varkens- en pluimveerechten	27
3.2.4 Vervallen mestproductierechten	29
3.2.5 Vervallen varkens- en pluimveerechten	31
3.2.6 De hoeveelheid overgedragen mestproductierechten per concentratiegebied	33
3.2.7 De prijzen van mestproductie- of pluimveerechten in Zuid- en Oost-Nederland	35
3.2.8 De hoeveelheid overgedragen varkensrechten per concentratiegebied	37
3.2.9 De prijzen van varkensrechten in Zuid- en Oost-Nederland	38
3.3 Mineralenaangiftesysteem (MINAS)	40
3.3.1 Inleiding	40
3.3.2 Mineralenbalansen verfijnde aangiften	43
3.3.3 Saldo's verfijnde aangiften	46
3.3.4 Mineralenbalansen forfaitaire aangiften	49
3.3.5 Project Praktijkcijfers	52
3.3.6 Verzonden, ontvangen en afgehandelde aangifteformulieren	53
3.3.7 Vastgestelde en betaalde heffingen	54

3.3.8	Heffingen verfijnde aangiften	56
3.3.9	Frequentieverdeling heffingen verfijnde aangiften	58
3.3.10	Heffingen forfaitaire aangiften	60
3.3.11	Frequentieverdeling heffingen forfaitaire aangiften	62
3.4	Nationale mineralenbalans	64
3.4.1	Fosfaatbalans van landbouwgrond	65
3.4.2	Stikstofbalans van landbouwgrond	65
3.5	Transport en analyses van dierlijke mest	66
3.5.1	Transport van fosfaat en stikstof in de vorm van dierlijke mest	66
3.5.2	Gehaltes stikstof en fosfaat in dierlijke mest	68
3.6	Mestafzetovereenkomsten en erkenningen	69
3.6.1	Inleiding	69
3.6.2	Erkenningen	71
3.6.3	Mestleveranciers	72
3.6.4	Mestafnemers	74
3.7	Referenties	76
4.	Ammoniak	77
4.1	Inleiding	77
4.2	Ammoniakemissie door de doelgroep landbouw	78
4.3	Ammoniakemissie per bron	79
4.4	Ammoniakemissie per diercategorie	80
4.5	Referenties	81
5.	Overheidsprestatie	82
5.1	Inleiding	82
5.2	Financiële ondersteuning vanuit het Stimuleringskader	83
5.3	Milieu-investeringen met belastingaftrek	84
5.4	Financiële ondersteuning van het onderzoek	85
5.5	Financiële ondersteuning van voorlichting	86
5.6	Kosten voor de uitvoering en handhaving van de mestwetgeving	87
5.7	Handhaving van het mineralen- en ammoniakbeleid	88
5.8	Referenties	89
6.	Milieukwaliteit	90
6.1	Inleiding	90
6.2	Gemeten landbouwkundige fosfaattoestand van de bouwvoor	91
6.3	Fosfaatverzadiging landbouwgronden	93
6.4	Nitraatconcentraties in het bovenste grondwater onder landbouwgronden	94
6.5	Nitraat in ondiep grondwater naar bodemgebruik	96
6.6	Percentage waarnemingen in grondwater onder landbouwarealen in zandgebieden dat de EU-norm van 50 mg/l nitraat overschrijdt	97
6.7	Nitraat in opgepompt water van pompstations van waterbedrijven	98
6.8	Geïndexeerde concentraties fosfaat, stikstof en chlorofyl in regionale wateren en rijkswateren	99
6.9	Gemiddelde potentieel zure depositie	100
6.10	Emissie van verzurende stoffen	101

6.11	Herkomst van verzurende deposities op Nederland	102
6.12	Depositie van verzurende stoffen	103
6.13	Depositie van stikstof	104
6.14	Ontwikkeling van de depositie van stikstof, ammoniak en vervolg- producten per verzuringsgebied	105
6.15	Referenties	106

Bijlage 1.	Alfabetische Begrippenlijst	107
-------------------	------------------------------------	-----

Bijlage 2.	Stroomschema indeling bedrijfstypen	111
-------------------	--	-----

Voorwoord

De eerste monitoringsrapportage 'Mineralen- en Ammoniakbeleid' is in 1999 uitgebracht door het toenmalige IKC-Landbouw. Deze monitoringsrapportage is door de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij als bijlage bij de voortgangsrapportage 'Mineralen- en ammoniakbeleid' naar de Tweede Kamer gestuurd. In 2000 en 2001 zijn de tweede en derde editie van de monitoringsrapportage samengesteld door het Expertise-centrum LNV, waarin het IKC-Landbouw en het IKC-Natuurbeheer zijn opgegaan. Vanaf het voorjaar van 2002 wordt de rapportage onder de naam 'Monitor Mineralen en Mestwetgeving' verzorgd door het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het voorliggende rapport is inmiddels de derde aflevering van de CBS-reeks.

De inhoud van de huidige monitoringsrapportage omvat een actualisering van de informatie die in de voorgaande edities is opgenomen. Ten opzichte van de rapportage die in 2003 is verschenen, zijn in het huidige rapport extra gegevens opgenomen in het kader van de 'Evaluatie Meststoffenwet 2004'.

Het grootste deel van de basisgegevens uit het hoofdstuk 'Mineralen' is afkomstig van het Bureau Heffingen in Assen. Het Bureau Heffingen heeft een centrale rol in de uitvoering van de MINAS-regelgeving en beschikt uit dien

hoofde over een grote hoeveelheid gegevens met betrekking tot het mestbeleid. De controle en de uitwisseling van de gegevens zijn in korte tijd gerealiseerd, mede dankzij de inspanningen van de medewerkers van het Bureau Heffingen en hun bereidheid op verzoek gegevens nogmaals te controleren, aan te vullen en eventueel weer opnieuw samen te stellen.

Naast CBS-gegevens (hoofdstukken 2 en 3) en de gegevens van het Bureau Heffingen (hoofdstuk 3) zijn gegevens opgenomen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (hoofdstukken 4 en 6), van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (hoofdstuk 5) en van andere gegevensleveranciers.

De informatie voor deze publicatie is verzameld, verwerkt en van een toelichting voorzien door dr. ir. M.G.P. van Veller met medewerking van C. van Bruggen, P.K.N. Fong, T. Heijstraten en dr. C.S.M. Olsthoorn van de taakgroep Milieu van het CBS.

Het CBS dankt verder een ieder die op enigerlei wijze aan de totstandkoming van deze publicatie heeft bijgedragen.

Voorburg, 1 mei 2004

Enkele kerngegevens

Het CBS presenteert in de Monitor Mineralen en Mestwetgeving tijdreeksen over de uitvoering en resultaten van het mineralen- en ammoniakbeleid. De monitor is gemaakt in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ten behoeve van de jaarlijkse informatie over de voortgang van het mest- en ammoniakbeleid. Een groot deel van de cijfers over MINAS, mesttransporten, dierrechten en mestafzetovereenkomsten is beschikbaar gesteld door Bureau Heffingen van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Mineralenaangiftesysteem

Uit de deels door Bureau Heffingen gecontroleerde MINAS-aangiften blijkt dat ongeveer zestienduizend mestnummers in 2002 de verliesnorm voor stikstof en/of fosfaat hebben overschreden. Dat komt neer op ongeveer 20% van het totaal aantal mestnummers dat in 2002 verfijnde of forfaitaire aangifte deed. Voor deze overschrijding moet bijna 121 mln euro aan heffingen betaald worden.

Net als in voorgaande jaren overschreden in 2002 vooral de varkens-, pluimvee- en (overige) intensieve veebedrijven de verliesnormen. Ze moeten voor overschrijdingen in 2002 ruim 85 mln euro betalen, dat is gemiddeld ca. 13 000 euro per bedrijf. Van de melkveebedrijven overschreed in 2002 bijna een kwart de verliesnorm. De gemiddelde heffing die deze bedrijven over 2002 moeten betalen is lager dan bij de varkens-, pluimvee- en (overige) intensieve veebedrijven: ongeveer 3 700 euro per bedrijf.

Mestafzetovereenkomsten

Landbouwbedrijven hebben als mestleveranciers over 2002 voor ruim 95 mln kg en over 2003 voor ca. 107 mln kg stikstof mestafzetovereenkomsten afgesloten. De hoeveelheid stikstof in de mestafzetovereenkomsten van mestafnemers was in 2002 ca. 17% en in 2003 ca. 7% meer dan hetgeen was vastgelegd in de mestafzetovereenkomsten van mestleveranciers. Voor ongeveer driekwart van de totale hoeveelheid stikstof zijn voor 2002 en 2003 mestafzetovereenkomsten afgesloten door landbouwbedrijven die als afnemers fungeren, voor het overige deel door mestverwerkers/exporteurs.

Dierrechten

Per 31 december 2002 en 31 oktober 2003 waren voor respectievelijk 346 en 344 mln kg P_2O_5 mestproductie- en dierrechten geregistreerd. Ruim 60% van deze hoeveelheden was geregistreerd als grondgebonden recht. Van de niet-grondgebonden rechten bestond in 2002 en 2003 ca. 54% uit varkensrechten en ca. 28% uit pluimveerechten.

Op 31 oktober 2003 was ca. 12 mln kg P_2O_5 aan mestproductierechten, ca. 4 mln kg P_2O_5 aan pluimveerechten en bijna 1,9 mln varkensseenheden aan varkensrechten door opkoop, korting en afroaming komen te vervallen.

Overheidsprestatie

In 2002 is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ca. 13 mln euro uitgegeven aan onderzoek en voorlichting ten behoeve van het mineralen- en ammoniakbeleid. Het is niet bekend hoeveel subsidie in 2002 door het Ministerie voor dit beleid is uitgegeven. In 2001 werd door het Ministerie van LNV bijna 30 mln euro uitgegeven aan subsidies, onderzoek en voorlichting voor de oplossing van de mest- en ammoniak-problematiek. In 2001 en 2002 werd door ondernemingen in totaal voor respectievelijk 33 mln euro en 262 mln euro aan investeringen gemeld voor de regeling VAMIL/MIA in het kader van het mineralen- en ammoniakbeleid.

De kosten voor de uitvoering, controle en handhaving van de vastgestelde wet- en regelgeving aangaande het mest- en mineralenbeleid zijn in 2001 en 2002 gestegen met 51% en 38% ten opzichte van respectievelijk 2000 en 2001.

Milieukwaliteit

Sinds de invoering van MINAS in 1998 is de aanvoer van zowel dierlijke mest als kunstmest naar de Nederlandse landbouwgronden gedaald. Ook de uitstoot van ammoniak door de landbouw was in 2002 lager dan in voorgaande jaren.

Het gebruik van dierlijke mest en kunstmest beïnvloedt de milieukwaliteit van bodem, grond- en oppervlaktewater. De weergecorrigeerde nitraatconcentraties in het bovenste grondwater onder landbouwbedrijven in zandgebieden in de periode 1995–2002 zijn lager dan in de periode 1992–1995. In kleigebieden nemen deze concentraties vanaf 2000 af.

De fosfaatconcentraties in de bouwvoor op bouw- en maïsland zijn in 1999 ten opzichte van 1997 toegenomen, maar kwamen in 2002 in veel gevallen weer op het niveau van 1997 te liggen. Op grasland bleven de fosfaatconcentraties van de bouwvoor min of meer stabiel.

De fosfaatverzadiging van de bodem is in de afgelopen vijftien jaar sterk toegenomen, zodat het gevaar toeneemt voor het doorleken van fosfaat naar grond- en oppervlaktewater. In bijna geheel Nederland is sprake van fosfaatverzadiging met uitzondering van sommige kleigebieden en Zuid-Limburg.

1. Inleiding

Bij de behandeling van de Integrale Notitie Mest- en Ammoniakbeleid (IN) in 1995 is door de ministers van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer aan de Tweede Kamer toegezegd dat zij jaarlijks geïnformeerd zou worden over de voortgang van het mest- en ammoniakbeleid. Ten behoeve van het structureel verzamelen van relevante informatie is door het toenmalige IKC-Landbouw in 1998 een monitoringsprogramma opgezet. In dit programma worden drie soorten van informatie verzameld, te weten:

- Informatie over de vorderingen van de doelgroep landbouw.
- Informatie over de inzet van instrumenten en inspanningen van de overheid.
- Informatie over de ontwikkeling van de kwaliteit van het milieu.

Dit programma heeft inmiddels vijf monitoringsrapportages Mest- en Ammoniakbeleid opgeleverd (drie zogenaamde IN-monitors en twee Monitors Mineralen en Mestwetgeving). Het nu voorliggende rapport is de zesde monitoringsrapportage in dit kader.

1.1 Doel monitoringsrapportage

Het doel van de monitoringsrapportage is om informatie over de stand van zaken met betrekking tot de mest- en ammoniakproblematiek op een overzichtelijke en gestructureerde wijze bij elkaar te brengen. De gegevens in deze monitoringsrapportage hebben zoveel mogelijk betrekking op het jaar 2002, waar mogelijk en relevant voor de evaluatie van het mestbeleid is cijfermateriaal van het jaar 2002 en 2003 meegenomen. Indien (nog) geen gegevens voor het jaar 2002 beschikbaar zijn is volstaan met het opnemen van cijfermateriaal dat ook in de vorige monitoringsrapportage gepresenteerd is.

De gegevens over 1997 (en voorgaande jaren), 1998, 1999, 2000 en 2001 zijn opgenomen in de vijf eerder verschenen monitoringsrapportages (IKC-Landbouw, 1999; IKC-Landbouw, 2000; Boomaerts *et al.*, 2001; CBS, 2002, 2003). Waar mogelijk en relevant zijn de gegevens van voorgaande jaren in de vorm van tijdreeksen in de huidige rapportage verwerkt.

1.2 Werkwijze en verantwoording

Evenals in vorige monitoringsrapportages is in deze rapportage voor het verkrijgen van gegevens zoveel mogelijk aangesloten bij bestaande structuren en reeds verzamelde gegevens. Daarnaast hebben sommige gegevensleveranciers speciaal voor de monitoringsrapportage hun gegevens bewerkt en beschikbaar gesteld. Dit geldt in het bijzonder voor de grote hoeveelheid MINAS-gegevens,

die door het Bureau Heffingen in Assen voor dit rapport zijn bewerkt en aan het CBS voor verdere bewerking en publicatie ter beschikking zijn gesteld.

1.3 Opbouw van de monitoringsrapportage

De hoofdstukstructuur van de monitoringsrapportage is gelijk aan die van de eerder uitgebrachte monitoringsrapportages. Dit wil zeggen dat in hoofdstuk 2 'Algemene ontwikkelingen in de landbouw' enkele ontwikkelingen in de Nederlandse landbouw worden geschetst, die met name bepalend zijn voor de ontwikkelingen in de mest- en mineralenproblematiek.

In hoofdstuk 3 'Mineralen' is een grote hoeveelheid informatie bijeen gebracht met betrekking tot specifieke ontwikkelingen ten aanzien van de mineralen stikstof en fosfaat. Allereerst wordt in de algemene inleiding van hoofdstuk 3 de relevante regelgeving in 2002 aangestipt en wordt een aantal algemene constatering bij de verzamelde informatie gedaan. Hierna volgt een passage over de mest-productierechten en dierrechten. Daarna volgt een set tabellen die de ontwikkelingen beschrijven van het Mineralenaangiftesysteem (MINAS), aan de hand van fosfaat- en stikstofbalansen voor verschillende bedrijfstypen. Vervolgens worden resultaten voor praktijkprojecten en diverse uitvoeringsaspecten die samenhangen met MINAS, beschreven. Dit gedeelte wordt afgesloten met gegevens over de nationale mineralenbalans van Nederland en over de hoeveelheden getransporteerde mest. Tot slot wordt aandacht besteed aan het stelsel van mestafzet-overeenkomsten.

Hoofdstuk 4 'Ammoniak' staat in het teken van de emissie van ammoniak uit dierlijke mest en kunstmest. In hoofdstuk 5 met als titel 'Overheidsprestatie' wordt een beeld gegeven van de inspanningen van de overheid ter ondersteuning van het mineralen- en ammoniakbeleid. In hoofdstuk 6 'Milieukwaliteit' tot slot, worden gegevens gepresenteerd die betrekking hebben op de ontwikkelingen van de milieukwaliteit in relatie met de mest- en mineralenproblematiek.

In beginsel worden alle gegevens per thema gepresenteerd in de vorm van tabellen en figuren. Voor zover noodzakelijk zijn deze tabellen en figuren voorzien van een beknopte technische toelichting, die een correcte interpretatie en toepassing van de cijfers ondersteunt. Daarnaast worden relevante landelijke ontwikkelingen kort beschreven. Tevens is zonodig en zo mogelijk aandacht besteed aan regionale resultaten en ontwikkelingen.

1.4 Referenties

Boomaerts, J., Bruins, P., Maathuis, E., Verstraten, F., Vries, N. de & Westerlaken, L. (2001). Derde Monitoringsrapportage Mineralen- en ammoniakbeleid. Expertisecentrum LNV. Wageningen.

CBS. (2002). Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2002. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen.

CBS. (2003). Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen.

IKC-Landbouw. (1999). Monitoringsrapportage mineralen- en ammoniakbeleid 1998. Rapportnr. 145. Informatie- en KennisCentrum Landbouw. Ede.

IKC-Landbouw. (2000). Tweede monitoringsrapportage mineralen- en ammoniakbeleid. Rapportnr. 220. Informatie- en KennisCentrum Landbouw. Ede.

2. Algemene ontwikkelingen in de landbouw

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden geactualiseerde cijfers over structurele ontwikkelingen in de Nederlandse landbouw gepresenteerd voor 2003, alsmede voor een aantal voorgaande jaren. De uitbraak van de ziekte Mond- en Klauwzeer in maart 2001 heeft de cijfers van dat jaar sterk beïnvloed. Dit geldt met name voor het aantal runderen, schapen en (melk)geiten. Bij de landbouwtelling over 2001 is voor het eerst in lange tijd het aantal melk- en kalfkoeien gestegen ten opzichte van het voorgaande jaar door een beperking van de vervoersmogelijkheden. Eén van de gevolgen hiervan was dat minder dieren konden worden afgevoerd naar de slachthuizen. Omdat de landbouwtelling een momentopname betreft kan het aantal dieren in de loop van 2001 weer zijn normale omvang hebben aangenomen. In 2002 is het aantal melk- en kalfkoeien weer afgenomen.

De uitbraak van de klassieke vogelpest (Aviaire Influenza) in het voorjaar van 2003 heeft het aantal stuks pluimvee in dat jaar sterk beïnvloed. De landbouwtelling van 2003 die het aantal dieren per 1 april waarneemt, geeft geen goed beeld van de gemiddelde omvang van de pluimveestapel in dat jaar. In de periode dat de Landbouwtelling werd gehouden en ook nog daarna, zijn grote aantallen bedrijven geruimd. In het najaar is een belangrijk deel van de bedrijven weer herbevolkt. Onderzoek naar het gemiddelde aantal stuks pluimvee in 2003 is op moment van verschijnen van deze publicatie nog niet afgerond.

Ontwikkelingen in het totaal aantal agrarische bedrijven en het aantal agrarische bedrijven per agrarische sector zijn niet alleen van belang voor de totale hoeveelheid geproduceerde dierlijke mest, maar ook voor een evenwicht tussen afnemers en producenten van dierlijke mest. Dit evenwicht is met name van belang voor mesttransporten en mestafzetovereenkomsten.

De toegestane hoeveelheid stikstof en fosfaat die in de Nederlandse akkerbouw per ha afgezet kan worden, verschilt voor bouwland en grasland (zie tabel 3.7). Daarom zijn ontwikkelingen van het grondgebruik in de Nederlandse landbouw van belang voor afzetmogelijkheden van dierlijke mest.

De ontwikkeling van de veestapel voor rundvee, varkens, pluimvee en overige diersoorten (o.a. schapen, geiten, konijnen en edelpelsdieren) is van invloed op de hoeveelheid geproduceerde dierlijke mest. Door middel van diverse beleidsmaatregelen (o.a. het stellen van een bovengrens voor het aantal dieren per agrarisch bedrijf door middel van mestproductie-, varkens- en pluimveerechten) tracht de overheid de ontwikkeling van de Nederlandse veestapel te sturen.

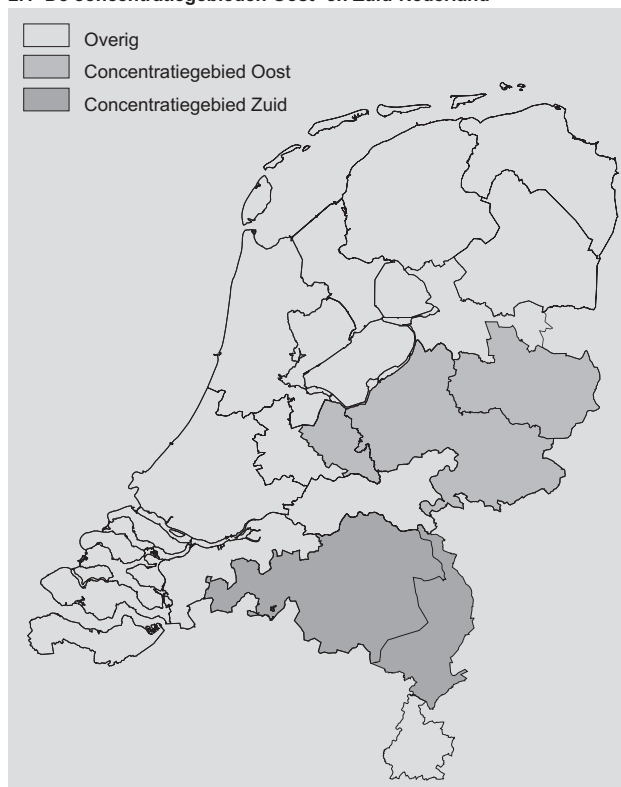
Rundvee is in Nederland verantwoordelijk voor ruim 60% van de stikstofuitscheiding en voor ca. 55% van de fosfaatuitscheiding in de vorm van dierlijke mest (CBS, 2002; RIVM, 2002). Omdat ongeveer tweederde van de mineralenproductie van rundvee afkomstig is van melk- en kalf-

koeien is de ontwikkeling van de melkveehouderij belangrijk voor de mest- en mineralenproblematiek. Met name de omvang en concentratie van de intensieve bedrijven is hierbij van belang omdat een agrarisch bedrijf meer moeite zal moeten doen om aan de milieunormen te voldoen naarmate de intensiteit groter wordt (RIVM, 2002).

De invloed van dierlijke mest op het milieu wordt ook bepaald door de weersomstandigheden. Hierbij is het weer niet alleen van invloed op de gewasgroei en mate van uitspoeling van stikstof en fosfaat maar ook op de mogelijkheid tot het uitrijden van dierlijke mest.

In de presentatie van de regionale aspecten wordt regelmatig verwezen naar de indeling van Nederland in drie gebieden waarvan twee concentratiegebieden (zie figuur 2.1). Het betreft de concentratiegebieden van de intensieve veehouderij in Oost-Nederland (gedeelte van Overijssel, Utrecht en Gelderland) en in Zuid-Nederland (gedeelte van Brabant en Limburg). De rest van Nederland wordt in deze gebiedsindeling gemakshalve samengenomen in één categorie Overig-Nederland.

2.1 De concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland

Bron: CBS.

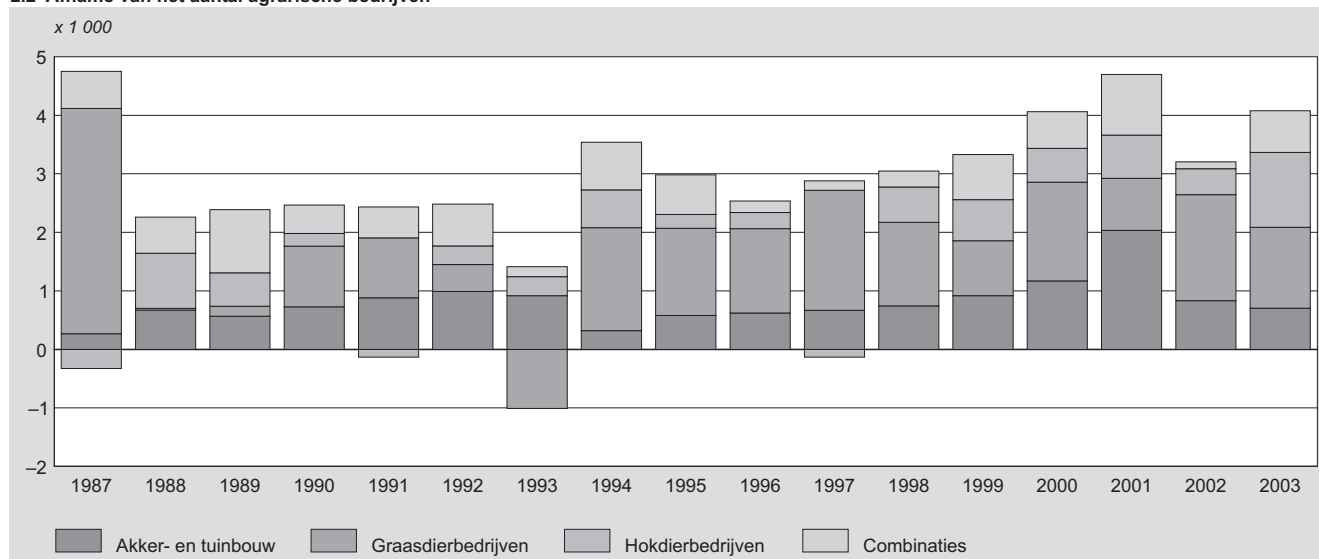
2.2 Aantal agrarische bedrijven

Tabel 2.1
Aantal agrarische bedrijven

	Totaal	Akkerbouw	Tuinbouw	Graasdierbedrijven	Hokdierbedrijven	Combinaties
1986	136 436	17 782	24 446	63 411	13 202	17 595
1987	132 012	17 322	24 637	59 562	13 530	16 961
1988	129 753	17 087	24 200	59 534	12 589	16 343
1989	127 367	16 529	24 192	59 361	12 023	15 262
1990	124 903	16 265	23 727	58 326	11 807	14 778
1991	122 606	15 612	23 499	57 303	11 941	14 251
1992	120 125	14 987	23 132	56 848	11 621	13 537
1993	119 724	14 551	22 649	57 859	11 300	13 365
1994	116 184	14 670	22 211	56 101	10 652	12 550
1995	113 202	14 663	21 639	54 613	10 414	11 873
1996	110 667	14 683	20 995	53 176	10 136	11 677
1997	107 919	14 666	20 342	51 126	10 268	11 517
1998	104 873	14 270	19 994	49 700	9 664	11 245
1999	101 545	13 856	19 489	48 763	8 961	10 476
2000	97 483	13 749	18 427	47 075	8 382	9 850
2001	92 783	12 911	17 232	46 187	7 641	8 812
2002	89 580	12 756	16 554	44 376	7 198	8 696
2003	85 501	12 612	15 992	42 999	5 917	7 981

Bron: CBS.

2.2 Afname van het aantal agrarische bedrijven

Bron: CBS.

Ontwikkelingen

Het aantal agrarische bedrijven is in 2003 ten opzichte van 2002 met 4,5% afgenomen. Gemiddeld verdwenen er in dat jaar 78 bedrijven per week.

Deze afname sluit aan op de trend die over een langere periode waarneembaar is. Tussen 1986 en 2003 is het aantal agrarische bedrijven afgenomen met ruim 37%. Zowel het aantal hokdierbedrijven als het aantal combinaties is in deze periode meer dan gehalveerd.

De afname van het aantal agrarische bedrijven ging gepaard met een toename van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte. Zowel in 2002 als in 2003 nam deze oppervlakte met bijna 1 ha per bedrijf toe ten opzichte van het jaar daarvoor. Vanaf 1986 is de gemiddelde bedrijfs-

omvang met ca. 8 ha toegenomen. Ook de economische omvang van de bedrijven is in deze periode toegenomen; van 49 nge/bedrijf in 1986 tot ca. 85 nge/bedrijf in 2002 en 2003.

Regionale aspecten

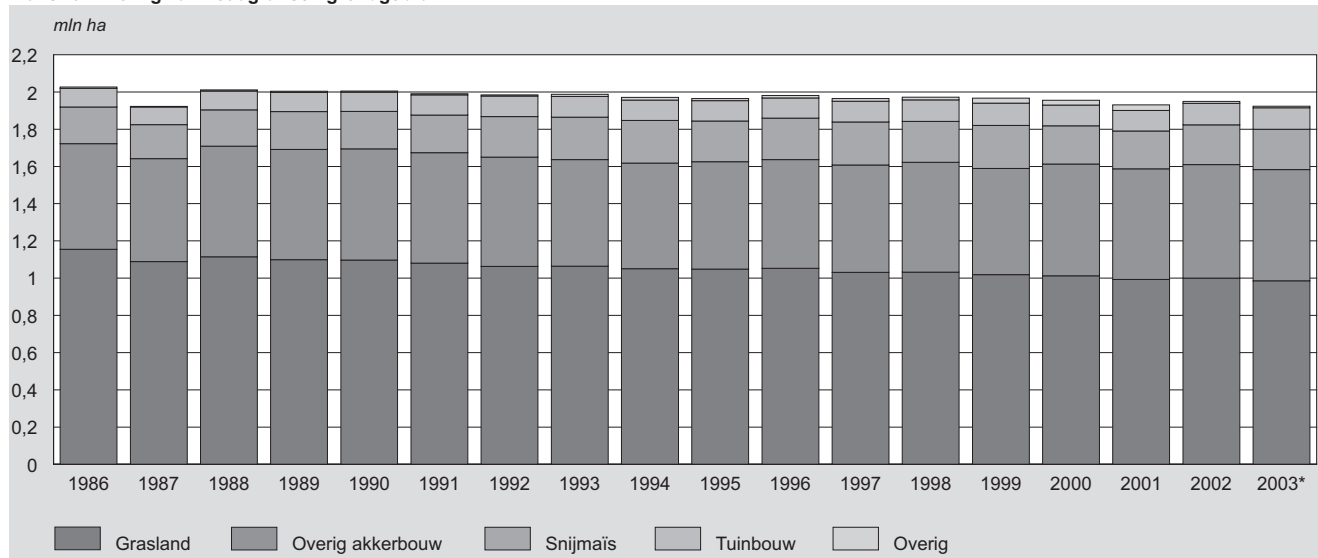
De afname van het aantal agrarische bedrijven in 2003 ten opzichte van 2002 was ongeveer gelijk in de concentratiegebieden Zuid- en Oost-Nederland en voor Overig-Nederland (ca. -5%). In de concentratiegebieden Zuid- en Oost-Nederland nam het aantal akkerbouwbedrijven echter toe met ongeveer 7%. In concentratiegebied Oost-Nederland nam bovendien het aantal tuinbouwbedrijven met 2,5%

toe. In beide concentratiegebieden daalde het aantal graasdierbedrijven met ca. 2,5%. In verband met tellingsproblemen in de door vogelpest getroffen gebieden is het aantal hokdierbedrijven en combinatiebedrijven per concentratiegebied in 2003 vooralsnog niet eenduidig vastgesteld.

De gemiddelde bedrijfsoppervlakte is overal gestegen. De sterkste toename was in Overig-Nederland; gemiddeld bijna 1 ha per bedrijf. In de concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland is ten opzichte van 2002 de gemiddelde bedrijfsoppervlakte in 2003 gestegen met respectievelijk 0,6 en 0,5 ha.

2.3 Ontwikkeling van het agrarisch grondgebruik

2.3 Ontwikkeling van het agrarisch grondgebruik

Bron: CBS.

Tabel 2.2
Ontwikkeling van het agrarisch grondgebruik

	Grasland	Snijmaïs	Overig akkerbouw	Tuinbouw	Overig	Totaal
	1 000 ha					
1986	1 155	197	567	101	6	2 027
1987	1 088	182	554	95	4	1 923
1988	1 114	195	595	101	6	2 012
1989	1 099	203	593	104	6	2 004
1990	1 096	202	598	104	6	2 006
1991	1 080	202	595	109	6	1 991
1992	1 063	218	587	111	6	1 985
1993	1 064	229	573	111	11	1 988
1994	1 051	229	568	110	14	1 971
1995	1 048	219	577	109	11	1 965
1996	1 052	223	584	108	14	1 982
1997	1 030	232	577	112	14	1 965
1998	1 032	220	590	116	15	1 973
1999	1 018	231	571	120	27	1 967
2000	1 012	205	601	112	26	1 955
2001	993	204	594	110	30	1 931
2002	1 000	214	610	116	10	1 949
2003	985	217	597	116	8	1 923

Bron: CBS.

Toelichting

Onder overig grondgebruik worden braakland en snelgroeiend hout verstaan. Vanaf 2002 wordt het deel van het braakland waarop in het kader van een subsidieregeling groenbemestingsgewassen verbouwd worden (zgn. groen en natuur braakland) onder de groenbemestingsgewassen gerekend. Daarmee worden vanaf 2002 de arealen voor deze typen braakland niet meer bij overig grondgebruik maar bij overig akkerbouw geteld.

Ontwikkelingen

In Nederland was in 2002 1,95 mln ha in gebruik als landbouwgrond; in 2003 was dat 1,92 mln ha. In 2002 is het totale areaal toegenomen met ca. 1% in vergelijking met 2001.

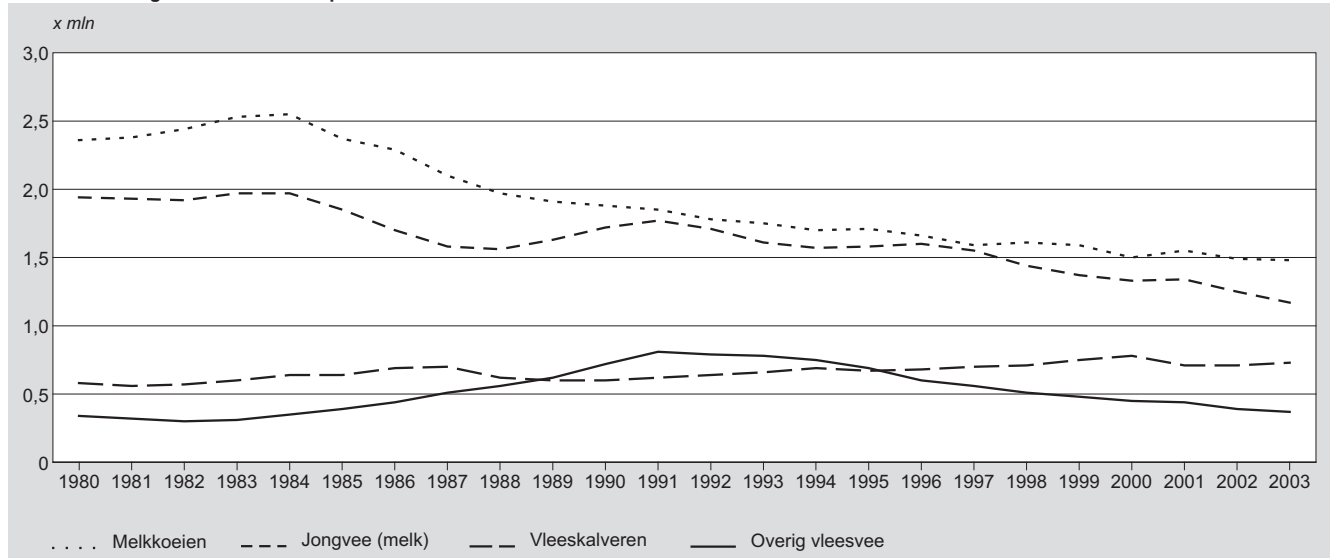
In vergelijking met 2002 is het totale areaal in 2003 afgenomen met ca. 1%. Ten opzichte van 2000 is de totale oppervlakte landbouwgrond met ca. 32 000 ha (–1,7%) afgenomen; ten opzichte van 1986 met ca. 104 000 ha (–5,1%).

Regionale aspecten

De (geringe) toename van het areaal landbouwgrond in 2002 ten opzichte van 2001 was het grootst in concentratiegebied Oost-Nederland (2%) gevolgd door concentratiegebied Zuid-Nederland en Overig-Nederland (ca. 1%). Voor 2003 ontbreken de gegevens over de regionale ontwikkelingen nog.

2.4 Ontwikkeling van de rundveestapel

2.4 Ontwikkeling van de rundveestapel

Bron: CBS.

Toelichting

In figuur 2.4 zijn de fokstieren niet meegenomen.

Ontwikkelingen

De omvang van de rundveestapel neemt geleidelijk steeds verder af. In 2002 bedroeg het aantal stuks rundvee 3,84 mln, in 2003 nog 3,75 mln. In vergelijking met 1986 is de rundveestapel daarmee met ruim een kwart gekrompen.

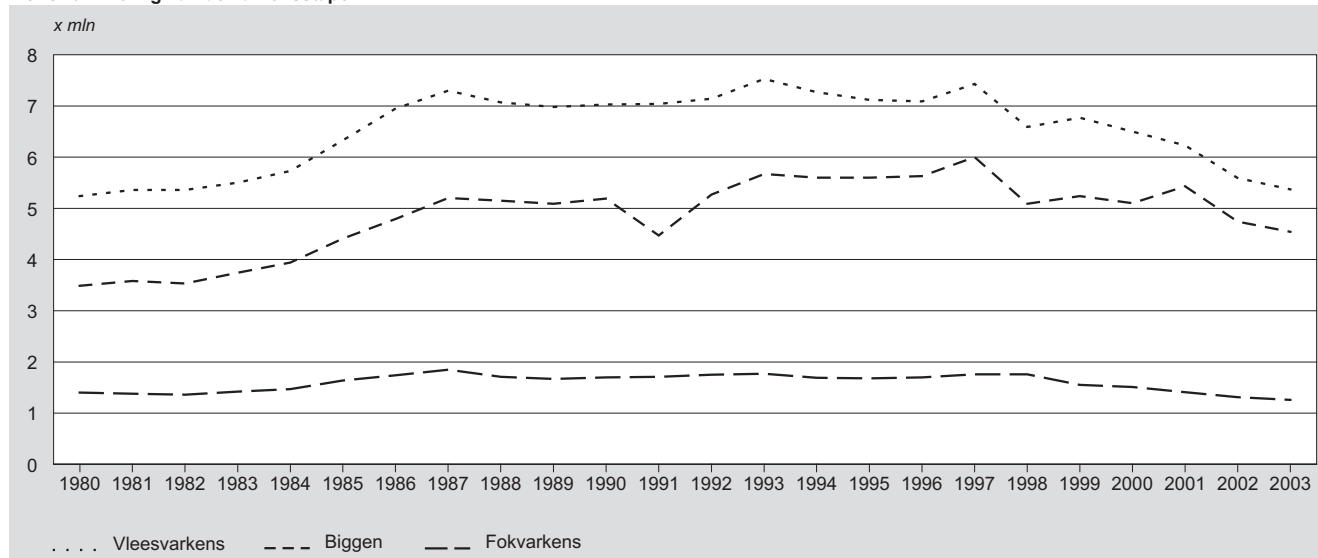
Ten opzicht van 2002 nam in 2003 het aantal melkkoeien, jongvee (melk) en overig vleesvee af. De afname was het sterkst voor overig vleesvee en jongvee (melk) (–6,5%). Het aantal melkkoeien nam met 0,5% af. Het aantal vleeskalveren is ten opzichte van 2002 echter met 2,5% toegenomen.

Regionale aspecten

De afname van de rundveestapel in 2003 als geheel was redelijk gelijk verdeeld over alle concentratiegebieden (ca. –3%). De toename van het aantal vleeskalveren was het grootste in Overig-Nederland (7%). Daarentegen was de afname van het aantal stuks overig vleesvee ook het grootst in Overig-Nederland (–8%) gevolgd door het concentratiegebied Zuid-Nederland (–6%).

2.5 Ontwikkeling van de varkensstapel

2.5 Ontwikkeling van de varkensstapel

Bron: CBS.

Ontwikkelingen

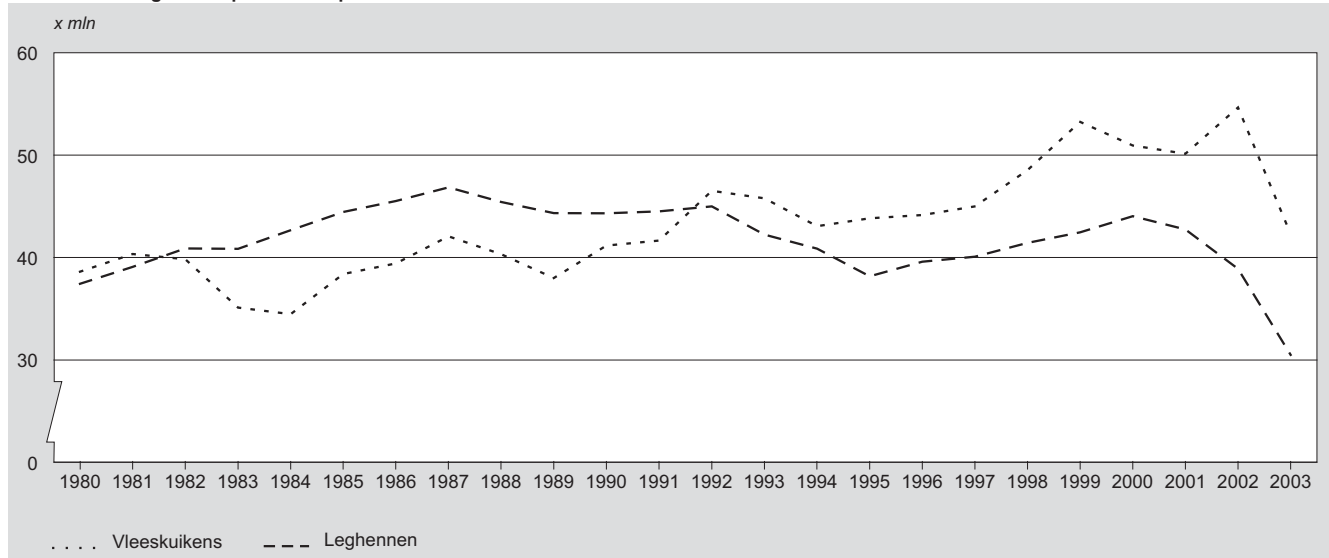
Ten opzichte van 2002 is de totale varkensstapel in 2003 met ongeveer 0,5 mln stuks afgenomen. Dit komt overeen met een afname van 4%. Zowel het aantal vleesvarkens, biggen als fokvarkens is in de periode 2002 tot 2003 afgenomen (respectievelijk –4%, –4% en –7%). Het totale aantal varkens in Nederland bedroeg in 2003 ruim 11 mln. Mede onder invloed van de opkoopregelingen van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en de matige verkoopprijzen van biggen en varkensvlees hebben veel bedrijven besloten te stoppen met het houden van varkens. Het aantal bedrijven met varkens is in 2003 ten opzichte van het voorgaande jaar afgenomen met 1 121 bedrijven. Van deze afname bestond 68% uit gespecialiseerde varkenshouderijen.

Regionale aspecten

In vergelijking met 2002 was de afname van het aantal vleesvarkens in 2003 het sterkst in concentratiegebied Zuid-Nederland (–5%). In Oost-Nederland en Overig-Nederland is het aantal vleesvarkens met ruim 3% afgenomen. Voor wat betreft het totaal aantal varkens was de afname in concentratiegebied Zuid-Nederland het sterkst (–5%). Het totaal aantal varkens in Oost- en Overig-Nederland is met 2–3% afgenomen.

2.6 Ontwikkeling van de pluimveestapel

2.6 Ontwikkeling van de pluimveestapel

Bron: CBS.

Toelichting

In de figuur zijn de cijfers van de Landbouwtelling 2003 opgenomen. In verband met de klassieke vogelpest (Aviaire Influenza) die in maart 2003 in het Oosten van het land uitbrak, geeft de landbouwtelling per 1 april 2003 echter geen goed beeld van de gemiddelde omvang van de pluimveestapel in dat jaar. Immers, in de periode dat de Landbouwtelling werd gehouden en ook nog daarna, zijn nog grote aantallen bedrijven geruimd. Bovendien is in het najaar een belangrijk deel van de bedrijven weer herbevolkt. Deze veranderende aantallen zijn niet in de hier getoonde cijfers verdisconteerd. Bij de beschrijving van de landelijke ontwikkelingen en regionale aspecten worden om die reden de ontwikkelingen in de sector tot 2002 beschreven.

Ontwikkelingen

Het aantal vleeskuikens is in 2002 ten opzichte van 2001 toegenomen tot ruim 54 mln stuks. Het aantal vleeskuikenbedrijven is in 2002 met bijna 7% gestegen waardoor het aantal vleeskuikens in dat jaar met ruim 4 mln toenam.

Het aantal leghennen is in dezelfde periode afgenomen met bijna 4 mln en bedroeg in 2002 bijna 39 mln. De leghennenhouders hebben hun bedrijven aanzienlijk aangepast. Sinds 1980 is het gemiddeld aantal leghennen per bedrijf meer dan verdrievoudigd.

De ontwikkelingen van 2003 ten opzichte van voorgaande jaren worden volledig bepaald door het effect van de vogelpest (zie de toelichting hierboven). Ten tijde van de landbouwtelling, in april 2003, was het totaal aantal kippen ca. 22% kleiner dan in 2002, gelijkelijk verdeeld over leghennen en vleeskuikens.

Regionale aspecten

In 2002 is bijna 80% van de leghennen gehuisvest in de provincies Brabant, Limburg en Gelderland. In de provincies Zuid-Holland en Noord-Holland worden weinig leghennen gehouden. Het aantal bedrijven met leghennen nam in alle provincies in 2002 ten opzichte van 2001 af. In concentratiegebied Zuid-Nederland kwam 48% van de leghennen voor. Concentratiegebied Oost-Nederland huisvestte 29% van de leghennen.

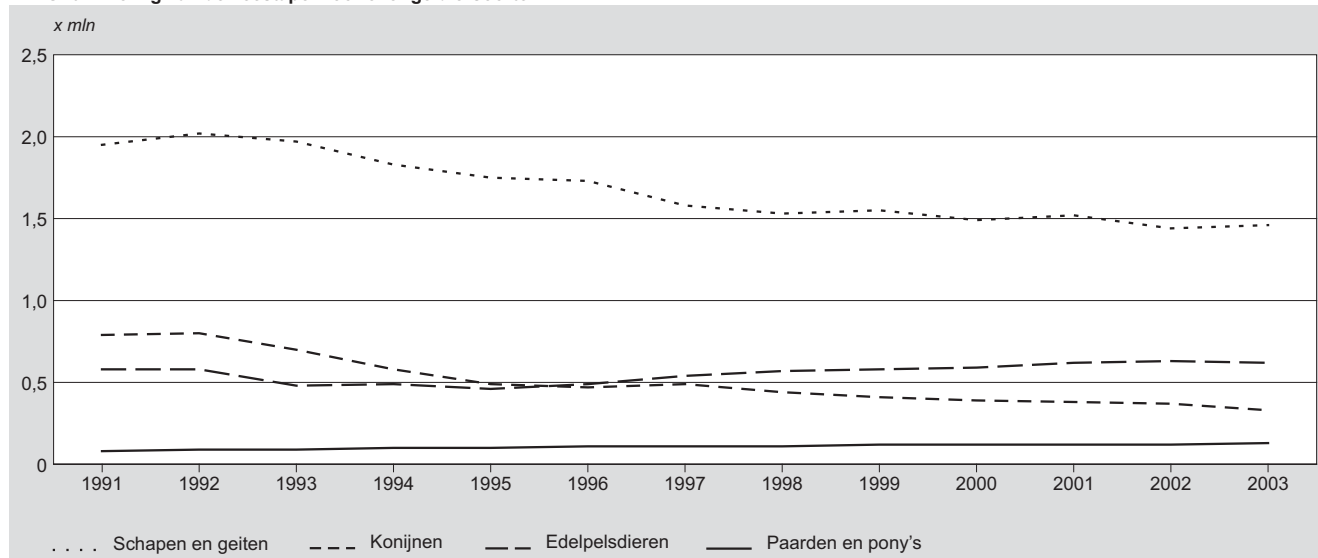
Vleeskuikens werden ook in 2002 meer verspreid over verschillende provincies in Nederland gehouden. De meeste vleeskuikens zijn in 2002 gehuisvest in de provincies Noord-Brabant (31%), Overijssel (11%), Friesland (11%), Gelderland (11%) en Drenthe (10%). In 2002 is het aantal vleeskuikens ten opzichte van 2001 alleen afgenomen in Zeeland (-5%). Het aantal vleeskuikens is in 2002 het meest toegenomen in Zuid-Holland (19%), gevolgd door Noord-Brabant, Drenthe, Noord-Holland en Flevoland (ca. 14%). In Overig-Nederland kwam in 2002 48% van de vleeskuikens voor. Concentratiegebied Zuid-Nederland huisvestte 36% van de vleeskuikens.

Overig-Nederland kende een toename van de pluimveestapel ten opzichte van 2001 (3%). In concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland is echter de pluimveestapel nauwelijks afgenomen.

Uit de regionale gegevens voor 2003 is duidelijk dat de vogelpest zich vooral heeft gemanifesteerd in het concentratiegebied Oost-Nederland en in iets mindere mate in Zuid-Nederland. Ten tijde van de Landbouwtelling was het aantal leghennen in Oost-Nederland gehalveerd ten opzichte van het jaar ervoor; het aantal vleeskuikens was in beide concentratiegebieden met bijna 30% afgenomen.

2.7 Ontwikkeling van de veestapel voor overige diersoorten

2.7 Ontwikkeling van de veestapel voor overige diersoorten

Bron: CBS.

Ontwikkelingen

Het aantal schapen en geiten op agrarische bedrijven is vanaf 1992 vrijwel ieder jaar afgenomen maar bleef in 2003 gelijk aan dat in 2002. In 1992 waren er 2 mln schapen en geiten. In 2003 waren dat er nog 1,5 mln. Vanaf begin jaren negentig bevolken steeds meer melkgeiten ons land en hun aantal groeit nog steeds. Het aantal konijnen in Nederland was met 798 000 stuks het hoogst in 1992. Ten opzichte van dat jaar is het aantal konijnen afgenomen met 59% tot 325 000 stuks in 2003. De sterkste daling van het aantal gehouden konijnen heeft plaatsgevonden tussen 1992 en 1995 (gemiddeld -13% per jaar). Na 1995 is de jaarlijkse daling minder sterk (gemiddeld ca. -4% per jaar).

Vanaf 1995 vertoont het aantal in Nederland gehouden edelpelsdieren jaarlijks een groei van gemiddeld ruim 5% tot 635 000 dieren in 2002. In 2003 daalde het aantal edelpelsdieren tot ruim 620 000. Het overgrote deel van de in Nederland gehouden edelpelsdieren bestaat uit nertsen (meer dan 95%). Het aantal getelde paarden en pony's is vanaf 1991 voortdurend toegenomen. Op de Nederlandse landbouwbedrijven werden in 2003 ruim 126 000 paarden en pony's gehouden. Dat is ten opzichte van 2002 een groei van 4%. Veel paarden en pony's worden op voor de landbouwtelling niet-telplichtige bedrijven gehouden en maken dus geen deel uit van deze cijfers.

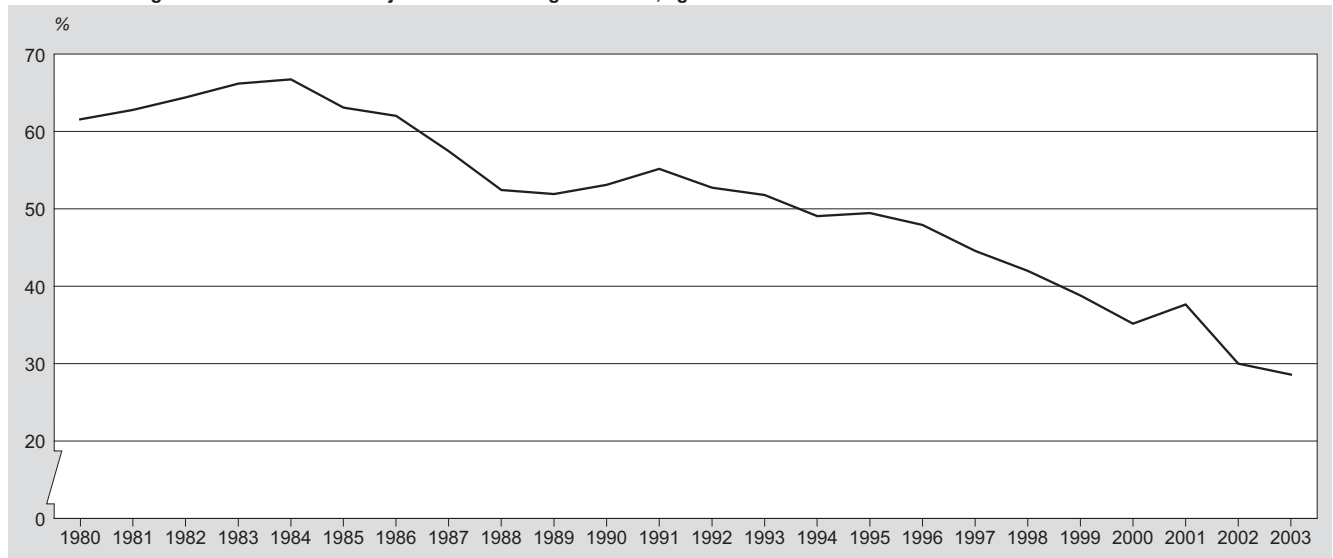
2.8 Ontwikkelingen in de melkveehouderij

Tabel 2.3
Verdeling van bedrijven met melkvee naar veebezetting

	Gve/ha					
	0-1	>1-2	>2-2,5	>2,5-3	>3-4	>4
	%					
1990	4,0	20,4	22,5	15,9	14,4	22,8
1995	3,9	22,1	24,5	15,5	13,7	20,3
1996	3,9	23,0	25,2	15,6	13,0	19,3
1997	4,2	27,2	24,0	13,4	11,9	19,3
1998	4,0	28,0	26,0	13,1	11,2	17,6
1999	4,0	29,4	27,9	13,4	10,3	15,2
2000	3,9	33,7	27,2	11,9	9,3	14,0
2001	3,6	28,6	30,2	14,3	10,1	13,3
2002	3,9	36,2	30,0	11,4	7,7	10,9
2003	3,6	37,1	30,7	11,3	7,5	9,7

Bron: CBS.

2.8 Ontwikkeling aandeel intensieve bedrijven met melkvee groter dan 2,5 gve/ha

Bron: CBS.

Tabel 2.4
Karakteristieken van gespecialiseerde melkveebedrijven

Melk-gve/ha	2002				2003			
	Aantal bedrijven	Aantal melkkoeien	Grasland	Voeder-gewassen	Aantal bedrijven	Aantal melkkoeien	Grasland	Voeder-gewassen
	<i>ha</i>				<i>ha</i>			
Zonder grond	69	3 096	—	—	57	2 997	—	—
<1,0	238	6 760	7 580	943	180	6 068	6 764	806
1,0 – 1,5	2 253	100 985	77 268	11 432	2 216	101 513	76 516	12 677
1,5 – 2,0	8 391	489 986	282 656	47 811	8 157	484 935	276 187	48 926
2,0 – 2,25	4 685	305 077	145 247	29 195	4 487	305 580	143 895	29 584
2,25– 2,5	2 855	193 972	80 469	19 093	2 848	199 983	82 495	19 278
2,5 – 3,0	2 485	166 360	57 904	16 548	2 433	171 825	58 761	17 494
3,0 – 3,5	821	56 768	15 549	5 327	839	60 990	16 666	5 755
3,5 – 5,0	516	36 018	7 868	3 035	533	39 242	8 378	3 220
5,0 –10,0	141	8 982	1 252	497	148	10 057	1 256	681
>10,0	87	5 396	130	158	55	2 727	34	117
Totaal	22 541	1 373 400	675 924	134 039	21 953	1 385 917	670 951	138 538

Bron: CBS.

Toelichting

Omdat rundvee verantwoordelijk is voor ca. 60% van de stikstofuitscheiding en voor ca. 55% van de fosfaatuitscheiding in de vorm van dierlijke mest, is het van belang de ontwikkelingen in de rundveehouderij te volgen. Omdat ongeveer tweederde van de mineralenproductie van rundvee afkomstig is van melk- en kalfkoeien, is de ontwikkeling in de melkveehouderij in het bijzonder van belang. De veebezetting is daarbij een belangrijk criterium. De veebezetting wordt uitgedrukt in grootvee-eenheid (gve) per ha: 1 gve komt overeen met het aantal dieren, waarvan de forfaitaire mestproductie (in fosfaat) gelijk is aan de mestproductie van 1 melkkoe (41 kg fosfaat per jaar).

Naarmate de intensiteit of de veebezetting van een bedrijf hoger is, zal het meer moeite moeten doen om aan de milieunormen te voldoen. Verwacht mag worden dat bedrijven die een scherp mineralenmanagement voeren, bij een veebezetting van minder dan 2,0 tot 2,5 gve/ha aan de toekomstige mineralenverliesnormen kunnen voldoen zonder mest af te hoeven voeren. Dit zijn dus de bedrijven die de mestmarkt niet hoeven te belasten.

De eerste kolom van tabel 2.4 geeft het aantal grootvee-eenheden (gve) per ha weer van melkvee en rundvee voor de fokkerij.

De ziekte mond- en klauwzeer (MKZ) die ten tijde van de Landbouwtelling 2001 woedde, heeft de aan- en afvoer van vee tijdelijk gehinderd en daarmee de resultaten van de telling in dat jaar beïnvloed.

Ontwikkelingen

In 2002 werd 86% van de melkkoeien gehouden op bedrijven die binnen de landbouwtelling gekarakteriseerd worden als 'zeer gespecialiseerde melkveebedrijven'. In 1992 was dit 77% van het totaal aantal melkkoeien in Neder-

land. Sindsdien is het aandeel melkkoeien dat gehouden wordt op zeer gespecialiseerde melkveebedrijven alleen maar gegroeid.

Wanneer een bedrijf een hoge veebezetting (d.w.z. meer dan 2,5 gve/ha) heeft zal het meer moeite moeten doen om aan de milieunormen te voldoen. Het aandeel bedrijven met meer dan 2,5 gve/ha is in de periode 1991–2003 sterk afgenomen. In 1991 was dit aandeel nog 55%, maar in 2003 was dit afgenomen tot ca. 29%.

Tweederde van de gespecialiseerde en zeer gespecialiseerde melkveebedrijven had zowel in 2002 als 2003 een (melk)veebezetting tussen de 1,5 en 2,25 gve/ha. Deze bedrijven bezaten bijna driekwart van het grasland bij gespecialiseerde en zeer gespecialiseerde melkveebedrijven.

Regionale aspecten

Uit het oogpunt van het mineralenbeleid is het gunstig wanneer ook de bedrijven in de concentratiegebieden meedoen aan de verdere ontwikkeling naar extensivering. In Gelderland en Overijssel was het aandeel bedrijven met meer dan 2,5 gve/ha in 1990 ongeveer 65%. In 2003 was dit aandeel gedaald tot ongeveer 35%. Noord-Brabant had zowel in 1990 als in 2003 het grootste percentage intensieve bedrijven met melkvee (respectievelijk 77% en 55%).

Het totaal aantal bedrijven met melkvee is in 2003 ten opzichte van 2002 afgenomen in concentratiegebieden Oost- (bijna –14%) en Zuid-Nederland (bijna –7%) en Overig-Nederland (–7%). Voor de intensieve bedrijven met melkvee was er een afname van het aantal bedrijven met meer dan 2,5 gve/ha in concentratiegebieden Oost- (–19%) en Zuid-Nederland (–7%) en Overig-Nederland (–11%).

2.9 Weersgegevens

Tabel 2.5
Weersgegevens¹⁾

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Gemiddeld (1970–2000)
Temperatuur (°C)	10,4	8,5	10,2	10,3	10,9	10,9	10,4	10,8	9,7
Neerslag (mm)	798	624	700	1 071	923	927	956	962	778
Zonneschijn (uur)	1 876	1 690	1 776	1 429	1 777	1 548	1 670	1 671	1 550
Aantal zomerse dagen	34	17	27	14	25	16	20	16	18
Aantal tropische dagen	8	2	4	3	4	2	4	4	2
Aantal vorstdagen	51	91	46	36	34	28	50	32	50

¹⁾ De jaargegevens zijn gemiddelden voor de 5 hoofdweerstations.

Bron: KNMI.

Toelichting

Een zomerse dag wordt gekenmerkt door een maximale temperatuur die gelijk is aan of meer is dan 25°C. Een tropische dag heeft een maximale temperatuur die gelijk is aan of meer is dan 30°C. Een vorstdag heeft een minimumtemperatuur die minder is dan 0°C.

Ontwikkelingen

Het jaar 2002 was uitzonderlijk warm: gemiddeld 10,8°C (tegen 9,7°C gemiddeld in de periode 1970–2000). Met deze gemiddelde temperatuur was het jaar 2002 0,4°C warmer dan 2001 en iets minder warm dan 2000 dat samen met 1990 en 1999 (met 10,9°C) het warmste jaar in zeker driehonderd jaar is. Met uitzondering van oktober en december lag de gemiddelde temperatuur alle maanden

boven het langjarige gemiddelde. Met deze hoge gemiddelde temperatuur wordt de trend van de laatste jaren voortgezet. Sinds 1988 was vrijwel elk jaar warmer dan normaal: de tien warmste jaren van de 20e eeuw vielen allen in de laatste twee decennia.

Ook viel in 2002 een grote hoeveelheid regen. Gemiddeld over het land viel 962 mm tegen 778 mm normaal. Vooral in de zomer waren er talrijke zware buien. De drie zomermaanden van 2002 telden dan ook 12 dagen waarop ergens in het land meer dan 50 mm neerslag werd gemeten, een evenaring van het aantal dagen in de zomer van 2001. De hevige regenval leidde diverse keren tot wateroverlast.

Ondanks de vele regen was er ook redelijk veel zon. In 2002 werden gemiddeld over Nederland 1 671 uren zonneschijn geregistreerd tegen een langjarig gemiddelde van 1 550 uren.

2.10 Referenties

Bureau Heffingen. Informatiebrochure pluimveerechten. Nieuwe regels voor het houden van kippen en kalkoenen. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Assen.

CBS. StatLine. <http://www.cbs.nl>

CBS. (2002). Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2002. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen.

RIVM. (2002). MINAS en Milieu. Balans en verkenning. Milieu- en Natuurplanbureau, RIVM. Bilthoven.

KNMI. Maandoverzichten van neerslag en het weer in Nederland. <http://www.knmi.nl>

3. Mineralen

3.1 Inleiding

De Nederlandse landbouw heeft na de Tweede Wereldoorlog een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. Kleine extensieve gemengde bedrijven hebben plaats gemaakt voor grote intensieve gespecialiseerde bedrijven. Mede als gevolg van het overheidsbeleid zijn op grote schaal externe productieomstandigheden (verkaveling, ontsluiting en waterbeheersing) verbeterd. Daarnaast zijn grote delen van het werk en het productieproces gemechaniseerd en geautomatiseerd. Dit alles heeft geleid tot een sterke stijging van de productie en de productiviteit (CBS, 1997). Aan het eind van de jaren zestig en in de jaren zeventig kwamen er in Nederland steeds meer geluiden dat er grenzen zijn aan de groei van de landbouw en met name de veehouderij. Een verband tussen de aanvoer van stikstof en fosfaat via dierlijke mest en kunstmest en de verliezen van stikstof en fosfaat naar grond- en oppervlaktewater was al door de wetenschap gelegd en ook natuur- en milieuorganisaties wezen vanaf het begin van de jaren zeventig op de gevolgen van met name de intensieve veehouderij (RIVM, 2002).

Vanaf de jaren tachtig zijn in Nederland diverse beleidsmaatregelen door de overheid genomen om de emissie van mineralen uit dierlijke mest naar het milieu te beperken. In dit hoofdstuk staat de monitoring centraal van verschillende aspecten die te maken hebben met het mest- en mineralenbeleid van de Nederlandse overheid.

Als eerste wordt het stelsel van mestproductie- en dierrechten behandeld. Mestproductie- en dierrechten stellen een plafond aan de dierlijke mestproductie en daarmee aan de veestapel op bedrijfs- en op landelijk niveau. Bedrijven moeten beschikken over voldoende rechten van de juiste soort om bepaalde diersoorten te mogen houden. Een deel van de rechten is verhandelbaar. Hiervoor gelden verplaatsingsregels die beperkingen stellen aan de verplaatsing van rechten tussen (concentratie)gebieden in Nederland. Tot 1 oktober 2002 was een reductie-instrument (afoming) gekoppeld aan het verplaatsen van rechten.

Ook worden in dit hoofdstuk cijfers gegeven die afkomstig zijn van de registratie van de aan- en afvoer van mineralen door agrarische bedrijven in het kader van het Mineralen-aangiftesysteem (MINAS). MINAS beoogt het verlies van stikstof en fosfaat op landbouwbedrijven door middel van regulerende heffingen terug te dringen. Daarnaast is het mogelijk een heffing op te leggen voor fosfaat voor intermediaire ondernemingen (zoals loonwerkers, transporteurs, handelaren, etc.). MINAS stuurt aan de hand van de mineralenbalans op bedrijfsniveau op gebruik van meststoffen, althans op de verliezen van fosfaat en stikstof naar bodem, grond- en oppervlaktewater die optreden als

gevolg van het gebruik van organische mest en (stikstof)kunstmest. Differentiatie van normen is mogelijk al naar gelang van grondgebruik (gewas), grondsoort en grondwatertrap.

Voor cijfers over MINAS is gebruik gemaakt van meer of minder door Bureau Heffingen gecontroleerde aangiften (zie tabel 3.14). Bij aanlevering van de gegevens heeft Bureau Heffingen onderscheid gemaakt in afgehandelde aangiften, nog in behandeling zijnde aangiften en nog in het geheel niet gecontroleerde aangiften. Omdat het aandeel afgehandelde aangiften 99% voor 1998 en 1999 en 96% voor 2000 bedraagt worden voor deze jaren definitieve cijfers gegeven. Voor 2001 en 2002 is het aandeel afgehandelde aangiften lager (respectievelijk 79% en 62%) en worden voorlopige cijfers gegeven.

Bedrijven doen bij Bureau Heffingen MINAS-aangifte als mestnummer. Dit nummer moet bijvoorbeeld voor alle mesttransacties worden gebruikt. Ook de varkens- en pluimveerechten staan per mestnummer geregistreerd. Ten tijde van de mestboekhouding was het soms gunstig om het bedrijf te splitsen in meerdere mestnummers. Dit was toegestaan, mits het echt om herkenbare eenheden ging (gescheiden voeropslag, mestopslag etc.). In het kader van MINAS zijn meerdere mestnummers per bedrijf vaak nadelig omdat dit, onder andere, extra administratieve lasten met zich meebrengt. Samenvoeging van mestnummers was niet altijd mogelijk omdat dan bijvoorbeeld de varkensrechten afgeroomd zouden worden. Hiervoor is inmiddels vanaf 1 oktober 2002 een voorziening getroffen.

Als laatste wordt in dit hoofdstuk het stelsel van mestafzetovereenkomsten (MAO's) behandeld. Het doel van dit stelsel is een beheersing van de dierlijke mestproductie waarmee het stelsel van mestproductie- en dierrechten vervangen kan worden. Een agrarisch bedrijf mag alleen dierlijke meststoffen produceren wanneer de geproduceerde mest aangewend kan worden op de bij het bedrijf behorende grond of op andermans grond op basis van een mestafzetovereenkomst of wanneer de geproduceerde mest afgezet wordt buiten de Nederlandse landbouw door erkende exporteurs, mestverwerkers of producenten. De toegelaten productie van dierlijke mest op bedrijfsniveau is dus afhankelijk van de vooraf verzekerde aanwendingsmogelijkheden op eigen grond en afzetmogelijkheden op basis van mestafzetovereenkomsten. Het stelsel moet op bedrijfsniveau en landelijk niveau een evenwicht tussen de mestproductie en de afzetmogelijkheden voor mest verzekeren. Recent is besloten dat het stelsel van melkafzetovereenkomsten met ingang van 1 januari 2005 wordt afgeschaft. Mestproductie- en dierrechten zullen in ieder geval tot 1 januari 2007 blijven bestaan voor de beheersing van de dierlijke mestproductie.

De cijfers voor mestproductie- en dierrechten, MINAS en mestafzetovereenkomsten worden gepresenteerd per bedrijfstype. De vaststelling van het bedrijfstype vindt plaats met behulp van het stroomschema in bijlage 2. Hierbij is gebruik gemaakt van het aantal gve voor verschillende diercategorieën en de totale grondoppervlakte ¹⁾ van een bedrijf. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij buiten beschouwing gelaten. In een aantal tabellen zijn de cijfers voor kleine bedrijven (≤ 3 ha en ≤ 3 gve) apart weergegeven. Daarbij zijn verschillende bedrijfstypen samengenomen in één categorie 'Kleine bedrijven'.

Bij sommige tabellen zijn regionale aspecten beschreven. De ligging van de hierbij onderscheiden concentratiegebieden Zuid- en Oost-Nederland is weergegeven in figuur 2.1.

Noot in de tekst

- ¹⁾ De totale grondoppervlakte bestaat uit grasland, bouwland en braakland dat feitelijk in gebruik is bij het bedrijf. De grondtitels die daarbij onderscheiden worden zijn: eigendom, reguliere pacht, zakelijk gebruik, kortlopende pacht, eenmalige pacht, teelpacht, plan tijdelijk gebruik, grondgebruiksverklaring en grond in buitenland.

3.2 Mestproductie-, varkens- en pluimveerechten

3.2.1 Inleiding

Vanaf de jaren tachtig zijn beleidsmaatregelen genomen die verdere groei van de veestapel moeten voorkomen. In 1984 werd de Interimwet beperking varkenshouderij- en pluimveehouderijbedrijven bekend gemaakt die zou moeten leiden tot een stabilisering van de veestapel. De omvang van de varkensstapel, pluimveestapel en veestapels van schapen, geiten, paarden en pony's laten echter geen afname zien vanaf de invoering van de Interimwet. Mede dankzij de ook in 1984 ingevoerde melkquotering is de omvang van de rundveestapel geleidelijk afgenomen.

De in 1987 in werking getreden Meststoffenwet en de Wet bodembescherming maakten het de overheid mogelijk om de groei van de niet-grondgebonden mestproductie te stoppen (het zogenaamd 'uitbreidingsverbod') en eisen te stellen aan de fosfaatgift via dierlijke mest en kunstmest. Het productieplafond werd gevormd door het vaststellen van zogenaamde referentiehoeveelheden¹⁾ in kg fosfaat per bedrijf aan de hand van fosfaatforfaits per diercategorie. Dit werd gedaan op basis van de gehouden aantallen dieren van de aanwezige diersoorten en door het vaststellen van de bij een bedrijf behorende hoeveelheid landbouwgrond. Bij een fosfaatproductie groter dan 125 kg per ha was er sprake van een 'overschotbedrijf'. De totale fosfaatproductie op een bedrijf mocht dit plafond alleen overschrijden indien, en voor zover, de hoeveelheid geregistreerde referentiehoeveelheden dit toelieten.

Fosfaatgebruiksnormen werden door middel van het Besluit Gebruik Dierlijke Meststoffen (BGDM) geïntroduceerd en stelden een maximum aan het gebruik van dierlijke mest. Ook moesten de veehouders een mestboekhouding gaan voeren waarmee ze op grond van de fosfaatgebruiksnormen konden berekenen hoeveel mest ze aan eigen land konden toedienen. Het overschot aan mest werd getransporteerd van de overschotgebieden naar gebieden met plaatsingsruimte voor dierlijke mest (RIVM, 2002).

Mestproductierechten

Met de Wet Verplaatsing Mestproductie werden in 1994, ter vervanging van de referentiehoeveelheden, mestproductierechten voor verschillende diersoorten ingevoerd. Deze mestproductierechten werden per bedrijf bepaald op basis van de geregistreerde referentiehoeveelheden in combinatie met de bij een bedrijf behorende oppervlakte landbouwgrond. De mestproductierechten bestaan uit grondgebonden en niet gebonden rechten en worden, evenals de referentiehoeveelheden, uitgedrukt in kg fosfaat. De grondgebonden rechten zijn vastgesteld op 125 kg fosfaat per ha landbouwgrond. Deze grondgebonden rechten kunnen niet (los van de grond) verhandeld worden. Niet gebonden rechten zijn ontstaan op bedrijven waar de totale referentiehoeveelheden het grondgebonden mestproductierecht van 125 kg fosfaat per ha overschre-

den. Deze niet gebonden rechten kunnen (gedeeltelijk en onder voorwaarden) wel verhandeld worden.

Ten aanzien van de mestproductierechten is eveneens een aantal omwisselregels van toepassing. Zo mochten, vanaf 20 januari 1995, alle aanwezige diersoorten gehouden worden op basis van alle soorten mestproductierechten. Ten aanzien van de diersoorten varkens en kippen gold echter de beperking dat zij uitsluitend op grondgebonden mestproductierechten en op mestproductierechten varkens-kippen gehouden mochten worden. De uitbreidingsmogelijkheden van de varkens- en pluimveehouderij op basis van grondgebonden mestproductierechten zijn, zoals hieronder beschreven, komen te vervallen door de introductie van afzonderlijke varkens- en pluimveerechten. De overige diersoorten (rundvee, schapen, geiten, vossen, nertsen, eenden en konijnen) worden nog steeds op basis van mestproductierechten gehouden.

Varkensrechten

Om via herstructurering van de varkenshouderij te komen tot een gezonde en duurzaam werkende varkenssector trad in 1998 de Wet herstructurering varkenshouderij (Whv) in werking. Deze wet voorziet in een stelsel van varkensrechten met het doel evenwicht op de mestmarkt te realiseren door terugdringing van het niet-plaatsbaar overschot aan dierlijke mest. Als gevolg van de Whv ontstond een afzonderlijk productieplafond voor varkens, die vanaf dat moment niet meer op mestproductierechten gehouden mochten worden. Het uitbreiden van het aantal varkens op basis van het grondgebonden mestproductierecht behoort hiermee tot het verleden. Varkensrechten zijn onderverdeeld in fokzeugen- en niet-fokzeugenrechten en worden uitgedrukt in varkensseenheden waarbij één varkensseenheid gelijk is aan de forfaitaire productie van 1 vleesvarken (=7,4 kg fosfaat). Een varkenshouder mag gemiddeld per jaar niet meer varkens op zijn bedrijf houden dan hij varkensrechten heeft.

Aanvullend op de Wet herstructurering varkenshouderij zijn de Beëindigingsregeling varkensbedrijven (BEVAR) in de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) in 1998, de Opkoopregeling varkenshouderij in 1997 en 1998 en de Opkoopregeling varkensrechten in 1998 ingevoerd. Deze regelingen zijn niet opgenomen in de Whv maar maken onderdeel uit van het zogenaamd 'flankerend beleid'. De Beëindigingsregeling varkensbedrijven (BEVAR) omvatte een beëindiging en verplaatsingsregeling voor bedrijven in of nabij de EHS in de concentratiegebieden. De Opkoopregelingen omvatten het tegen marktconforme prijzen door de overheid opkopen van varkensrechten op voorwaarde van bedrijfsbeëindiging. Naast deze twee regelingen werd in 2000 de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) ingevoerd. Deze regeling had tot doel intensieve veehouderijbedrijven de mogelijkheid te geven om hun bedrijf of bedrijfstak (rundvee, pluimvee en/of varkens) op een

sociaal verantwoorde manier te beëindigen. Daarnaast wilde men via de regeling, door het uit de markt nemen van mestproductie- en dierrechten, bijdragen aan het voorkomen van een niet plaatsbaar overschot op de mestmarkt.

Pluimveerechten

Naast de Nederlandse varkenshouderij draagt ook de Nederlandse pluimveehouderij bij aan het niet-plaatsbare mestoverschot. In 2001 zijn daarom pluimveerechten ingevoerd met als doel de omvang van de pluimveestapel (kippen en kalkoenen) in Nederland te bevrozen. Mestproductierechten voor pluimvee (de zogenaamde mestproductierechten varkens-kippen of mestproductierechten runderen-kalkoenen) zijn gedeeltelijk vervangen door pluimveerechten op grond van het gemiddeld aantal kippen en kalkoenen dat aanwezig was op het bedrijf. Ook voor kippen en kalkoenen gehouden op grondgebonden mestproductierechten kon men, evenals bij de invoering van de varkensrechten, pluimveerechten krijgen. Men kan echter niet zeggen dat de grondgebonden rechten zijn omgezet in pluimvee- of varkensrechten omdat de grondgebonden rechten gewoon zijn blijven bestaan. Pluimveerechten worden evenals de mestproductierechten uitgedrukt in kg fosfaat. Kippen en kalkoenen mogen vanaf de invoering van de pluimveerechten niet meer op de (grondgebonden) mestproductierechten gehouden worden. De resterende mestproductierechten varkens-kippen mogen als gevolg van de omwisselregels nu alleen nog maar gebruikt worden voor het houden van de overige diersoorten (en dus niet meer voor het houden van varkens en kippen). Op de overgebleven mestproductierechten runderen-kalkoenen mag men nu geen kalkoenen meer houden.

Handel in rechten

Sinds de invoering van varkens- en pluimveerechten (samen ook wel dierrechten genoemd) en mestproductie-

rechten bestaat de mogelijkheid deze gedeeltelijk en onder voorwaarden te verhandelen. Dit geldt niet voor het grondgebonden deel van de rechten. Tot 1 oktober 2002 werden verhandelde rechten door de overheid gekort (afgeroomd) met een bepaald percentage. Dit afomingpercentage was 25% voor de pluimveerechten en mestproductierechten. Voor varkensrechten lag het afomingspercentage tot 2000 op 40% en met ingang van dat jaar op 60%. Aan de handel tussen en naar concentratiegebieden worden ruimtelijke beperkingen gesteld.

Vanaf 1 oktober 2002 is de zogenaamde 'inzakregel' vervallen. Deze regel bepaalde dat het niet gebonden mestproductierecht bij toename van het grondgebonden mestproductierecht in gelijke mate werd gekort. Omdat ook het afomingspercentage bij het verplaatsen/verhandelen van de verschillende soorten rechten kwam te vervallen, is de mogelijkheid tot het samenvoegen van mestnummers verruimd, zonder dat dit gepaard gaat met een korting op de varkens-, pluimvee- of mestproductierechten. De varkens-, pluimvee- en mestproductierechten kunnen verplaatst worden binnen één onderneming hetgeen de administratieve lasten substantieel beperkt. Omdat het verwerven van varkensrechten gepaard gaat met de verplichting om aan de (met name welzijns-) eisen van het Varkensbesluit te voldoen, is de koppeling tussen het verplaatsen van varkensrechten en het Varkensbesluit losgelaten. Ook hiermee wordt het samenvoegen van mestnummers bevorderd (LNV, 2002).

In de regelgeving was vastgelegd dat het stelsel van mestproductie- en dierrechten per 1 januari 2005 zou ophouden te bestaan. Dit is inmiddels uitgesteld tot 1 januari 2007.

Noot in de tekst

- ¹⁾ De referentiehoeveelheden voor de diersoorten varkens, kippen, runderen en kalkoenen zijn vastgesteld per 1987. De referentiehoeveelheden voor de overige diersoorten (schapen, geiten, vossen, nertsen, eenden en konijnen) zijn vastgesteld per 1992.

3.2.2 Geregistreerde mestproductierechten

Tabel 3.1
Geregistreerde mestproductierechten

	1 jan. 1998	31 dec. 1998	31 dec. 1999	31 dec. 2000	31 dec. 2001	31 dec. 2002	31 okt. 2003
<i>1 000 kg P₂O₅</i>							
Niet gebonden mestproductierechten w.v.	142 260	60 503	60 112	59 569	23 679	23 414	23 230
varkens-kippen	121 789	40 430	40 342	40 117	6 888	6 822	6 765
runderen-kalkoenen	15 644	15 331	15 079	14 811	12 512	12 334	12 203
schapen	1 643	1 611	1 590	1 572	1 446	1 434	1 433
geiten, vossen, nertsen, eenden, konijnen	3 184	3 132	3 095	3 063	2 833	2 825	2 830
Grondgebonden ¹⁾	203 461	207 488	210 267	213 283	217 336	216 404	216 720
Totaal	345 720	267 991	270 373	272 846	241 015	239 818	239 950

¹⁾ Grondgebonden mestproductierechten worden berekend door de oppervlakte landbouwgrond (gemeten maat) te vermenigvuldigen met een wettelijk forfait van 125 kg P₂O₅ per ha. In de administratie van Bureau Heffingen zijn alleen de grondgebonden mestproductierechten opgenomen van de bedrijven die hiervan opgave hebben gedaan.

Bron: Bureau Heffingen, dd. 31 oktober 2003.

Toelichting

De mestproductierechten worden onderverdeeld in grondgebonden en niet gebonden rechten. Grondgebonden mestproductierechten zijn gekoppeld aan het bezit van grond (in eigendom, reguliere pacht of zakelijk gebruiksrecht) en kunnen niet worden verplaatst of niet komen te vervallen. De niet gebonden mestproductierechten zijn op basis van forfaitaire fosfaatproductienormen afgeleid van het opgegeven aantal dieren op bedrijven met een forfaitaire fosfaatproductie groter dan 125 kg per ha. Deze niet gebonden mestproductierechten zijn voor een deel verplaatsbaar en kunnen wel komen te vervallen.

De hoeveelheid geregistreerde mestproductierechten varkens-kippen laat bij de invoering van de varkens- en pluimveerechten, in respectievelijk 1998 en 2001, een sterke afname zien. Mestproductierechten zijn toen omgezet in varkens- en pluimveerechten (zie tabel 3.2). Op de overgebleven mestproductierechten kunnen alleen nog rundvee, schapen, vossen, nertsen, eenden en konijnen worden gehouden. Zowel de grondgebonden als de niet gebonden mestproductierechten kunnen als gevolg van de omwisselregels gebruikt worden voor het houden van alle hiervoor genoemde diersoorten. Mestproductierechten blijven onbenut wanneer er op geregistreerde rechten geen dieren worden gehouden.

Niet alle bedrijven hebben hun grondgebonden mestproductierechten bij Bureau Heffingen laten registreren. De totale hoeveelheid grondgebonden mestproductierechten in Nederland is daarom naar alle waarschijnlijkheid groter dan de in de tabel weergegeven aantallen. Vanaf 2004 zullen grondgebonden mestproductierechten niet meer bij Bureau Heffingen geregistreerd worden.

Uit verschillen tussen de totale hoeveelheid geregistreerde mestproductierechten in opeenvolgende jaren is geen

informatie te halen over de hoeveelheid vervallen rechten. Naast het vervallen van rechten zorgen namelijk ook nieuwe registraties van grondgebonden mestproductierechten en de toekenning van extra rechten bij de conversies van mestproductie- naar dierrechten (1998 en 2001) voor verandering van de totale hoeveelheid geregistreerde rechten. Voor de hoeveelheid vervallen mestproductierechten wordt daarom verwezen naar tabellen 3.3 en 3.4.

Ontwikkelingen

Vanaf 1998 was er jaarlijks voor gemiddeld 269 mln kg fosfaat aan mestproductierechten geregistreerd. Van deze rechten was gemiddeld 79% grondgebonden. Het grootste deel (ca. 72%) van de niet gebonden rechten werd tot 1 januari 2001 gevormd door de mestproductierechten varkens-kippen. Na de invoering van de pluimveerechten op 1 januari 2001 is het aandeel van mestproductierechten varkens-kippen op het totaal aan niet gebonden mestproductierechten gedaald tot 29%.

Regionale aspecten

De verdeling van de totale hoeveelheid geregistreerde mestproductierechten over beide concentratiegebieden is in alle jaren ongeveer gelijk geweest (ca. 20% in Oost- en ca. 21% in Zuid-Nederland). De niet gebonden rechten bevonden zich voornamelijk in de concentratiegebieden (ca. 32% in Oost-Nederland en ca. 39% in Zuid-Nederland). Van de grondgebonden rechten is ca. 66% in Overig-Nederland geregistreerd. Van de overige grondgebonden rechten bevonden 19% en 15% zich in respectievelijk concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland.

3.2.3 Geregistreerde varkens- en pluimveerechten

Tabel 3.2
Geregistreerde varkens- en pluimveerechten

	Eenheid ¹⁾	1 sept. 1998	31 dec. 1998	31 dec. 1999	31 dec. 2000	31 dec. 2001	31 dec. 2002	31 okt. 2003
Niet-fokzeugenrechten	1 000 varkensseenheden	6 912	6 780	6 620	6 477	5 914	5 844	5 711
Fokzeugenrechten	1 000 varkensseenheden	4 159	4 063	3 964	3 878	3 629	3 609	3 510
Totaal varkensrechten	1 000 varkensseenheden	11 071	10 843	10 584	10 355	9 542	9 452	9 222
w.v.								
verhandelbaar ²⁾	1 000 varkensseenheden	9 627	9 404	9 214	9 051	8 292	8 214	8 001
niet verhandelbaar	1 000 varkensseenheden	1 444	1 439	1 370	1 304	1 250	1 239	1 221
Totaal pluimveerechten	1 000 kg P ₂ O ₅					37 445 ³⁾	36 729	36 027

¹⁾ Eén varkensseenheid komt overeen met de forfaitaire fosfaatproductienorm voor één vleesvarken (7,4 kg P₂O₅).

²⁾ Inclusief voorwaardelijke rechten.

³⁾ Op 1 januari 2001 pluimveerechten 40 144 580 kg P₂O₅.

Bron: Bureau Heffingen, dd. 31 oktober 2003.

Toelichting

Met het van kracht worden van de Wet herstructurering varkenshouderij op 1 september 1998 zijn mestproductierechten varkens-kippen omgezet in verhandelbare varkensrechten. Varkensrechten worden uitgedrukt in varkensseenheden, waarbij één varkensseenheid gelijk is aan 7,4 kg mestequivalent fosfaat. Bij de berekening van de toe te kennen hoeveelheid varkensrechten zijn de aantallen varkens uit het basisjaar (1995 of 1996) eerst toegerekend aan de niet gebonden rechten varkens-kippen in dat jaar. Dit deel is omgerekend in verhandelbare varkensrechten. Voor de varkens die een veehouder heeft gehouden op grondgebonden rechten zijn niet-verhandelbare varkensrechten toegekend. Voor het houden van varkens op deze (niet-verhandelbare) varkensrechten moet een varkenshouder over een gelijke hoeveelheid grondgebonden mestproductierechten beschikken; deze mestproductierechten kunnen dan niet gebruikt worden voor het houden van andere diersoorten.

De varkensrechten zijn verdeeld in fokzeugenrechten (diercategorieën 400, 401 en 407) en niet-fokzeugenrechten (diercategorieën 402, 403, 404, 405, 406, 410 en 411). Op fokzeugenrechten mogen zowel fokzeugen als niet-fokzeugen worden gehouden. Op niet-fokzeugenrechten mag men echter geen fokzeugen houden. Bij de verdeling in verhandelbare en niet-verhandelbare varkensrechten zijn de fokzeugenrechten zoveel mogelijk in de plaats gesteld van de mestproductierechten varkens-kippen waarmee ze voor een zo groot mogelijk deel verhandelbaar zijn geworden. Deze verhandelbare varkensrechten (fokzeugenrechten en niet-fokzeugenrechten) zijn in 1998 gekort met 10%. Daarnaast zijn de onbenutte mestproductierechten varkens-kippen (de zogenaamde 'latente ruimte') op de bedrijven met varkensrechten komen te vervallen.

Op 1 januari 2001 zijn de mestproductierechten waar pluimvee op werd gehouden omgezet in pluimveerechten. Voor pluimvee gehouden op grondgebonden mestproductierechten zijn pluimveerechten berekend, waarbij de betreffende grondgebonden mestproductierechten in prin-

cipe vrij zijn gekomen voor het houden van andere diersoorten. Alle pluimveerechten zijn (onder bepaalde voorwaarden) verhandelbaar.

Uit verschillen tussen de totale hoeveelheid geregistreerde varkens- of pluimveerechten in opeenvolgende jaren is geen informatie te halen over de hoeveelheid vervallen rechten. Naast het vervallen van rechten zorgen namelijk ook nieuwe registraties van grondgebonden rechten en de berekening van de rechten bij de conversies van mestproductie- naar dierrechten (1998 en 2001) voor verandering van de totale hoeveelheid geregistreerde rechten. Voor de hoeveelheid vervallen varkens- en pluimveerechten wordt verwezen naar tabel 3.4.

Ontwikkelingen

Vanaf de invoering van de Wet herstructurering varkenshouderij is de totale hoeveelheid varkensrechten per jaar met 1–2% afgenomen. Een uitzondering hierop vormt 2001. De hoeveelheid varkensrechten is toen met ca. 9% afgenomen voor niet-fokzeugen en met ca. 6% voor fokzeugen. In totaal nam de hoeveelheid varkensrechten met ca. 8% af in 2001. De hoeveelheid varkensrechten is afgenomen door de toepassing van een generieke korting, een korting op onbenutte rechten (beide op het moment van invoering in 1998), opkoop en afoming van varkensrechten. In 2001 zijn vooral veel varkensrechten vervallen door opkoop. Cijfers over vervallen varkensrechten worden gegeven in tabel 3.4.

De hoeveelheid pluimveerechten is sinds de invoering in 2001 jaarlijks met ca. 2% afgenomen. De grootste afname (ca. 7%) van de hoeveelheid pluimveerechten vond plaats tussen 1 januari en 31 december 2001.

Regionale aspecten

In de periode 1998–2003 was in concentratiegebied Zuid-Nederland 52% van de voor die jaren totale hoeveelheid

geregistreerde varkensrechten aanwezig. In concentratiegebied Oost-Nederland is ca. 30% van de voor die jaren totale hoeveelheid varkensrechten geregistreerd. Van de per concentratiegebied geregistreerde varkensrechten waren 10% en 13% grondgebonden voor respectievelijk Zuid- en Oost-Nederland. In Overig-Nederland was 23% van de daar geregistreerde varkensrechten grondgebonden.

In de periode 2001–2003 was gemiddeld 43%, 25% en 33% van de pluimveerechten geregistreerd in respectievelijk Zuid-, Oost- en Overig-Nederland.

3.2.4 Vervallen mestproductierechten

Tabel 3.3
Vervallen mestproductierechten

	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	Totaal
<i>1 000 kg P₂O₅</i>							
Varkens-kippen	10 075	44	146	742	54	65	11 125
w.v.							
opkoop	41	—	—	633	34	65	773
afromen	472	43	146	109	20		791
korting ¹⁾	9 561						9 561
Runderen-kalkoenen	92	59	66	341	102	138	798
w.v.							
opkoop	—	—	—	276	84	138	497
afromen	92	59	66	65	19		301
Schapen	18	10	9	24	7	2	69
w.v.							
opkoop	—	—	—	12	3	2	18
afromen	18	10	9	12	4		52
Geiten, vossen, nertsen, eenden, konijnen	42	31	32	23	4	4	135
w.v.							
opkoop	—	—	—	11	1	4	16
afromen	42	31	32	12	3		119
Totaal	10 226	143	252	1 130	168	209	12 128
w.v.							
opkoop	41	—	—	932	122	209	1 304
afromen	624	143	252	198	46		1 263
korting ¹⁾	9 561						9 561

¹⁾ Generieke korting en korting latente ruimte samen.

Bron: Bureau Heffingen, dd. 31 oktober 2003.

Toelichting

Bij het verhandelen c.q. verplaatsen van mestproductierechten wordt een bepaald percentage afgeroomd. Deze afroaming is gestopt per 1 oktober 2002. De cijfers over afroaming in tabel 3.3 hebben alleen betrekking op de handel in mestproductierechten.

Rechten kunnen ook komen te vervallen bij bedrijfs(tak)-beëindiging als gevolg van een opkoopregeling. Wanneer veehouders besluiten hun bedrijf geheel of gedeeltelijk te beëindigen, wordt door de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) een vergoeding geboden voor de daadwerkelijk benutte niet gebonden (forfaitaire fosfaat) mestproductierechten. De RBV kende twee tranches: aanmelding voor de eerste (RBV1) van 22 maart tot 19 mei 2000 en voor de tweede (RBV2) van 1 oktober tot 29 oktober 2001. De uitvoering van met name de tweede tranche is nog niet afgerond. Het effect van de RBV komt daarom nog niet volledig tot uitdrukking in de cijfers in tabel 3.3.

In tabel 3.3 staat weergegeven hoeveel mestproductierechten als gevolg van opkoop volgens de RBV (RBV1 geheel en RBV2 gedeeltelijk) zijn komen te vervallen. Het gaat hier zowel om opgekochte rechten als om de latente productieruimte die als gevolg van deelname is komen te vervallen.

De mestproductierechten varkens-kippen die in het basisjaar (1995 of 1996) niet benut werden voor het houden van varkens of andere diersoorten, de zogenaamde latente ruimte, zijn na inwerkingtreding van de Wet herstructurering varkenshouderij komen te vervallen.

Per 1 september 1998 kregen varkenshouders over de varkensrechten gebaseerd op het basisjaar 1995 of 1996 een generieke korting van 10%. Deze vervallen varkensrechten zijn in tabel 3.3 (na omrekening naar fosfaat m.b.v. de forfaitaire fosfaatproductie per diersoort) geteld bij de (in verband met korting latente ruimte) vervallen mestproductierechten varkens-kippen.

Er is verder nog een aantal andere zaken van invloed op veranderingen in de hoeveelheid mestproductierechten die niet in tabel 3.3 is weergegeven. Zo kwamen tot 1 oktober 2002 niet gebonden mestproductierechten op een bedrijf te vervallen bij een toename van de grondgebonden mestproductierechten. Daarnaast bestaat er nog een aantal (kleinere) oorzaken van mutaties.

De voorlopige cijfers over 2003 hebben betrekking op de hoeveelheid vervallen mestproductierechten tot 1 november 2003. Omdat het jaar toen nog niet afgesloten was zal de hoeveelheid vervallen mestproductierechten per 31 december 2003 hoger zijn.

Ontwikkelingen

Per 31 oktober 2003 is er voor 1,3 mln kg forfaitair fosfaat aan mestproductierechten komen te vervallen (doorgehaald) als gevolg van de verschillende opkoopregelingen. Het waren voornamelijk de varkensbedrijven die daar gebruik van hebben gemaakt. Er werd door bedrijven met mestproductierechten varkens-kippen vooral in het jaar 2001 veel fosfaat verkocht, namelijk 49% van de totale

hoeveelheid die in de periode 1998–2003 werd opgekocht. In totaal is er in de periode 1998–2002 voor ca. 1,3 mln kg fosfaat door afroaming uit de markt genomen. Van de totale afgeroomde hoeveelheid fosfaat is 49% afgeroomd in 1998.

Regionale aspecten

Van de totale hoeveelheid mestproductierechten die door opkoop kwam te vervallen was 18% geregistreerd in Overig-Nederland. De overige 38% en 44% waren geregistreerd in de concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland. Van de tot 1 oktober 2002 afgeroomde hoeveelheid mestproductierechten was 39% in Zuid-Nederland, 31% in Overig-Nederland en 30% in Oost-Nederland geregistreerd.

3.2.5 Vervallen varkens- en pluimveerechten

Tabel 3.4
Vervallen varkensrechten

	Eenheid ¹⁾	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	Totaal
Niet-fokzeugenrechten	1 000 varkensseenheden	112	165	159	567	73	147	1 222
w.v.								
opkoop	1 000 varkensseenheden	–	127	125	538	67	147	1 003
afromen	1 000 varkensseenheden	111	38	34	29	6		219
Fokzeugenrechten	1 000 varkensseenheden	85	99	98	253	22	108	666
w.v.								
opkoop	1 000 varkensseenheden	–	71	61	228	17	108	485
afromen	1 000 varkensseenheden	85	29	37	25	5		181
Totaal varkensrechten ²⁾	1 000 varkensseenheden	197	264	257	820	95	254	1 887
w.v.								
opkoop	1 000 varkensseenheden	1	198	186	766	84	254	1 488
afromen	1 000 varkensseenheden	196	66	71	54	11		400
Pluimveerechten	1 000 kg P ₂ O ₅				2 721	777	780	4 279
w.v.								
opkoop	1 000 kg P ₂ O ₅				2 299	666	780	3 745
afromen	1 000 kg P ₂ O ₅				422	112		534

¹⁾ Eén varkensseenheid komt overeen met de forfaitaire fosfaatproductienorm voor één vleesvarken (7,4 kg P₂O₅).

²⁾ Generieke korting en korting latente ruimte bedragen samen ca. 9,5 mln kg P₂O₅ en zijn opgenomen in tabel 3.3 bij de vervallen mestproductierechten varkens-kippen.

Bron: Bureau Heffingen, dd. 31 oktober 2003.

Toelichting

Bij het verhandelen van varkens- of pluimveerechten en bij bedrijfsverplaatsingen wordt een bepaald percentage afgeroomd. Deze afroaming is gestopt per 1 oktober 2002. De cijfers over afroaming in tabel 3.4 hebben alleen betrekking op de handel in varkens- en pluimveerechten. Afroaming als gevolg van bedrijfsoverdracht is niet meegenomen.

Rechten kunnen ook komen te vervallen bij bedrijfs(tak)-beëindiging als gevolg van een opkoopregeling. Wanneer veehouders besluiten hun bedrijf geheel of gedeeltelijk te beëindigen, wordt door de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV) een vergoeding geboden voor de verhandelbare varkensrechten en voor het deel van de pluimveerechten dat groter is dan de op het deelnemende bedrijf geregistreerde hoeveelheid grondgebonden met productierechten op het moment van aanvraag.

De RBV kende twee tranches: aanmelding voor de eerste (RBV1) van 22 maart tot 19 mei 2000 en voor de tweede (RBV2) van 1 oktober tot 29 oktober 2001. De uitvoering van met name de tweede tranche is nog niet afgerond. Het effect van de RBV komt daarom nog niet volledig tot uitdrukking in de cijfers in tabel 3.4. Naast de RBV zijn in 1999 de Opkoopregeling varkensrechten (ORV) en de Beëindigingsregeling varkensbedrijven in de EHS (BEVAR) ingesteld voor de opkoop van varkensrechten.

In tabel 3.4 staat weergegeven hoeveel pluimvee- en varkensrechten zijn opgekocht als gevolg van de opkoopregelingen ORV, RBV en BEVAR. Het gaat hier zowel om rechten waarop subsidie is verleend als om de latente productieruimte die als gevolg van deelname is komen te vervallen.

De mestproductierechten varkens-kippen die in het basisjaar (1995 of 1996) niet benut werden voor het houden van varkens of andere diersoorten, de zogenaamde latente

ruimte, zijn op de bedrijven die in aanmerking kwamen voor varkensrechten na inwerkingtreding van de Wet herstructurering varkenshouderij komen te vervallen.

Per 1 september 1998 kregen varkenshouders over de varkensrechten gebaseerd op het basisjaar 1995 of 1996 een generieke korting van 10%. Deze vervallen varkensrechten zijn in tabel 3.3 (na omrekening naar fosfaat m.b.v. de forfaitaire fosfaatproductie per diersoort) geteld bij de (in verband met korting latente ruimte) vervallen mestproductierechten varkens-kippen.

De voorlopige cijfers over 2003 hebben betrekking op de hoeveelheid vervallen varkens- en pluimveerechten tot 1 november 2003. Omdat het jaar toen nog niet afgesloten was zal de hoeveelheid vervallen dierrechten per 31 december 2003 hoger zijn.

Ontwikkelingen

Per 31 oktober 2003 zijn vanaf de invoering van de Wet herstructurering varkenshouderij in totaal 1,5 mln varkensseenheden opgekocht. Hiervan is 73% opgekocht door deelname aan de RBV en 22% door deelname aan de ORV. De overige 5% is opgekocht door deelname aan de BEVAR. In totaal zijn er per 31 oktober 2003 door afroaming 400 duizend varkensseenheden uit de markt gehaald. Hiervan is 49% afgeroomd in het eerste jaar (1998) van de invoering van de Wet herstructurering varkenshouderij.

Per 31 oktober 2003 is er voor 3,7 mln kg forfaitair fosfaat aan pluimveerechten komen te vervallen (doorgehaald) als gevolg van de verschillende opkoopregelingen. Dit is bijna 90% van de totale hoeveelheid vervallen pluimveerechten. De overige ruim 500 duizend kg forfaitair fosfaat is komen te vervallen door afroaming van pluimveerechten in 2001 en 2002.

Regionale aspecten

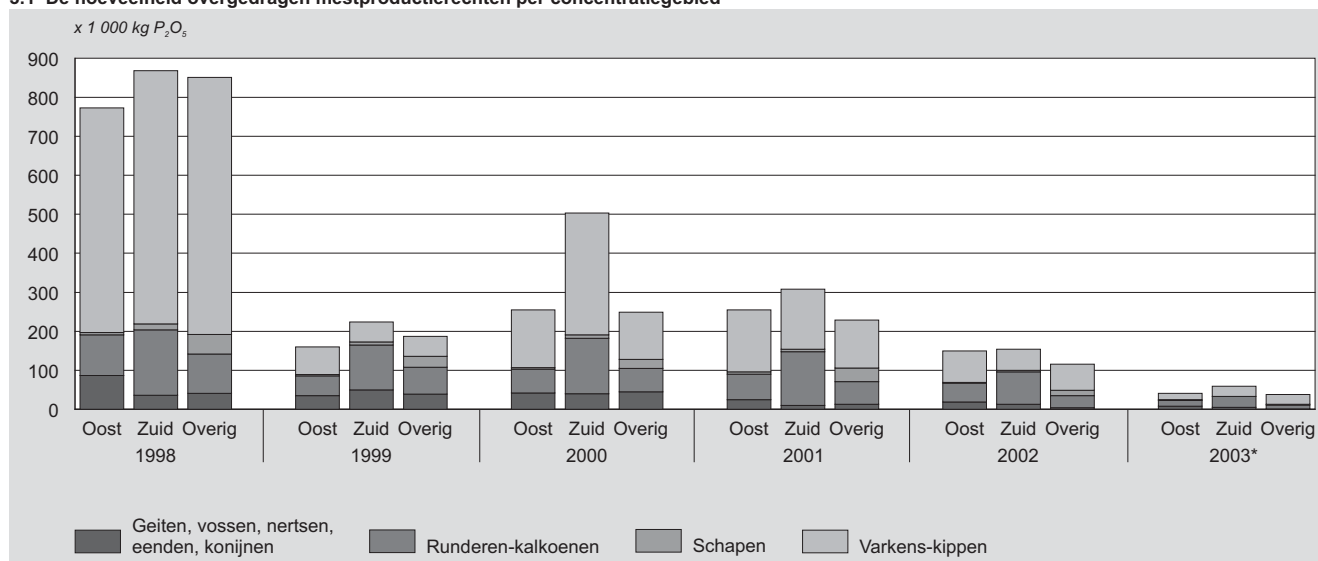
De meeste varkensrechten zijn opgekocht in concentratiegebied Zuid-Nederland, nl. 54% van de totale hoeveelheid opgekochte rechten in de periode 1998–2003. In concentratiegebied Oost-Nederland was dit 33%.

In de periode 1998–2002 is de verdeling van de totale hoeveelheid afgeroomde varkensrechten over de concentratiegebieden Zuid- en Oost-Nederland en Overig-Nederland respectievelijk 47%, 33% en 20%.

Van de tot 31 oktober 2003 opgekochte pluimveerechten was 60% in Zuid-Nederland, 19% in Oost-Nederland en 21% in Overig-Nederland geregistreerd. In 2001 en 2002 was van afgeroomde pluimveerechten 42% in Zuid-Nederland, 22% in Oost-Nederland en 37% in Overig-Nederland geregistreerd.

3.2.6 De hoeveelheid overgedragen mestproductierechten per concentratiegebied

3.1 De hoeveelheid overgedragen mestproductierechten per concentratiegebied

Bron: Bureau Heffingen, d.d. 31 oktober 2003.

Tabel 3.5
De hoeveelheid overgedragen mestproductierechten per concentratiegebied

	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
<i>1 000 kg P₂O₅</i>						
Geiten, vossen, nertsen, eenden, konijnen	164	125	127	49	37	13
w.v.						
Oost-Nederland	87	35	42	25	19	8
Zuid-Nederland	36	50	40	10	13	5
Overig-Nederland	41	39	45	13	4	1
Runderen-kalkoenen	372	235	263	262	161	53
w.v.						
Oost-Nederland	104	51	61	65	48	15
Zuid-Nederland	168	115	142	138	83	28
Overig-Nederland	101	69	60	58	31	10
Schapen	70	39	35	47	20	4
w.v.						
Oost-Nederland	6	3	4	6	2	2
Zuid-Nederland	15	8	9	6	4	0
Overig-Nederland	50	28	23	35	14	2
Varkens-kippen	1 884	174	581	436	203	66
w.v.						
Oost-Nederland	576	71	148	159	81	16
Zuid-Nederland	649	51	312	154	54	26
Overig-Nederland	659	51	121	123	67	25

Bron: Bureau Heffingen, dd. 31 oktober 2003.

Toelichting

Bij het verhandelen en verplaatsen van mestproductierechten werd tot 1 oktober 2002 een bepaald percentage van de desbetreffende rechten afgeroomd. In figuur 3.1 en tabel 3.5 is de hoeveelheid overgedragen mestproductierechten per concentratiegebied zonder correctie voor afromen gegeven. De totale hoeveelheid overgedragen rechten geeft een goede indicatie van de totale omvang van de handel in mestproductierechten.

De voorlopige cijfers over 2003 hebben betrekking op de hoeveelheid overgedragen mestproductierechten tot

1 november 2003. Omdat het jaar toen nog niet afgesloten was en de meeste handel in mestproductierechten gewoonlijk in de laatste maand van het jaar valt, zal de hoeveelheid overgedragen mestproductierechten per 31 december 2003 hoger zijn.

Ontwikkelingen

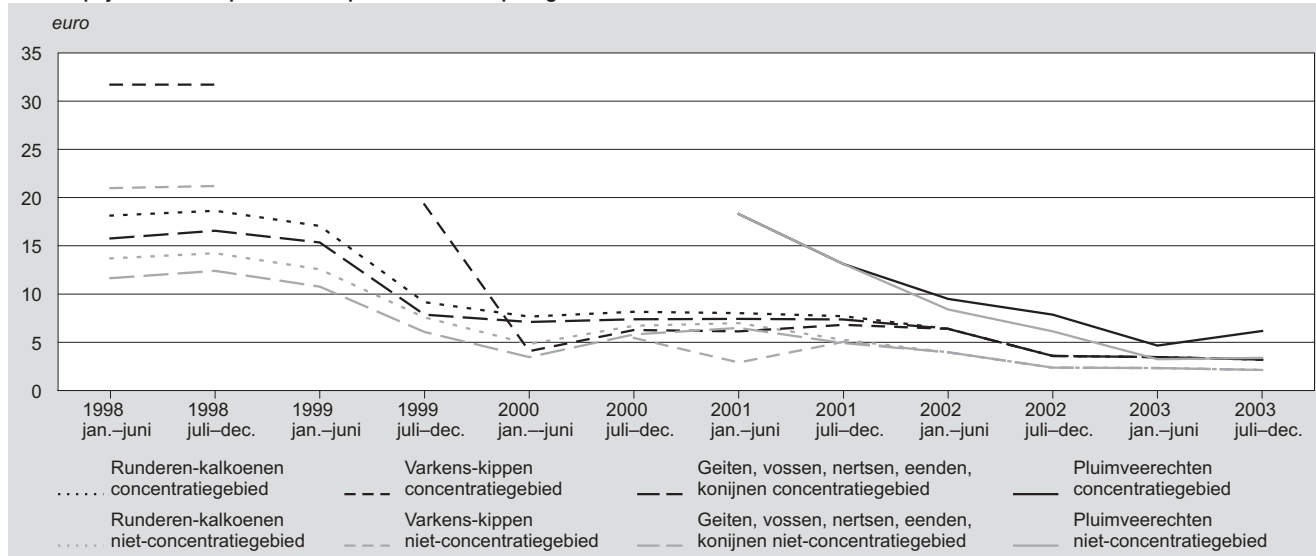
In de periode 1998–2003 was de hoeveelheid overgedragen mestproductierechten runderen-kalkoenen het grootst in concentratiegebied Zuid-Nederland. De hoeveelheid

overgedragen mestproductierechten schapen was het grootst in Overig-Nederland. In 1998 was er sprake van een levendige handel die zich uitte in stijgende prijzen (zie figuur 3.2). In de daarop volgende jaren werden er veel minder transacties afgesloten en daalden ook de prijzen voor mestproductierechten runderen-kalkoenen en varkens-kippen. Van 2001 naar 2002 vond er een daling

plaats in de transacties van de verschillende soorten rechten. De hoeveelheid overgedragen mestproductierechten varkens-kippen en schapen werd daarbij gehalveerd voor beide concentratiegebieden en Overig-Nederland. In Overig-Nederland werd ook de overdracht van mestproductierechten geiten, vossen, nertsen, eenden en konijnen meer dan gehalveerd.

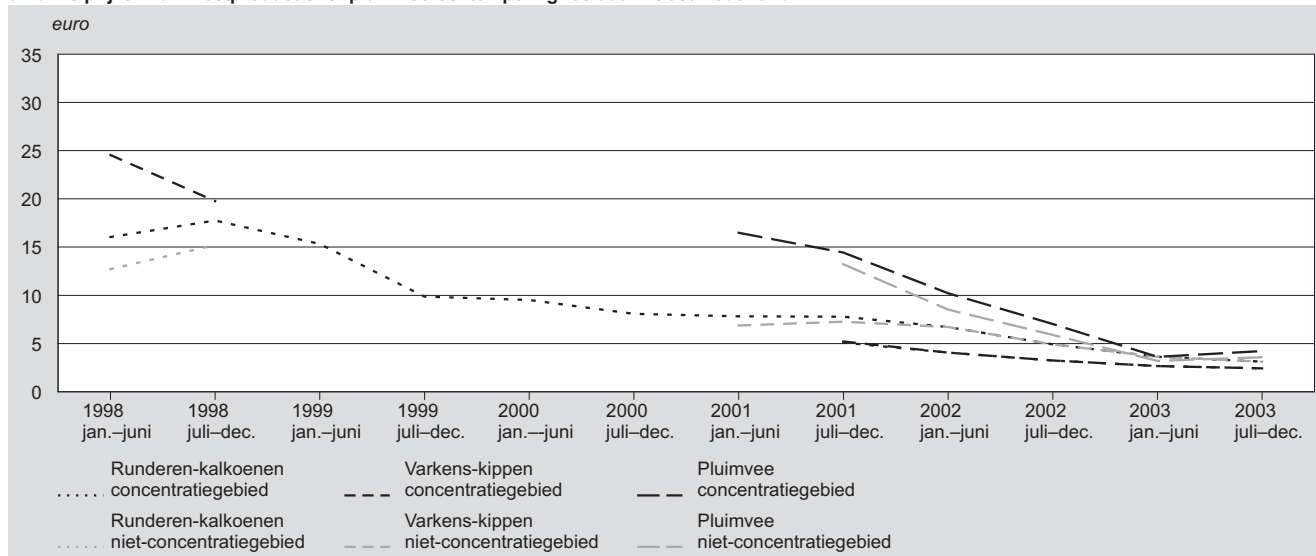
3.2.7 De prijzen van mestproductie- of pluimveerechten in Zuid- en Oost-Nederland

3.2a De prijzen van mestproductie- of pluimveerechten per kg fosfaat in Zuid-Nederland

Bron: Stal en akker (1998–2003).

3.2b De prijzen van mestproductie- of pluimveerechten per kg fosfaat in Oost-Nederland

Bron: Stal en akker (1998–2003).

Toelichting

Bedrijven die willen uitbreiden kunnen hiertoe verplaatsbare rechten aankopen. Bedrijven die stoppen of die hun veeteeltak beëindigen kunnen hun verplaatsbare of verhandelbare rechten verkopen.

In figuur 3.2a zijn de prijzen voor mestproductie- en pluimveerechten voor concentratiegebied Zuid en voor het niet-concentratiegebied (Overig-Nederland) in Zuid-Nederland gegeven. In figuur 3.2b zijn de prijzen voor mestproductie- en pluimveerechten voor concentratiegebied Oost en voor het niet-concentratiegebied (Overig-Nederland) in Oost-Nederland gegeven. De gepresenteerde bedragen zijn de prijzen zoals ze via bemiddeling van makelaars tot stand zijn gekomen.

Ontwikkelingen

In 1998 en 1999 lagen de prijzen voor mestproductierechten in Zuid-Nederland hoger dan in Oost-Nederland. Voor mestproductierechten runderen-kalkoenen was dit verschil gering: 1 à 2 euro per kg fosfaat. Voor mestproductierechten varkens-kippen was dit verschil echter groter: ca. 9 euro per kg fosfaat voor de concentratiegebieden en ca. 6 euro per kg fosfaat voor de niet-concentratiegebieden. Door de RBV die in 2000 werd ingevoerd lag de handel in zowel Zuid- als Oost-Nederland in de eerste helft van 2000 nagenoeg stil in afwachting van de prijzen die zouden worden geboden bij opkoop. Vanaf het bekend worden van de opkoopprijzen stegen de prijzen van de mestproductierechten, omdat de opkoopprijzen hoger lagen dan de

marktprijzen. Begin 2001 was het rustig in de handel van mestproductierechten. Door de MKZ-crisis was er veel onzekerheid op de markt en kwam de handel vrijwel stil te liggen. Niet pluimveehouders maakten bij de invoering van het stelsel van pluimveerechten gebruik van de mogelijkheid om eerder (1995–1998) aangekochte mestproductierechten om te zetten in pluimveerechten. Deze pluimveerechten verkochten ze om vervolgens weer mestproductierechten aan te kopen. Er ontstond hierdoor een stijgende vraag naar mestproductierechten en een stijgend aanbod van pluimveerechten. In de tweede helft van 2001 zakte de prijs van mestproductierechten omdat er nauwelijks nog vraag was. Deze daling zette door in 2002 tot een minimum van ca. 3 euro in het concentratiegebied en ca. 2 euro in het niet-concentratiegebied.

De prijs van pluimveerechten was voor Zuid- en Oost-Nederland ongeveer gelijk en zakte in zowel de concentratiegebieden als in het niet-concentratiegebied van ca. 17 euro per kg fosfaat begin 2001 naar 4 à 5 euro per kg fosfaat begin 2003. De daling werd met name veroorzaakt door het stijgende aanbod van de pluimveerechten, de opkoopregelingen en de onzekerheid die ontstond over de bepaling in de Meststoffenwet die vermeldde dat op 1 januari 2005 pluimveerechten zouden gaan verdwijnen. Ondertussen is dit in de regelgeving aangepast en opgeschort tot in ieder geval 1 januari 2007.

3.2.8 De hoeveelheid overgedragen varkensrechten per concentratiegebied

Tabel 3.6
De hoeveelheid overgedragen varkens- en pluimveerechten per concentratiegebied

	Eenheid	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
Niet-fokzeugenrechten	1 000 varkenseenheden	278	94	70	50	83	79
w.v.							
Oost-Nederland	1 000 varkenseenheden	103	18	24	21	29	30
Zuid-Nederland	1 000 varkenseenheden	124	59	32	14	35	39
Overig-Nederland	1 000 varkenseenheden	51	18	15	14	18	10
Fokzeugenrechten	1 000 varkenseenheden	212	72	73	43	68	49
w.v.							
Oost-Nederland	1 000 varkenseenheden	60	13	24	18	19	13
Zuid-Nederland	1 000 varkenseenheden	112	47	33	13	36	23
Overig-Nederland	1 000 varkenseenheden	41	12	16	12	13	13
Pluimveerechten	1 000 kg P ₂ O ₅				1 688	1 236	286
w.v.							
Oost-Nederland	1 000 kg P ₂ O ₅				340	309	47
Zuid-Nederland	1 000 kg P ₂ O ₅				698	538	87
Overig-Nederland	1 000 kg P ₂ O ₅				649	389	152

Bron: Bureau Heffingen, dd. 31 oktober 2003.

Toelichting

In tabel 3.6 is de hoeveelheid overgedragen varkens- en pluimveerechten per concentratiegebied zonder correctie voor afkomen gegeven. Bij het verhandelen en verplaatsen van varkensrechten werd tot 1 oktober 2003 60% afgeroomd. In 1998 en 1999 bedroeg dit percentage 40%. Pluimveerechten werden tot 1 oktober 2003 met 25% afgeroomd bij verhandeling of verplaatsing.

De totale hoeveelheid overgedragen varkens- en pluimveerechten geeft een indicatie van de grootte van de handel in varkens- en pluimveerechten.

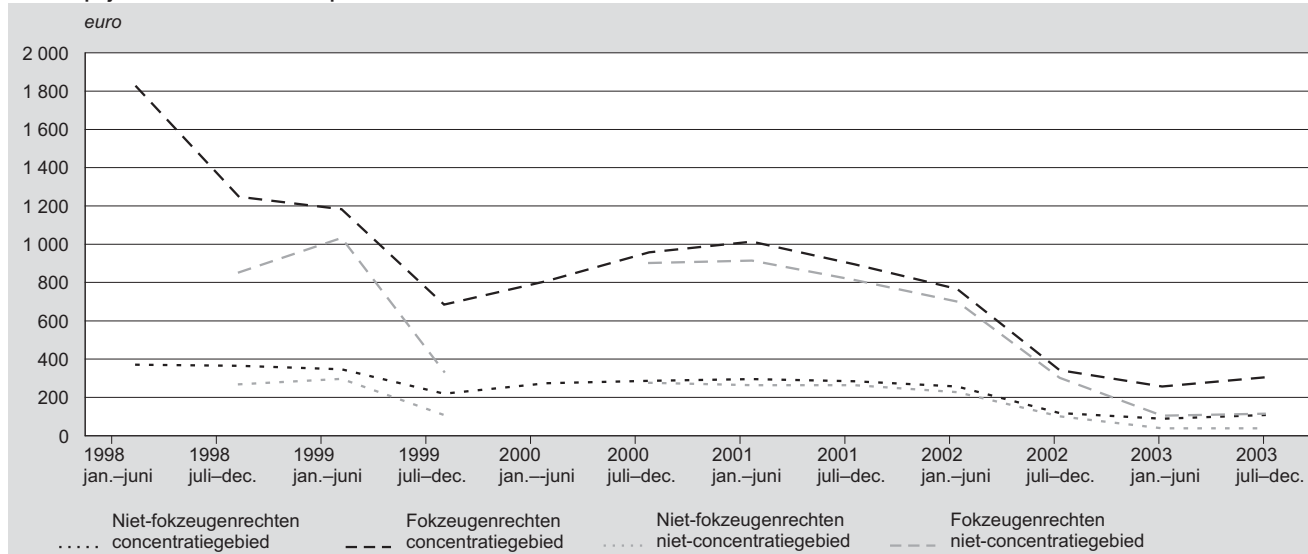
De voorlopige cijfers over 2003 hebben betrekking op de hoeveelheid overgedragen varkens- en pluimveerechten tot 1 november 2003. Omdat het jaar toen nog niet afgesloten was en de handel in dierrechten gewoonlijk in de laatste maand van het jaar valt zal de hoeveelheid overgedragen dierrechten per 31 december 2003 hoger zijn.

Ontwikkelingen

De hoeveelheid overgedragen varkens- en pluimveerechten was het grootst in concentratiegebied Zuid. Er is een duidelijke afname te zien van de hoeveelheid overgedragen varkensrechten in de periode 1998–2001. Dit komt ook tot uitdrukking in de marktprijzen van de varkensrechten (zie figuur 3.3) die scherp daalden in de periode 1998–2000, in 2001 min of meer stabiel bleven en in 2002 verder daalden.

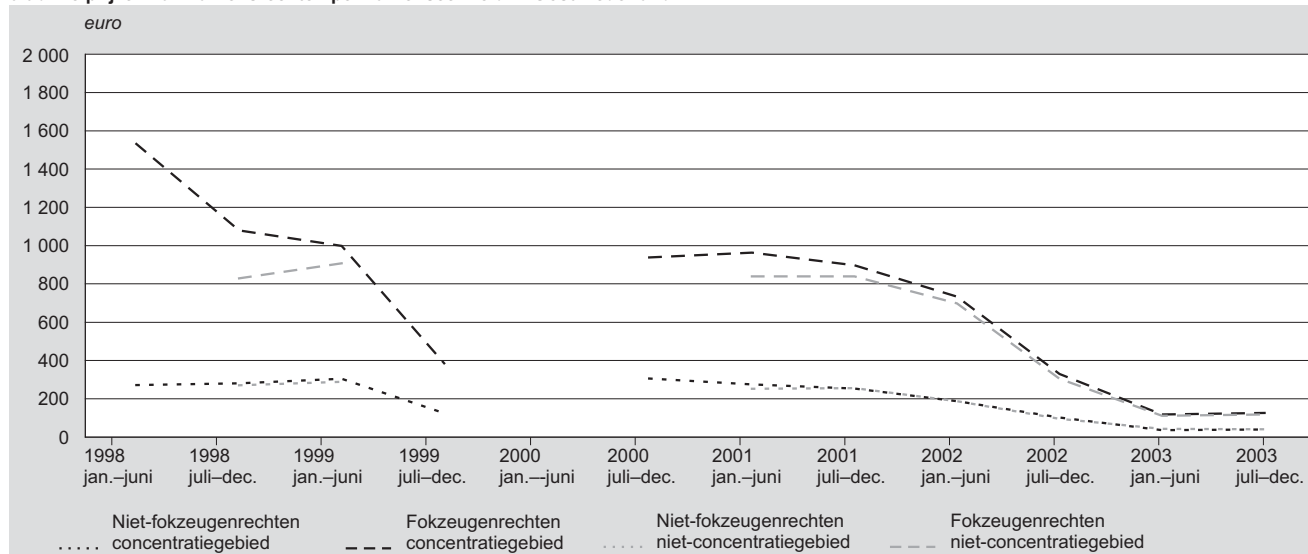
3.2.9 De prijzen van varkensrechten in Zuid- en Oost-Nederland

3.3a De prijzen van varkensrechten per varkensseenheid in Zuid-Nederland

Bron: Stal en akker (1998–2003).

3.3b De prijzen van varkensrechten per varkensseenheid in Oost-Nederland

Bron: Stal en akker (1998–2003).

Toelichting

Bedrijven die willen uitbreiden kunnen rechten aankopen. Bedrijven die stoppen of die hun veeteelttak beëindigen kunnen hun rechten verkopen. Varkensrechten worden uitgedrukt in varkensseenheden. Eén varkensseenheid komt overeen met 7,4 kg fosfaat: de forfaitaire jaarproductie van fosfaat in de mest van één vleesvarken (diercategorie 411).

In figuur 3.3a zijn de prijzen voor varkensrechten voor concentratiegebied Zuid en voor het niet-concentratiegebied (Overig-Nederland) in Zuid-Nederland gegeven. In figuur 3.3b zijn de prijzen voor varkensrechten voor concentratiegebied Oost en voor het niet-concentratiegebied

(Overig-Nederland) in Oost-Nederland gegeven. De gepresenteerde bedragen zijn de prijzen zoals ze via bemiddeling van makelaars tot stand zijn gekomen.

Ontwikkelingen

Over de gehele periode 1998–2003 lagen de prijzen voor varkensrechten in Zuid-Nederland meestal hoger dan in Oost-Nederland. Het verschil is het grootst voor fokzeugenrechten in concentratiegebieden (gemiddeld 125 euro per varkensseenheid). Niet-fokzeugenrechten waren in concentratiegebied Zuid gemiddeld 52 euro per varkensseenheid duurder dan in concentratiegebied Oost.

Buiten de concentratiegebieden waren fokzeugenrechten en niet-fokzeugen in Zuid-Nederland gemiddeld 23 euro per varkensseenheid en 8 euro per varkensseenheid duurder dan in Oost-Nederland.

In 1998 en 1999 daalden de prijzen van de fokzeugenrechten sterk. De handel in varkensrechten deed zich in de periode 1998–2000 voornamelijk voor in beide concentratiegebieden. In 2000 was er weinig aanbod en de opkoop-prijzen bepaalden de markt vanaf het bekend worden van de prijzen, wat resulteerde in een stijging van de prijzen van varkensrechten. De prijzen van fokzeugenrechten stegen aanvankelijk om later in het jaar terug te vallen.

Niet-fokzeugenrechten raakten juist in de tweede helft van het jaar 2000 in trek. Ook begin 2001 was het aanbod gering en groeide de vraag naar varkensrechten. Hierdoor stegen aanvankelijk de prijzen. Echter de komst van de opkoopregelingen leidde tot onzekerheid en er kwamen weinig transacties tot stand. Het algemene beeld is dat de prijzen, en met name de prijzen van de fokzeugenrechten, in de loop van 2001 zakten. In 2002 zakten de prijzen van alle soorten varkensrechten verder en kwamen de prijzen voor varkensrechten in concentratiegebieden en niet-concentratiegebieden dicht bij elkaar te liggen.

3.3 Mineralenaangiftesysteem (MINAS)

3.3.1 Inleiding

Als vervanging voor de in 1987 ingevoerde mestboekhouding is per 1 januari 1998 het Mineralenaangiftesysteem (MINAS) van kracht geworden. Bij de introductie was de verwachting dat dit systeem efficiënter en rechtvaardiger zou zijn dan het oude systeem van mestboekhouding door een beroep te doen op technologische vernieuwing en goed ondernemerschap van de individuele agrariër (RIVM, 2002). Inmiddels heeft het Europese hof in een arrest van 2 oktober 2003 geoordeeld dat MINAS niet toereikend is om te voldoen aan de EU-Nitraatrichtlijn. MINAS zal nog tot 2006 in gebruik zijn, daarna gaat het over in een nieuw systeem dat geen verliesnormen maar gebruiksnormen kent (VROM, 2003).

MINAS omvat een systeem van regulerende mineralenheffingen met als doel om de emissie van stikstof en fosfaat vanuit de landbouw naar het milieu te beperken. Daartoe wordt van een landbouwbedrijf jaarlijks het gemiddelde fosfaat- en stikstofverlies bepaald als het verschil tussen aan- en afvoer van het bedrijf.

$$\text{Stikstofverlies} = \text{Stikstofaanvoer} - \text{Stikstofaanvoer}$$

$$\text{Fosfaatverlies} = \text{Fosfaataanvoer} - \text{Fosfaataanvoer}$$

Het gebruik van fosfaatkunstmest telt niet mee bij de vaststelling van het fosfaatverlies. Er moet door de agrariër een heffing betaald worden wanneer het stikstof- of fosfaatverlies hoger is dan de verliesnorm. Het stikstof- of fosfaatverlies waarover heffing betaald moet worden, wordt het belastbaar stikstof- of fosfaatverlies genoemd.

$$\text{Belastbaar Stikstofverlies} = \text{Stikstofverlies} - (\text{Verliesnorm Stikstof} + \text{Stikstofcorrectie})$$

$$\text{Belastbaar Fosfaatverlies} = \text{Fosfaatverlies} - \text{Verliesnorm Fosfaat}$$

De verliesnormen voor fosfaat en stikstof (zie tabel 3.7) geven dus aan hoeveel meer fosfaat en stikstof mogen worden aangevoerd dan afgevoerd per bedrijf. Door middel van aanscherping worden deze verliesnormen periodiek door de overheid bijgesteld. Naast de verliesnorm voor stikstof is de stikstofcorrectie een extra aftrekpost in MINAS om te voorkomen dat voor gasvormige verliezen uit stal, opslag en tijdens beweiding heffing betaald moet worden.

Aangifteplichtig

In eerste instantie waren alleen intensieve veehouderij-bedrijven (>2,5 gve per ha) aangifteplichtig. In de periode van 1998–2000 gold dat bedrijven met minder dan 2,5 gve per ha beperkt waren vrijgesteld. Dit hield in dat deze bedrijven alleen te maken hadden met fosfaataanvoernormen voor dierlijke mest en dat ze alleen een jaaropgave hoefden in te sturen waaruit bleek dat ze voldeden aan de criteria voor beperkt vrijgestelde bedrijven. Wanneer uit deze jaaropgave echter bleek dat een bedrijf teveel fosfaat met dierlijke mest had laten aanvoeren werd het aangifteplichtig. In 2000 is de norm voor deze bedrijven aangescherpt tot 85 kg P₂O₅ per ha. Hiermee werden alle bedrijven met meer dan 2 gve per ha aangifteplichtig. Bedrijven zonder dieren en zonder aanvoer van mest waren tot 1 januari 2001 volledig vrijgesteld van het doen van aangifte.

Vanaf 2001 zijn bedrijven met minder dan 3 gve (absoluut) en niet meer dan 3 ha (absoluut) niet aangifteplichtig voor

Tabel 3.7
Wettelijke normen voor het gebruik van meststoffen, per 1-9-2002

	Fosfaatsnormen ¹⁾				Stikstofnormen ²⁾					
	gras	snijmaïs	overige akker- en tuinbouwgewassen	natuurt-terrein met beheers-regime	gras	snijmaïs, overige akker- en tuinbouwgewassen			natuurt-terrein met beheers-regime	
	A	B	C	D	E					
<i>Gebruiksnorm van dierlijke mest (niet MINAS-plichtige bedrijven)</i>	<i>kg P₂O₅/ha/jaar</i>				<i>kg N/ha/jaar</i>					
1-1-1998 tot 1-1-2000	120	100	100	20						
Vanaf 1-1-2000	85	85	85	20						
<i>Verliesnorm (volgens MINAS) (MINAS-plichtige bedrijven)</i>										
1-1-1998 tot 1-1-2000	40	40	40	10	300	300	175	175	175	50
1-1-2000 tot 1-1-2001	35	35	35	10	275	275	150	150	150	50
1-1-2001 tot 1-1-2002	35	35	35	10	250	250	150	125	125	50
1-1-2002 tot 1-1-2003	25	30	30	10	220	190	150	100	110	50

A = grasland, B = grasland droog zand/löss, C = bouw-/braakland klei of veen, D = bouw-/braakland droog zand/löss, E = bouw-/braakland overige grond.

¹⁾ Exclusief kunstmestfosfaat.

²⁾ Inclusief kunstmeststikstof.

Bron: LNV (1986); LNV & VROM (2000, 2001); Bureau Heffingen (2002).

MINAS. Wanneer op deze bedrijven dierlijke mest en/of overige organische meststoffen zijn aangevoerd mag deze aanvoer samen met de productie niet meer dan de aanvoernorm (85 kg fosfaat per ha) bedragen. Bij overschrijding van de aanvoernorm worden de bedrijven alsnog aangifteplichtig voor MINAS.

Op 19 maart 2004 is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit bekend gemaakt dat extensieve veebedrijven, akkerbouw- of tuinbouwbedrijven vanaf 2004 vrijgesteld zijn van het doen van aangifte wanneer de stikstofproductie op het bedrijf niet meer is dan 170 kg/ha en over het heffingsjaar geen stikstof- of fosfaatheffing verschuldigd is. Het laatste wordt berekend op basis van een MINAS-boekhouding die nog wel bijgehouden moet worden.

Verfijnde en forfaitaire aangifte

Er kan op twee verschillende manieren aangifte gedaan worden voor MINAS: verfijnde of forfaitaire aangifte¹⁾. Bij de verfijnde aangifte wordt uitgegaan van werkelijke hoeveelheden stikstof en fosfaat terwijl bij de forfaitaire aangifte gebruik wordt gemaakt van tevoren vastgestelde normen (forfaits). Om te voorkomen dat teveel bedrijven voor de meer eenvoudige forfaitaire aangifte kiezen zijn de forfaitis ongunstig gekozen en is de forfaitaire aangifte financieel minder aantrekkelijk gemaakt dan de verfijnde aangifte. Een ander nadeel van de forfaitaire aangifte is dat verrekening of opbouw van saldo (zie hieronder) niet mogelijk is. Indien bedrijven bepaalde regels overtreden of informatie niet (kunnen) leveren moeten ze in het desbetreffende jaar forfaitaire aangifte doen.

Door middel van een amendement op de Meststoffenwet zijn inmiddels gunstiger forfaitis vastgesteld. Deze nieuwe forfaitis gelden met terugwerkende kracht voor de MINAS-aangifte over 2003.

Procedure aangifte

Bedrijven doen per kalenderjaar aangifte middels een soort belastingformulier. Dit formulier moet voor 1 september van het daaropvolgende jaar ingediend zijn bij Bureau Heffingen in Assen. Bij verfijnde aangifte zijn onder andere dierlijke mest, zuiveringsslib, compost, zwarte grond, kunstmest, mengvoer, ruwvoer, dieren en vlinderbloemigen verplichte aanvoerposten. Afvoerposten die opgenomen moeten worden bij de verfijnde aangifte zijn dierlijke mest, ruwvoer, dieren, dierlijke producten en akker- en tuinbouwproducten. Met behulp van het aangifteformulier moeten de agrariërs berekenen of en hoeveel heffing ze moeten betalen. Dit bedrag moet ook voor 1 september van het daaropvolgende jaar overgemaakt zijn. De ingediende aangiften worden door Bureau Heffingen gecontroleerd. Vervolgens wordt berekend of er voldoende heffing is betaald. Wanneer blijkt dat de agrariër te weinig heffing heeft betaald worden wijzigingen aangebracht in de ingediende aangiften en wordt een naheffingsaanslag aan de agrariërs opgelegd.

Bij verfijnde aangifte voor MINAS kan saldo opgebouwd worden wanneer het fosfaatoverschot en/of stikstofover-

schot lager is dan de verliesnorm. Als in één van de volgende zes jaren de verliesnormen worden overschreden dan kan worden verrekend met het opgebouwde saldo, waardoor geen of minder heffing hoeft te worden betaald. Ook is het, bij verfijnde aangifte, mogelijk om een deel of alle eerder betaalde heffing terug te vragen wanneer de verliesnormen onderschreden worden in één van de volgende zes jaren nadat heffing is betaald.

Beperkt vrijgestelde bedrijven hebben van 1998 tot 2001 de mogelijkheid gehad om op vrijwillige basis verfijnde aangifte te doen. Dit had als voordelen dat deze bedrijven bij vrijwillige aangifte saldo konden opbouwen voor stikstof, iets meer mest konden aanvoeren en betaalde heffing konden verrekenen bij onderschrijding.

Naast primaire bedrijven (waar mest geproduceerd wordt) moeten ook intermediaire ondernemingen (mesttransporteurs, mesthandelaars, mestverwerkers, mestopslaghouders en loonwerkers) aangifte doen wanneer zij dierlijke mest aan- of afvoeren. Bij het doen van aangifte kunnen intermediairen geen saldo's verrekenen. Wel mogen zij voorraadmutaties verwerken in de aangifte. De intermediairen hoeven alleen voor fosfaat aangifte te doen.

Voor cijfers over MINAS is gebruik gemaakt van meer of minder door Bureau Heffingen gecontroleerde aangiften (zie tabel 3.15). Door Bureau Heffingen is onderscheid gemaakt in afgehandelde aangiften, nog in behandeling zijnde aangiften en nog in het geheel niet gecontroleerde aangiften. Voor 1998, 1999 en 2000 zijn definitieve cijfers gegeven omdat het aandeel afgehandelde aangiften 96–99% bedraagt. Voor 2001 en 2002 is het aandeel afgehandelde aangiften lager (respectievelijk 79% en 62%) en zijn voorlopige cijfers gegeven.

Bedrijven doen bij Bureau Heffingen MINAS-aangifte als mestnummer. Dit nummer moet voor alle mesttransacties worden gebruikt. Ook de varkens- en pluimveerechten staan per mestnummer geregistreerd. Ten tijde van de mestboekhouding was het soms gunstig om het bedrijf te splitsen in meerdere mestnummers. Dit was toegestaan, mits het echt om herkenbare eenheden ging (gescheiden voeropslag, mestopslag etc.). In het kader van MINAS zijn meerdere mestnummers vaak nadelig omdat dit (o.a.) extra administratieve lasten met zich meebrengt. Samenvoeging van mestnummers was niet altijd mogelijk omdat dan bijvoorbeeld de varkensrechten afgeroomd zouden worden. Hiervoor is inmiddels vanaf 1 oktober 2002 een voorziening getroffen. In een aantal tabellen in deze monitor zijn aantallen mestnummers opgenomen. Het is niet bekend met hoeveel bedrijven deze aantallen mestnummers corresponderen.

Bij de interpretatie van de tabellen moet rekening worden gehouden met het volgende:

- Gegevens over opgelegde heffingen en betalingen zijn weergegeven per MINAS-jaar (1998, 1999, 2000, 2001 en/of 2002) waarop ze betrekking hebben.
- De bedrijven krijgen meer ervaring met MINAS waardoor de overschotten kunnen afnemen op basis van zowel betere milieuprestaties als door het vermijden van administratieve missers.

- De bedrijven konden in 1998 nog gebruik maken van het creëren van een gunstige Ausgangssituatie bij de invoering van MINAS, bijvoorbeeld door strategisch met voorraden om te gaan tussen 1997 en 1998.
- Het effect van vrijstellingen (o.a. door varkenspest en waterschade in 1998 en 1999) is niet verwerkt in de mineralenoverschotten, maar wel in de heffingen en de saldo's.
- Verschillen in weer en klimaat (zie tabel 2.5) tussen de jaren (met gevolgen voor de groei van het gewas, mestafzetmogelijkheden en uitspoeling) kunnen de mineralen verliezen sterk beïnvloeden, met name voor stikstof.
- Het bestand van Bureau Heffingen is een 'dynamisch bestand', wat betekent dat de resultaten kunnen veranderen naarmate meer oorspronkelijke (door de bedrijven ingediende) aangiften zijn gecontroleerd, gecorrigeerd en afgehandeld. De nog niet afgehandelde mestnummers hebben vaak lagere overschotten per ha en per bedrijf dan de afgehandelde mestnummers. Vooral bij de varkens- en pluimveebedrijven die (over 2002) verfijnde aangifte hebben gedaan, kunnen flinke verschillen ontstaan in de hoogte van overschotten na controle door Bureau Heffingen.
- Van de verfijnde aangiften, gedaan door de totale populatie landbouwbedrijven over 2000 en 2001, is per december 2003 94% respectievelijk 79% afgehandeld. Van de forfaitaire aangiften is 97% over 2000 en is 82% over 2001 afgehandeld.
- Circa 56% van de forfaitaire aangiften en 41% van de verfijnde aangiften wordt gedaan door bedrijven buiten de concentratiegebieden. De trend van een afnemend aantal forfaitaire aangiften voor heel Nederland met accenten bij bepaalde bedrijfstypen is in de drie gebieden niet wezenlijk verschillend.
- In tegenstelling tot de eerste vier monitoringsrapportages (IKC-Landbouw, 1999, 2000; Boomaerts *et al.*, 2001; CBS, 2002) is vanaf de Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003 (CBS, 2003) voor de typering van bedrijven de totale grondoppervlakte meegeteld bij het bepalen van de veebezetting. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij buiten beschouwing gelaten (zie paragraaf 3.1). Verder zijn in een aantal tabellen de cijfers voor kleine bedrijven (die door Bureau Heffingen nog niet geregistreerd zijn als volledig vrijgesteld) apart weergegeven. Hierdoor wijkt in deze rapportage voor 1998–2001 het aantal mestnummers per bedrijfstype sterk af van de eerste vier rapportages.

- Uit een studie door ID-Lelystad (Jongbloed *et al.*, 2002) bleek dat de gemiddelde stikstof- en fosforgehalten in varkens hoger waren dan de van kracht zijnde gehalten in de Meststoffenwet. Naar aanleiding van deze uitkomsten zijn medio 2003 de vastleggingsnormen voor varkens in de Meststoffenwet met terugwerkende kracht tot 1 januari 1998 aangepast. Deze correctie is nog niet doorgevoerd in de cijfers.
- Bij sommige tabellen zijn regionale aspecten beschreven. De ligging van de hierbij onderscheiden concentratiegebieden Zuid- en Oost-Nederland is weergegeven in figuur 2.1.

In tabel 3.8 wordt een overzicht gegeven voor 2002 van het aandeel van de bedrijfstypen per type aangifte.

Tabel 3.8
Aangiften per bedrijfstype, 2002

	Totaal	Verfijnd	Forfaitair	Inter-mediar
<i>aantal</i>				
Mestnummers	77 900	68 500	8 200	1 200
<i>aantal % van totaal</i>				
Landbouwbedrijf w.v.	76 700	89,3	10,7	
akkerbouw	19 900	83,0	17,0	
extensief gemengd	9 400	78,5	21,5	
extensief melkvee	18 400	94,4	5,6	
intensief melkvee	3 800	99,0	1,0	
intensief vee	5 600	95,0	5,0	
legkippen	1 100	98,8	1,2	
slachtpluimvee	1 400	99,2	0,8	
varkens	7 900	99,8	0,2	
kleine bedrijven ¹⁾	1 400	77,8	22,2	
niet actief	7 800	85,9	14,1	

¹⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 4 december 2003.

Noot in de tekst

- ¹⁾ Tot 1 januari 2001 waren mestnummers met minder dan 2,5 gve/ha 'beperkt vrijgesteld' en konden aangifte voor MINAS doen met een jaaropgaaf.

3.3.2 Mineralenbalansen verfijnde aangiften

Tabel 3.9a
Aantal aangiften, oppervlakte cultuurgrond en veebezetting van mestnummers met verfijnde aangiften

	Aantal mestnummers					Oppervlakte grond ¹⁾					Veebezetting ²⁾				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
Bedrijfstype						ha					gve/ha				
Akkerbouw	1 266	2 240	4 257	17 142	16 990	42 268	70 167	149 086	531 147	546 736	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Extensief gemengd	1 495	2 103	3 534	7 721	7 548	39 168	51 367	82 716	154 119	155 664	1,8	1,8	1,8	1,6	1,5
Extensief melkvee	4 715	6 257	12 111	17 429	17 560	164 464	219 327	452 655	669 994	698 781	2,1	2,1	2,0	1,9	1,9
Intensief melkvee	6 578	6 020	4 922	5 062	3 873	167 313	156 428	133 118	146 581	112 697	3,3	3,6	3,1	3,1	3,1
Intensief vee	7 602	6 913	6 481	6 239	5 399	117 351	106 397	103 159	102 265	91 075	6,0	6,0	5,8	5,9	5,8
Legkippen	1 275	1 287	1 294	1 256	1 128	8 246	8 968	8 504	9 045	8 595	47,6	44,5	47,4	43,3	43,5
Slachtpluimvee	1 792	1 769	1 594	1 511	1 374	15 994	18 324	17 550	17 648	16 587	23,1	20,8	20,7	20,4	20,6
Varkens	12 327	10 547	9 672	8 892	8 047	86 315	80 870	81 252	80 480	80 631	17,7	18,7	17,6	17,2	15,9
Kleine bedrijven ³⁾	297	543	494	1 560	1 166	417	796	754	2 871	2 235	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3
Totaal	37 347	37 679	44 359	66 812	63 085	641 536	712 644	1 028 794	1 714 149	1 713 001					

¹⁾ Totale oppervlakte grond volgens MINAS-aangifte, inclusief natuurterrein met beheersregime.

²⁾ Veebezetting berekend met oppervlakte cultuurgrond, exclusief natuurterrein met beheersregime.

³⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 11 december 2003.

Toelichting

In tegenstelling tot de eerste vier monitoringsrapportages (IKC-Landbouw, 1999, 2000; Boomaerts *et al.*, 2001; CBS, 2002) is vanaf de Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003 (CBS, 2003) voor de typering van bedrijven de totale grondoppervlakte meegeteld bij het bepalen van de veebezetting. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij buiten beschouwing gelaten (zie paragraaf 3.1). Per bedrijfstype is een gemiddelde fosfaat- en stikstofbalans gemaakt voor alle verfijnde aangiften van 1998–2002. Voor het bepalen van de fosfaat- en stikstofoverschotten per hectare (zie tabellen 3.9c en 3.9d) is gebruik gemaakt van de totale oppervlakte grond waarop fosfaat- en stikstofverliesnormen (zie tabel 3.7) betrekking kunnen hebben, met inbegrip van natuurterreinen onder beheersregime.

De gegevens zijn in december 2003 door Bureau Heffingen geleverd. De gegevens van 1998–2000 waren toen nagenoeg afgehandeld. De gegevens van 2001 en 2002 waren voor respectievelijk 79% en 62% afgehandeld en zijn daarom nog voorlopig. De verwachting is dat de overschotten van 2001 en 2002 naar boven zullen worden bijgesteld.

Bij de overschotten zijn de vrijstellingen in 1998–2000 voor de aan- en afvoer van kippen (vrijstelling voor fosfaat) en de ruimere stikstofcorrectie meegenomen omdat het hier aanpassingen van normen betreft. Overige vrijstellingen (o.a. waterschade en varkenspest) zijn buiten beschouwing gelaten.

Medio 2003 zijn de vastleggingsnormen voor varkens in de Meststoffenwet met terugwerkende kracht tot 1 januari 1998 aangepast. Deze correctie is nog niet doorgevoerd in de cijfers (zie paragraaf 3.3.1).

Kunstmestfosfaat telt niet mee als aanvoerpost binnen MINAS. Overschotten in het ene jaar mogen gecompenseerd worden met onderschrijdingen van de verliesnormen in een eerder of volgend jaar. In die gevallen zijn de bere-

kende overschotten waarschijnlijk het gevolg van voorraadvorming op het bedrijf. Andere oorzaken van een overschrijding zijn daadwerkelijke overschotten en administratieve fouten. In 2001 werden ook akkerbouwbedrijven (met meer dan 3 ha grond) aangifteplichtig voor MINAS. Hierdoor verviervoudigde het aantal akkerbouwbedrijven dat (verfijnde) aangifte deed en vormde een andere populatie bedrijven dan in de periode 1998–2000.

Wanneer de stikstof- of fosfaatbalans voor een bepaald bedrijfstype is gebaseerd op de MINAS-gegevens van een klein aantal mestnummers, kunnen de cijfers in tabel 3.9 van jaar tot jaar sterk wisselen. Deze schommelingen in de reeksen voor 1998–2002 worden deels veroorzaakt door enkele uitschieters die een groot effect hebben op de stikstof- of fosfaatbalans van het bedrijfstype waarvan zij deel uitmaken.

Ontwikkelingen

Voor de meeste bedrijfstypen laten de aangiften over de periode 1998–2001 hogere fosfaat- en stikstofoverschotten zien dan de aangiften over 2002. Hoge fosfaatoverschotten kwamen in alle jaren voor op varkens- en pluimveebedrijven die de verliesnorm voor fosfaat overschreden. Varkens- en pluimveebedrijven hadden fors hogere belastbare stikstofoverschotten dan de andere typen bedrijven.

Regionale aspecten

Het aantal mestnummers dat in Zuid-, Oost- en Overig-Nederland over de periode 1998–2000 verfijnde aangifte heeft gedaan was jaarlijks ongeveer gelijk en varieerde van 12 000 tot 18 000 stuks. Het aantal mestnummers dat in beide concentratiegebieden over 2001 en 2002 verfijnde aangifte deed lag rond de 16 000 tot 18 000 stuks. Buiten de concentratiegebieden deed in dezelfde jaren twee maal zoveel mestnummers verfijnde aangifte; ca. 36 000 stuks. Deze toename werd veroorzaakt door het MINAS-plichtig

Tabel 3.9b
Percentage mestnummers en percentage cultuurgrond van mestnummers met overschrijding van de verliesnorm van fosfaat en stikstof voor verfijnde aangiften

	Mestnummers met overschrijding verliesnorm fosfaat									
	mestnummers					oppervlakte grond ¹⁾				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>Bedrijfstype</i>	%									
Akkerbouw	29	27	11	6	5	25	23	8	5	5
Extensief gemengd	21	21	13	8	8	20	21	14	8	11
Extensief melkvee	9	9	6	5	8	8	9	6	5	8
Intensief melkvee	20	18	21	18	27	19	17	20	17	26
Intensief vee	42	35	40	32	33	47	37	41	31	36
Legkippen	34	31	34	29	29	32	34	36	26	31
Slachtpluimvee	18	22	32	30	27	17	16	29	18	19
Varkens	62	43	50	37	46	60	42	47	34	44
Kleine bedrijven ²⁾	21	18	19	9	10	24	27	20	9	9
Totaal	38	28	25	15	16	27	21	16	9	12

¹⁾ Totale oppervlakte grond volgens MINAS-aangifte, inclusief natuurterrein met beheersregime.

²⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 22 december 2003.

Tabel 3.9c
Fosfaatbalans van de mestnummers met verfijnde aangiften

	Alle mestnummers									
	fosfaat uit kunstmest					fosfaatoverschot				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>Bedrijfstype</i>	kg P ₂ O ₅ /ha									
Akkerbouw	26	37	27	28	31	13	19	5	-2	-7
Extensief gemengd	16	18	14	11	12	16	18	10	2	3
Extensief melkvee	22	25	17	15	20	17	18	12	11	5
Intensief melkvee	15	19	14	13	13	24	19	21	19	17
Intensief vee	10	12	10	9	9	32	22	25	13	8
Legkippen	26	18	11	17	15	-108	-128	-118	-159	-199
Slachtpluimvee	14	22	20	17	18	-130	-71	-23	-47	-64
Varkens	8	11	10	8	7	110	27	39	-0,4	23
Kleine bedrijven ¹⁾	14	4	18	11	22	73	-42	-54	-12	-13
Totaal	16	21	17	18	21	28	16	14	5	1

¹⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 22 december 2003.

Tabel 3.9d
Stikstofbalans van de mestnummers met verfijnde aangiften

	Alle mestnummers									
	stikstofoverschot					toelaatbaar stikstofoverschot				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>Bedrijfstype</i>	kg N/ha									
Akkerbouw	70	82	49	35	43	186	185	162	152	142
Extensief gemengd	121	136	109	74	81	249	253	236	215	195
Extensief melkvee	221	247	192	171	154	297	295	270	243	215
Intensief melkvee	254	279	248	229	210	333	340	300	275	246
Intensief vee	278	306	264	236	217	388	385	354	328	302
Legkippen	723	644	804	681	726	1 144	1 054	1 140	1 058	1 072
Slachtpluimvee	538	566	601	562	907	925	852	821	805	797
Varkens	549	491	425	402	378	584	607	558	527	477
Kleine bedrijven ¹⁾	161	-52	-29	3	40	224	236	204	169	150
Totaal	282	279	210	146	139	378	364	303	243	219

¹⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 22 december 2003.

Mestnummers met overschrijding verliesnorm stikstof										
mestnummers					oppervlakte grond ¹⁾					
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	
8	6	5	4	5	7	6	5	3	5	
6	7	5	3	5	7	9	7	3	7	
10	22	12	12	17	10	22	11	12	18	
17	30	25	25	28	17	31	25	25	27	
16	23	21	20	20	14	24	17	17	17	
24	25	26	24	25	17	17	16	14	16	
14	17	25	22	21	9	10	18	12	14	
37	28	26	26	28	24	20	15	18	19	
9	8	10	7	10	9	8	10	7	9	
22	23	17	13	15	14	21	13	10	13	

Mestnummers met overschrijding verliesnorm										
fosfaatoverschot					belastbaar fosfaatoverschot					
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	
58	56	49	45	50	18	16	14	13	25	
62	63	49	50	48	22	23	15	16	22	
51	51	43	43	61	11	11	8	9	36	
53	52	49	49	40	13	12	14	14	14	
73	71	70	68	66	33	31	35	34	40	
278	216	281	384	306	238	178	246	349	278	
137	153	163	209	225	97	114	129	174	197	
214	167	137	120	123	174	127	103	85	95	
412	125	169	141	274	372	92	135	114	249	
112	89	81	71	73	72	49	47	37	47	

Mestnummers met overschrijding verliesnorm										
stikstofoverschot					belastbaar stikstofoverschot					
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	
228	262	218	180	188	45	75	60	42	56	
292	328	272	257	239	57	81	54	51	59	
336	341	311	282	287	36	41	36	33	69	
382	386	364	333	310	48	56	59	54	61	
532	485	512	463	483	111	91	114	100	153	
1 962	1 797	2 238	2 330	2 261	659	559	833	867	891	
1 302	1 545	1 212	1 539	3 986	229	285	253	337	2 960	
1 434	1 280	1 251	1 057	1 060	543	399	325	289	328	
1 978	684	777	431	931	1 754	450	589	317	772	
676	510	476	398	393	185	104	96	78	125	

worden van akkerbouwbedrijven (met meer dan 3 ha grond) in 2001.

De mestnummers in de concentratiegebieden Zuid- en Oost-Nederland hadden gemiddeld (over 1998–2001) een fosfaatoverschot (21 kg P₂O₅/ha) dat meer dan twee maal zo hoog was als het gemiddelde fosfaatoverschot in Overig-Nederland (10 kg P₂O₅/ha). Het belastbaar fosfaatoverschot lag voor mestnummers met verfijnde aangifte ook in concentratiegebieden Zuid- en Oost-Nederland (respectievelijk 85 kg P₂O₅/ha en 42 kg P₂O₅/ha) hoger dan in Overig-Nederland (31 kg P₂O₅/ha). Mestnummers in Overig-Nederland gaven via de verfijnde aangiften een

bijna twee maal hoger gebruik van fosfaat uit kunstmest op dan mestnummers uit de concentratiegebieden (23 kg P₂O₅/ha ten opzichte van 11–12 kg P₂O₅/ha).

De mestnummers in Zuid-Nederland hadden gemiddeld (over 1998–2001) het hoogste stikstofoverschot (313 kg N/ha) gevolgd door Oost-Nederland (254 kg N/ha) en Overig-Nederland (186 kg N/ha). Het belastbaar stikstofoverschot was voor mestnummers met verfijnde aangifte in concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland en Overig-Nederland respectievelijk 230 kg N/ha, 92 kg N/ha en 68 kg N/ha.

3.3.3 Saldo's verfijnde aangiften

Toelichting

In tegenstelling tot de eerste vier monitoringsrapportages (IKC-Landbouw, 1999, 2000; Boomaerts *et al.*, 2001; CBS, 2002) is vanaf de Monitor Mineralen en Mestwetgeving

2003 (CBS, 2003) voor de typering van bedrijven de totale grondoppervlakte meegeteld bij het bepalen van de veebezetting. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij buiten beschouwing gelaten (zie paragraaf 3.1).

Tabel 3.10a
Door Bureau Heffingen vastgestelde positieve fosfaatsaldo's

Bedrijfstype	Aantal mestnummers							
	1998	1999	2000	2001*	1998	1999	2000	2001*
<i>Bedrijfstype</i>	<i>absoluut</i>				<i>%³⁾</i>			
Akkerbouw	4	106	206	236	0	5	5	1
Extensief gemengd	408	826	1 344	1 278	27	39	38	16
Extensief melkvee	1 814	2 873	3 993	3 178	38	46	33	18
Intensief melkvee	5 262	4 660	3 304	2 597	80	77	67	51
Intensief vee	4 107	3 773	3 089	1 980	54	55	48	31
Legkippen	775	722	615	402	61	56	47	32
Slachtpluimvee	1 399	1 228	940	583	78	69	59	38
Varkens	4 329	4 217	3 443	1 592	35	40	36	18
Kleine bedrijven	22	115	121	147	7	21	24	9
Totaal	18 120	18 520	17 055	11 993	49	49	38	18

1) Exclusief natuurterrein met beheersregime.

2) Inclusief saldo voor mestnummers met zowel een fosfaat- als een stikstofsaldo.

3) Percentage van het totaal aantal mestnummers dat verfijnd aangifte heeft gedaan per bedrijfstype.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. februari 2004.

Tabel 3.10b
Door Bureau Heffingen vastgestelde positieve stikstofsaldo's

Bedrijfstype	Aantal mestnummers							
	1998	1999	2000	2001*	1998	1999	2000	2001*
<i>Bedrijfstype</i>	<i>absoluut</i>				<i>%³⁾</i>			
Akkerbouw	1 010	1 775	3 349	13 054	80	79	79	76
Extensief gemengd	1 193	1 610	2 731	5 686	80	76	77	73
Extensief melkvee	3 747	4 642	9 240	11 949	79	74	76	68
Intensief melkvee	5 417	4 526	3 245	2 495	82	75	66	49
Intensief vee	5 778	4 738	3 674	2 169	76	69	57	34
Legkippen	860	762	638	397	67	59	49	31
Slachtpluimvee	1 434	1 269	950	583	80	72	60	38
Varkens	6 695	5 659	4 327	1 798	54	54	45	20
Kleine bedrijven	177	324	341	959	60	60	69	61
Totaal	26 311	25 305	28 495	39 090	70	67	64	58

1) Exclusief natuurterrein met beheersregime.

2) Inclusief saldo voor mestnummers met zowel een fosfaat- als een stikstofsaldo.

3) Percentage van het totaal aantal mestnummers dat verfijnd aangifte heeft gedaan per bedrijfstype.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. februari 2004.

Bedrijven doen aangifte per kalenderjaar. Wanneer het fosfaat- en/of stikstofoverschot van de verfijnde aangiften lager is dan de verliesnorm wordt een saldo opgebouwd. Als in één van de volgende zes jaren de verliesnormen worden overschreden dan kan worden verrekend met het opgebouwde saldo, waardoor geen of minder heffing hoeft te worden betaald. Ook is het mogelijk om een deel van of alle eerder betaalde heffing terug te vragen wanneer de verliesnormen onderschreden worden in één van de volgende zes jaren nadat heffing is betaald. Met forfaitaire aangiften kan geen saldo worden opgebouwd. Bedrijven met minder dan 2,5 gve/ha kunnen geen fosfaatsaldo opbouwen. Om te berekenen of een bedrijf meer dan 2,5 gve/ha heeft moest voor de periode 1998–2000 alleen de grond in eigendom, reguliere pacht en zakelijk gebruik meegeteld worden. Vanaf 2001 moeten bedrijven de totale grondoppervlakte (exclusief natuurterreinen onder beheersregime) meetellen bij het bepalen van de veebezetting. Het gevolg hiervan is dat de akkerbouwbedrijven, extensieve gemengde bedrijven en extensieve melkveebedrijven met minder dan 2,5 gve/ha in 2001 over

de periode 1998–2000 toch fosfaatsaldo hebben kunnen opbouwen. Voor verrekening van een heffing met een opgebouwd saldo hoeft geen rekening te worden gehouden met de grens van 2,5 gve/ha.

In tabellen 3.10a en 3.10b zijn de fosfaat- en stikstofsaldos voor 1998–2001 gegeven waarin de saldo's en overschotten van eerdere jaren zijn verrekend. In tegenstelling tot eerdere monitoringsrapportages is niet de totale oppervlakte cultuurgrond voor mestnummers met een fosfaat- en/of stikstofsaldo gegeven, maar staat in tabel 3.10a alleen de oppervlakte cultuurgrond (exclusief natuurterreinen onder beheersregime) voor mestnummers met een fosfaatsaldo en in tabel 3.10b alleen de oppervlakte cultuurgrond (exclusief natuurterreinen onder beheersregime) voor mestnummers met een stikstofsaldo. Medio 2003 zijn de vastleggingsnormen voor varkens in de Meststoffenwet met terugwerkende kracht tot 1 januari 1998 aangepast. Deze correctie is nog niet doorgevoerd in de cijfers (zie paragraaf 3.3.1).

Oppervlakte cultuurgrond ¹⁾				Fosfaatsaldo ²⁾							
				totaal				per hectare			
1998	1999	2000	2001*	1998	1999	2000	2001*	1998	1999	2000	2001*
1 000 ha				1 000 kg P ₂ O ₅				kg P ₂ O ₅ /ha			
0	2	3	3	5	73	190	286	48	46	54	85
11	18	29	27	347	879	1 876	1 746	33	50	64	65
64	98	138	116	1 624	3 722	6 492	5 152	25	38	47	45
136	121	88	76	3 082	5 024	5 087	5 222	23	42	58	69
58	54	45	27	2 584	3 786	4 001	3 192	44	70	90	116
5	5	4	3	1 747	2 452	2 894	2 644	339	480	643	769
13	14	10	7	2 847	3 561	3 616	3 042	226	262	352	413
32	34	30	17	2 598	4 139	4 240	2 601	82	123	141	157
0	0	0	0	5	68	79	107	1 255	616	624	634
318	344	348	277	14 838	23 704	28 476	23 992	47	69	82	87

Oppervlakte cultuurgrond ¹⁾				Stikstofsaldo ²⁾							
				totaal				per hectare			
1998	1999	2000	2001*	1998	1999	2000	2001*	1998	1999	2000	2001*
1 000 ha				1 000 kg N				kg N/ha			
34	55	115	405	4 314	9 842	22 702	68 436	128	178	198	169
29	36	58	103	4 401	8 880	18 371	29 531	151	247	315	285
131	161	340	453	11 592	20 970	51 471	78 330	88	130	151	173
138	116	86	72	14 499	19 758	21 088	19 682	105	171	246	272
90	71	56	31	13 456	17 619	19 107	13 662	150	247	341	443
6	6	5	3	3 987	5 657	6 427	5 546	649	958	1 325	1 593
14	15	11	7	6 107	8 772	9 426	8 084	447	602	883	1 085
55	49	40	19	12 368	18 229	20 138	11 732	224	375	509	621
0	0	0	2	72	383	566	1 161	293	876	1 182	714
497	509	711	1 097	70 796	110 111	169 295	236 165	142	216	238	215

Ontwikkelingen

Voor de intensieve bedrijven (intensieve melkveebedrijven, intensieve veebedrijven, legkippen-, slachtpluimvee- en varkensbedrijven) laat het aantal mestnummers dat jaarlijks een positief saldo heeft opgebouwd een dalende trend zien voor 1998–2001.

Het is opvallend dat juist veel van deze (intensieve) bedrijven hoge saldo's hebben opgebouwd. Vooral de pluimveebedrijven (legkippen en slachtpluimvee) springen eruit. Vrijwel alle pluimveebedrijven doen verfijnde aangifte en zijn daarmee in staat om saldo op te bouwen (zie tabel 3.8). Hoge saldo's voor de pluimveebedrijven zijn te verklaren doordat zij profiteren van aanwezige voorraden en van de stikstofcorrectiefactoren die bewust ruim zijn gekozen.

3.3.4 Mineralenbalansen forfaitaire aangiften

Tabel 3.11a
Aantal aangiften, oppervlakte cultuurgrond en veebezetting van mestnummers met forfaitaire aangiften

	Aantal mestnummers					Oppervlakte grond ¹⁾					Veebezetting ²⁾				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
Bedrijfstype						ha					gve/ha				
Akkerbouw	1 232	1 324	1 434	4 073	3 377	27 416	28 059	24 834	106 571	68 458	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1
Extensief gemengd	561	563	981	2 397	2 033	8 286	7 669	14 245	41 230	33 692	1,6	1,6	1,5	1,3	1,3
Extensief melkvee	421	355	537	1 152	1 027	11 038	8 783	14 443	30 189	30 388	1,9	1,8	1,8	1,6	1,5
Intensief melkvee	272	157	118	72	40	4 951	2 779	1 551	1 076	519	3,2	3,2	3,4	3,1	3,5
Intensief vee	930	677	558	393	277	9 034	4 616	4 404	8 759	4 703	7,6	8,7	9,2	5,6	6,1
Legkippen	83	56	52	24	13	526	355	314	113	99	28,7	36,4	42,5	24,6	20,0
Slachtpluimvee	82	52	36	12	11	379	279	268	103	57	25,9	32,4	21,6	21,1	33,7
Varkens	249	102	70	28	16	1 083	442	389	195	115	10,1	14,0	11,2	9,6	9,0
Kleine bedrijven ³⁾	536	407	197	472	316	827	659	332	1 044	702	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4
Totaal	4 366	3 693	3 983	8 623	7 110	63 542	53 640	60 780	189 280	138 733					

¹⁾ Totale oppervlakte grond volgens MINAS-aangifte, inclusief natuurterrein met beheersregime.

²⁾ Veebezetting berekend met oppervlakte cultuurgrond, exclusief natuurterrein met beheersregime.

³⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 4 december 2003.

Toelichting

In tegenstelling tot de eerste vier monitoringsrapportages (IKC-Landbouw, 1999, 2000; Boomaerts *et al.*, 2001; CBS, 2002) is vanaf de Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003 (CBS, 2003) voor de typering van bedrijven de totale grondoppervlakte meegeteld bij het bepalen van de veebezetting. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij buiten beschouwing gelaten (zie paragraaf 3.1).

Per bedrijfstype is een gemiddelde fosfaat- en stikstofbalans gemaakt voor alle forfaitaire aangiften van 1998–2002. Voor het bepalen van de fosfaat- en stikstofoverschotten per hectare (zie tabellen 3.11c en 3.11d) is gebruik gemaakt van de totale oppervlakte grond waarop fosfaat- en stikstofverliesnormen (zie tabel 3.7) betrekking kunnen hebben. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij meegenomen omdat hiervoor ook verliesnormen gelden.

De gegevens zijn in december 2003 door Bureau Heffingen geleverd. De gegevens van 1998–2000 waren toen nagenoeg afgehandeld. De gegevens van 2001 en 2002 waren voor respectievelijk 82% en 68% afgehandeld en zijn daarom nog voorlopig.

De forfaitaire aangifte werkt met vastgestelde normen (forfaits) voor de aan- en afvoer van mineralen naar en van het bedrijf. Vooral de bedrijven met een zodanig gunstige mineralenbalans dat ze naar verwachting geen of slechts een geringe heffing hoeven te betalen doen forfaitaire aangifte.

Bij de overschotten zijn vrijstellingen in 1998 en 1999 voor de ruimere stikstofcorrectie meegenomen.

Wanneer de stikstof- of fosfaatbalans voor een bepaald bedrijfstype is gebaseerd op de MINAS-gegevens van een klein aantal mestnummers kunnen de cijfers in tabel 3.11 van jaar tot jaar sterk wisselen. Deze schommelingen in de reeksen voor 1998–2002 worden deels veroorzaakt door enkele uitschieters die een groot effect hebben op de stikstof- of fosfaatbalans van het bedrijfstype waarvan zij deel uitmaken.

Ontwikkelingen

Voor de meeste bedrijfstypen laten de aangiften over de periode 1998–2001 hogere fosfaat- en stikstofoverschotten zien dan de aangiften over 2002.

Van de mestnummers met een overschrijding van de verliesnorm voor fosfaat hadden vooral de pluimvee- en varkensbedrijven hoge (belastbare) fosfaatoverschotten. Ook bij de overschrijding van de verliesnorm voor stikstof lieten de pluimvee- en varkensbedrijven hogere overschotten zien dan de overige bedrijfstypen.

Regionale aspecten

Van de mestnummers die over de periode 1998–2001 forfaitaire aangifte hebben gedaan kwam jaarlijks ca. 56% uit Overig-Nederland, ca. 23% uit Oost-Nederland en ca. 21% uit Zuid-Nederland.

De mestnummers in concentratiegebied Oost-Nederland hadden gemiddeld (over 1998–2001) het hoogste fosfaatoverschot (26 kg P₂O₅/ha), gevolgd door concentratiegebied Zuid-Nederland (19 kg P₂O₅/ha) en Overig-Nederland (9 kg P₂O₅/ha). Mestnummers in Overig-Nederland gaven gemiddeld over de periode 1998–2001 een bijna twee keer zo hoog gebruik van fosfaat uit kunstmest op (ca. 11 kg P₂O₅/ha) dan mestnummers uit beide concentratiegebieden (ca. 6 kg P₂O₅/ha). Het belastbaar fosfaatoverschot lag voor mestnummers met forfaitaire aangifte in de beide concentratiegebieden hoger dan in Overig-Nederland (ruim 50 kg P₂O₅/ha in de concentratiegebieden tegenover bijna 40 kg P₂O₅/ha in Overig-Nederland).

De mestnummers in concentratiegebied Zuid-Nederland hadden gemiddeld over 1998–2001 het hoogste stikstofoverschot (79 kg N/ha), gevolgd door Oost-Nederland (77 kg N/ha) en Overig-Nederland (63 kg N/ha). De mestnummers in Zuid-Nederland hadden gemiddeld over 1998–2001 het hoogste belastbaar stikstofoverschot (315 kg N/ha) gevolgd door de mestnummers in Zuid-Nederland en Overig-Nederland (respectievelijk 293 kg N/ha en 139 kg N/ha).

Tabel 3.11b

Percentage mestnummers en percentage cultuurgrond van mestnummers met overschrijding van de verliesnorm van fosfaat en stikstof voor forfaitaire aangiften

	Overschrijding verliesnorm fosfaat									
	mestnummers					oppervlakte grond ¹⁾				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>Bedrijfstype</i>	%									
Akkerbouw	31	28	20	10	10	23	17	17	5	9
Extensief gemengd	26	21	18	8	7	31	19	17	6	10
Extensief melkvee	31	27	13	7	7	29	24	13	8	6
Intensief melkvee	75	62	74	58	60	70	54	74	54	43
Intensief vee	61	46	50	41	25	41	42	43	21	12
Legkippen	49	38	48	42	38	61	60	38	27	9
Slachtpluimvee	35	25	36	25	45	60	25	37	3	16
Varkens	75	58	60	50	25	85	68	54	39	12
Kleine bedrijven ²⁾	14	24	28	18	13	16	27	30	18	14
Totaal	40	32	26	11	10	33	23	19	7	8

¹⁾ Totale oppervlakte grond volgens Minas-aangifte, inclusief natuurterrein met beheersregime.²⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 22 december 2003.

Tabel 3.11c

Fosfaatbalans van de mestnummers met forfaitaire aangiften

	Alle mestnummers									
	fosfaat uit kunstmest					fosfaatoverschot				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>Bedrijfstype</i>	kg P ₂ O ₅ /ha									
Akkerbouw	8	13	12	8	11	0,3	6	4	-7	-12
Extensief gemengd	7	8	6	4	5	26	20	13	6	-1
Extensief melkvee	21	14	10	9	11	32	27	19	15	-4
Intensief melkvee	7	14	9	10	10	44	38	44	24	31
Intensief vee	6	9	8	4	4	31	16	10	10	-4
Legkippen	7	1	2	0,5	-	24	-10	-56	-67	-62
Slachtpluimvee	24	59	7	16	9	-117	-39	-26	-59	-105
Varkens	5	9	2	9	2	104	165	103	200	19
Kleine bedrijven ¹⁾	6	6	13	5	5	6	-3	37	2	4
Totaal	10	12	9	7	9	18	15	12	1	-7

¹⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 22 december 2003.

Tabel 3.11d

Stikstofbalans van de mestnummers met forfaitaire aangiften

	Alle mestnummers									
	stikstofoverschot					toelaatbaar stikstofoverschot				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>Bedrijfstype</i>	kg N/ha									
Akkerbouw	-54	16	-29	-46	-53	224	205	194	156	177
Extensief gemengd	89	65	51	15	-22	275	274	247	198	208
Extensief melkvee	210	194	162	119	83	295	294	266	240	213
Intensief melkvee	330	337	341	270	378	326	330	322	278	257
Intensief vee	186	198	181	86	89	283	378	333	159	188
Legkippen	417	418	475	374	334	656	717	849	661	532
Slachtpluimvee	553	799	526	888	1 413	1 363	1 585	1 088	716	1 372
Varkens	225	346	235	403	28	437	530	432	469	346
Kleine bedrijven ¹⁾	-89	-124	19	-57	-54	238	259	230	184	169
Totaal	86	92	67	3	-8	273	265	246	180	194

¹⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 22 december 2003.

Overschrijding verliesnorm stikstof										
mestnummers					oppervlakte grond ¹⁾					
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	
5	3	3	3	4	3	15	3	2	4	
7	6	4	3	3	8	4	4	2	4	
21	17	14	7	10	24	23	15	10	11	
55	46	53	50	55	46	47	44	45	34	
30	22	27	30	19	16	16	17	13	6	
24	20	33	33	8	19	6	8	21	1	
10	10	8	42	18	7	2	2	3	6	
20	17	26	25	13	10	18	13	3	3	
5	2	12	8	7	5	2	9	10	9	
16	11	11	6	5	13	16	8	4	5	

Mestnummers met overschrijding verliesnorm										
fosfaatoverschot					belastbaar fosfaatoverschot					
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	
76	68	53	51	69	36	28	19	20	42	
67	67	49	46	59	29	27	14	13	36	
67	58	44	94	34	27	18	9	60	12	
57	60	62	55	134	17	20	27	20	109	
89	88	88	54	71	52	49	53	24	47	
174	132	223	248	139	134	92	188	213	113	
165	371	103	1 304	408	125	331	68	1 275	381	
138	259	198	511	102	98	219	163	476	77	
245	138	178	90	214	205	98	144	62	187	
79	77	63	62	63	40	37	28	31	39	

Mestnummers met overschrijding verliesnorm										
stikstofoverschot					belastbaar stikstofoverschot					
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	
247	314	276	184	279	61	138	110	71	153	
339	373	332	277	197	61	79	76	65	80	
363	364	318	393	248	66	63	47	148	34	
440	451	495	405	901	98	111	167	127	626	
600	617	605	385	685	179	220	214	84	248	
1 175	3 294	3 565	2 149	2 159	293	764	898	738	917	
2 131	9 080	3 150	11 420	9 760	1 409	6 284	1 781	7 423	3 240	
1 296	1 516	1 393	11 168	395	651	813	656	7 637	37	
847	1 340	1 071	286	746	600	1 100	864	186	593	
442	400	412	337	286	111	134	117	118	104	

3.3.5 Project Praktijkcijfers

Tabel 3.12
Mineralenoverschotten en kunstmestfosfaat bij de verschillende bedrijfstypen van het project Praktijkcijfers

	Stikstofoverschot ¹⁾						Fosfaatoverschot ²⁾						Fosfaat uit kunstmest					
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	1997	1998	1999	2000	2001	2002	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Bedrijfstype	kg N/ha						kg P ₂ O ₅ /ha											
Akkerbouw ³⁾	120	122	100	47	36	41	13	10	2	-1	-5	-7	25	31	25	36	26	32
Akkerbouw & intensief	169	153	108	. ⁴⁾	59	64	45	42	26	. ⁴⁾	13	17	36	25	10	. ⁴⁾	13	19
Melkvee	235	214	255				9	8	17				31	29	34			
Melkvee & akkerbouw	203	199	247	210 ⁵⁾	206 ⁵⁾	179 ⁵⁾	1	6	15	12 ⁵⁾	16 ⁵⁾	14 ⁵⁾	40	40	39	22 ⁵⁾	17 ⁵⁾	17 ⁵⁾
Melkvee & intensief	216	193	223	.	.	.	26	25	32	.	.	.	22	16	13	.	.	.

¹⁾ Overschotten voor stikstofcorrectie.

²⁾ Exclusief kunstmestfosfaat.

³⁾ De gegevens over de overschotten in de akkerbouw van 1997–1999 zijn niet vergelijkbaar met de resultaten van 2000–2002. In de periode 1997–1999 is het overschot berekend op basis van de werkelijke afvoer; in de periode 2000–2002 op basis van de forfaitaire afvoer binnen MINAS.

⁴⁾ In 2000 is bij de gemengde bedrijven alleen gekeken naar de akkerbouwtaak; de resultaten daarvan komen vrijwel overeen met die van de zuivere akkerbouwbedrijven.

⁵⁾ Voor 2000, 2001 en 2002 zijn totaalresultaten voor melkvee, melkvee & akkerbouw en melkvee & intensief gegeven.

Bron: Project Praktijkcijfers.

Tabel 3.13
Percentage bedrijven van het project Praktijkcijfers, dat voldoet aan de verliesnormen ¹⁾ voor verschillende bedrijfstypen

	Stikstof				Fosfaat			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
Bedrijfstype	%							
Akkerbouw ²⁾	60	81	74	70	80	71	84	83
Akkerbouw & intensief	67	. ³⁾	56	83	44	. ³⁾	67	61
Melkvee	10				55			
Melkvee & akkerbouw	14	30 ⁴⁾	36 ⁴⁾	54 ⁴⁾	71	78 ⁴⁾	59 ⁴⁾	70 ⁴⁾
Melkvee & intensief	17	.	.	.	.	.	.	.

¹⁾ Verliesnormen van 2003 waarbij nog geen rekening is gehouden met de aangescherpte verliesnormen voor droge zandgronden.

²⁾ Bij de cijfers van 2000 is alle grond het hele jaar meegeteld; dit is niet altijd terecht. Ook is geen rekening gehouden met percelen gras- en braakland. Voor de andere jaren is wel gecorrigeerd voor gras- en braakland.

³⁾ In 2000 is bij deze bedrijven alleen gekeken naar de akkerbouwtaak. Verliezen op bedrijfsniveau zijn voor 2000 niet berekend.

⁴⁾ Voor 2000, 2001 en 2002 zijn totaalresultaten voor melkvee, melkvee & akkerbouw en melkvee & intensief gegeven.

Bron: Project Praktijkcijfers.

Toelichting

In 1997 is gestart met Mineralenproject Praktijkcijfers 1. In 2000 is men begonnen met het vervolgproject Praktijkcijfers 2. Binnen dit vervolgproject deed een deels vernieuwde populatie van 347 agrarische bedrijven mee. Praktijkcijfers 1 had 200 deelnemers. Het gevolg hiervan is dat de gegevens van Praktijkcijfers 1 en 2 niet volledig vergelijkbaar zijn. De populatie zuivere akkerbouwbedrijven bestond binnen Praktijkcijfers 2 uit 53 bedrijven; in Praktijkcijfers 1 waren dat er 15.

Het accent van de projecten Praktijkcijfers 1 en 2 lag op bedrijven met grond. Het doel van het project Praktijkcijfers 1 was te laten zien wat mogelijk is met mineralenmanagement in de praktijk. De bedrijven binnen het project volgden in principe de 'goede landbouwkundige praktijk', wat onder andere het opvolgen van voer- en bemestingsadviezen inhoudt. In het project Praktijkcijfers 2 is het doel enigszins bijgesteld. Binnen dit project hebben deelnemers gericht geprobeerd de MINAS-verliesnormen voor 2003 te halen bij een optimaal bedrijfsrendement.

Tabel 3.12 toont de mineralenoverschotten van diverse bedrijfstypen die aan Praktijkcijfers meededen. Tabel 3.13 geeft het percentage deelnemende bedrijven dat voldeed aan de verliesnormen van 2003 voor stikstof of fosfaat.

In de tabellen is geen rekening gehouden met de aangescherpte verliesnormen voor droge zandgronden. Wanneer deze aangescherpte verliesnormen worden toegepast, worden de overschotten aanzienlijk groter.

Ontwikkelingen

Zowel binnen Praktijkcijfers 1 als binnen Praktijkcijfers 2 laten de zuivere akkerbouwbedrijven een afname zien van de gemiddelde stikstof- en fosfaatoverschotten op bedrijfsniveau over respectievelijk de perioden 1997–1999 en 2000–2002. Voor alle drie de bedrijfstypen met melkvee binnen Praktijkcijfers 1 zijn de gemiddelde stikstof- en fosfaatoverschotten toegenomen over de periode 1997–1999. Binnen Praktijkcijfers 2 is het gemiddelde stikstofoverschot op bedrijven met melkvee in 2002 afgenomen ten opzichte van 2000. Hetzelfde geldt voor het gebruik van kunstmestfosfaat bij deze bedrijven. Het gemiddelde fosfaatoverschot op bedrijven met melkvee binnen Praktijkcijfers 2 is in 2001 toegenomen ten opzichte van 2000. In 2002 nam het gemiddelde fosfaatoverschot weer af.

Ten opzichte van eerdere jaren is in 2002 voor enkele bedrijfstypen het aandeel van bedrijven dat voldoet aan de verliesnormen van 2003 aanzienlijk gestegen.

3.3.6 Verzonden, ontvangen en afgehandelde aangifteformulieren

Tabel 3.14
Ontvangen en afgehandelde aangifteformulieren

	Ontvangen					Afgehandeld					Aandeel afgehandeld				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Soort aangifte	aantal										%				
Beperkt/Jaaropgaaf ¹⁾	51 471	44 222	30 155			51 471	44 222	30 155			100	100	100		
Forfaitair	12 295	8 470	6 255	9 860	8 635	12 060	8 293	6 059	8 062	5 873	98	98	97	82	68
Verfijnd	39 679	41 246	46 573	71 387	70 114	38 897	40 339	43 729	56 512	43 349	98	98	94	79	62
Intermediair	1 390	1 480	1 325	1 303	1 208	1 273	1 422	1 255	872	527	92	96	95	67	44
Totaal	104 835	95 418	84 308	82 550	79 957	103 701	94 276	81 198	65 446	49 749	99	99	96	79	62

¹⁾ Met ingang van 2001 is deze wijze van aangifte komen te vervallen.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 22 december 2003.

Toelichting

Mestnummers met meer dan 2,5 gve/ha zijn vanaf 1 januari 1998 aangifteplichtig. Ook mestnummers die de aanvoernorm voor fosfaat overschrijden zijn aangifteplichtig. De aanvoernorm is in 2000 aangescherpt tot 85 kg P₂O₅/ha. Mestnummers met minder dan 2,5 gve/ha waren tot 2001 'beperkt vrijgesteld' van het doen van aangifte. Dit betekent dat zij een jaaropgave moesten insturen en met dierlijke mest niet meer dan 120 kg P₂O₅/ha in 1998 en 1999 en niet meer dan 85 kg P₂O₅/ha in 2000 samen met de productie van eigen dieren mochten aanvoeren. Vanaf 1 januari 2001 is de categorie 'beperkt vrijgesteld' komen te vervallen en zijn ook deze bedrijven aangifteplichtig geworden. Ook mesttransporteurs moeten de aan- en afvoer van mest verantwoorden en doen daarvoor een aangifte als intermediair.

Aangifteplichtige bedrijven kunnen kiezen voor verfijnde of forfaitaire aangifte. De verfijnde aangifte is nauwkeuriger, maar vereist meer metingen en analyses van de aan- en afvoerposten. De forfaitaire aangifte werkt met vastgestelde normen die bewust ongunstig zijn gekozen. Door middel van een amendement op de Meststoffenwet zijn inmiddels gunstiger forfaits vastgesteld. Deze nieuwe forfaits gelden met terugwerkende kracht voor de MINAS-aangifte over 2003.

De aangiften moeten voor 1 september van het daarop volgende jaar zijn ingeleverd bij Bureau Heffingen. De tabel geeft de situatie weer op 22 december 2003.

Aangiften worden beschouwd als afgehandeld na controle en na oplegging van een eventuele naheffingsaanslag.

Ontwikkelingen

Van 1998, 1999 en 2000 zijn nagenoeg alle aangiften verwerkt. Van 2001 is 82% van de forfaitaire aangiften, 79% van de verfijnde aangiften en 67% van de aangiften door intermediairen afgehandeld. Van 2002 is minder dan de helft van de aangiften in behandeling bij Bureau Heffingen en was op 22 december 44% (aangiften door intermediairen) tot 68% (forfaitaire aangiften) afgehandeld.

3.3.7 Vastgestelde en betaalde heffingen

Tabel 3.15
Vastgestelde en betaalde heffingen

	1998		1999		2000		2001*		2002*	
	Aantal mest-nummers	Bedrag	Aantal mest-nummers	Bedrag	Aantal mest-nummers	Bedrag	Aantal mest-nummers	Bedrag	Aantal mest-nummers	Bedrag
	<i>mln euro</i>		<i>mln euro</i>		<i>mln euro</i>		<i>mln euro</i>		<i>mln euro</i>	
Verfijnde aangifte ¹⁾										
Door agrariërs zelf berekende heffingen										
Stikstofheffing	5 927	5,6	6 697	6,4	6 435	6,6	7 269	6,6	6 762	15,2
Fosfaatheffing	10 796	26,0	8 180	14,7	9 651	45,5	7 973	30,5	7 397	35,4
Door Bureau Heffingen vastgestelde heffingen ²⁾										
Stikstofheffing	6 723	7,6	7 885	9,2	7 245	9,5	4 501	4,8	2 717	6,3
Fosfaatheffing	12 414	33,0	9 972	26,3	10 760	55,8	4 688	22,0	2 323	8,8
Op aangifte betaalde heffingen ³⁾										
Stikstofheffing	4 258	2,9	3 528	2,7	2 673	1,9	1 866	1,2	473	1,2
Fosfaatheffing	9 066	11,5	5 818	6,1	4 438	7,7	1 864	1,3	493	1,3
Onbekend ⁴⁾	11	0,0	3	0,0	3	0,0	8	0,0	99	0,3
Forfaitaire aangifte										
Door agrariërs zelf berekende heffingen										
Stikstofheffing	555	0,4	311	0,2	234	0,2	297	0,2	197	0,3
Fosfaatheffing	1 328	1,7	896	0,9	676	1,0	598	0,7	418	0,4
Door Bureau Heffingen vastgestelde heffingen ²⁾										
Stikstofheffing	672	0,7	384	0,5	408	0,6	343	0,2	120	0,2
Fosfaatheffing	1 484	2,3	1 017	1,8	864	2,8	640	1,8	218	0,3
Op aangifte betaalde heffingen ³⁾										
Stikstofheffing	540	0,3	285	0,2	230	0,1	244	0,1	78	0,1
Fosfaatheffing	1 294	1,4	890	0,7	621	0,6	494	0,3	167	0,3
Onbekend ⁴⁾	—	—	—	—	—	—	—	—	22	0,0
Intermediaire aangifte										
Door intermediairs zelf berekende heffingen										
Fosfaatheffing	46	0,1	38	0,2	33	3,4	27	0,2	16	0,5
Door Bureau Heffingen vastgestelde heffingen ²⁾										
Fosfaatheffing	35	0,0	30	0,4	37	0,4	37	0,1	4	0,0
Op aangifte betaalde heffingen ³⁾										
Fosfaatheffing	36	0,0	22	0,0	17	0,0	21	0,0	3	0,0
Onbekend ⁴⁾	—	—	—	—	—	—	—	—	2	0,0

¹⁾ Zelf berekende en vastgestelde heffingen exclusief verevening (door middel van saldo's).

²⁾ Inclusief naheffingsaanslagen, exclusief boetes en ambtshalve aanslagen.

³⁾ Inclusief retourbetalingen.

⁴⁾ Betalingen waarbij het niet duidelijk is of het gaat om een stikstof- of fosfaatheffing.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 18 december 2003.

Tabel 3.16
Tarieven voor belastbaar stikstof- of fosfaatoverschot bij MINAS-aangifte

	1998	1999	2000	2001	2002
	<i>euro/kg</i>				
Fosfaatheffing					
w.v.					
eerste 10 kg/ha	1,13	1,13	2,27	2,27	9,00
volgende kg/ha ¹⁾	4,54	4,54	9,08	9,08	9,00
Stikstofheffing					
w.v.					
eerste 40 kg/ha	0,68	0,68	0,68	0,68	1,15
volgende kg/ha	0,68	0,68	0,68	0,68	2,30

¹⁾ Belastbare fosfaatoverschotten voor intermediairen vallen altijd in het hoge tarief.

Bron: Bureau Heffingen.

Toelichting

De aangifteplichtige bedrijven moeten jaarlijks aangifte doen van de hoeveelheid stikstof en fosfaat die zij op hun bedrijf aan- en afvoeren. Intermediairs zijn alleen verplicht aangifte te doen van het aan- en afgevoerde fosfaat.

Tabel 3.15 geeft een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot de heffingen op 18 december 2003. In

de tabel staat het aantal mestnummers dat in een bepaald MINAS-jaar op het aangifteformulier zelf een heffing heeft berekend, het aantal mestnummers waar Bureau Heffingen een heffing voor heeft vastgesteld en het aantal mestnummers dat heffing heeft betaald.

De door de aangifteplichtige bedrijven gedane berekeningen van de heffingen worden door Bureau Heffingen gecontroleerd en vastgesteld. Het te betalen bedrag aan

heffingen kan zijn gewijzigd na controle door Bureau Heffingen. Deze wijzigingen worden opgelegd door middel van een naheffingsaanslag. De in tabel 3.15 genoemde vastgestelde heffingen zijn inclusief de naheffingsaanslagen. De op de aangifte betaalde heffingen zijn, in tegenstelling tot tabel 3.15 in de vorige monitoringsrapportage (CBS, 2003), inclusief retourbetalingen. Boetes en ambts-halve aanslagen zijn niet meegerekend. Bij betaling is niet altijd duidelijk of het gaat om een stikstof- of een fosfaat-heffing; dit is in bovenstaande tabel aangegeven als onbekend.

Tarieven voor fosfaat- en stikstofheffing staan in tabel 3.16.

Ontwikkelingen

Het aantal mestnummers dat over de periode 1998–2002 middels een verfijnde aangifte een stikstofheffing berekende is met 14% gestegen. Het aantal mestnummers dat over dezelfde periode middels een verfijnde aangifte een fosfaatheffing berekende is met 31% gedaald. Het aantal mestnummers dat forfaitaire aangifte heeft gedaan en

volgens eigen berekening tevens een fosfaat- of stikstof-heffing moet betalen is in de periode 1998–2002 met respectievelijk 65% en 69% gedaald.

De hoogte van de door Bureau Heffingen vastgestelde heffingen voor verfijnde en forfaitaire aangiften in 1998, 1999 en 2000 was per 18 december 2003 meestal hoger dan de door de agrariër zelf berekende heffingen. Voor intermediaire aangiften in 1998, 1999 en 2000 is door Bureau Heffingen meestal een lagere fosfaatheffing vastgesteld dan door de intermediairen zelf is berekend. Dit wordt mede veroorzaakt doordat Bureau Heffingen nog niet voor alle intermediaire aangiften de fosfaatheffing per december 2003 heeft vastgesteld.

Voor 1998, 1999 en 2000 is bij de forfaitaire aangiften het aandeel van betaalde heffingen het hoogst, gevolgd door de verfijnde aangiften.

Het totale bedrag aan heffingen dat volgens Bureau Heffingen betaald moet worden is 43,6 mln euro in 1998, 38,2 mln euro in 1999 en 69,1 mln euro in 2000. Hiervan is inmiddels respectievelijk 37%, 25% en 15% betaald. Vanwege de mogelijkheid van verevening (door middel van saldo's) zal het volledige bedrag aan heffingen niet betaald worden.

3.3.8 Heffingen verfiende aangiften

Tabel 3.17
Aandeel mestnummers met heffing en de totale heffing ¹⁾, verfiende aangiften

Bedrijfstype	Met alleen fosfaatheffing					Met alleen stikstofheffing					Met stikstof- en fosfaatheffing				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>Bedrijfstype</i>	<i>%</i>														
Akkerbouw	22	23	9	5	3	1	2	3	2	3	6	4	2	1	1
Extensief gemengd	16	17	11	6	6	2	3	3	2	3	3	3	2	1	2
Extensief melkvee	7	6	4	3	4	7	18	10	10	13	2	3	2	1	3
Intensief melkvee	14	9	11	8	13	11	22	15	16	14	6	8	10	9	13
Intensief vee	28	20	24	18	17	4	8	5	6	5	11	13	15	13	13
Legkippen	18	16	19	13	13	8	9	9	9	9	15	15	18	14	14
Slachtpluimvee	9	14	16	14	13	6	7	7	6	7	8	10	17	15	12
Varkens	26	20	29	18	20	3	5	4	7	4	22	14	21	18	21
Kleine bedrijven ²⁾	13	12	11	5	3	1	2	2	2	3	7	6	7	5	4
Totaal	20	16	15	8	8	5	10	7	6	7	12	10	10	6	7

¹⁾ De totale heffing per bedrijfstype met een fosfaat respectievelijk stikstofheffing, exclusief bestemmingsheffing.

²⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 11 december 2003.

Toelichting

In tegenstelling tot de eerste vier monitoringsrapportages (IKC-Landbouw, 1999, 2000; Boomaerts *et al.*, 2001; CBS, 2002) is vanaf de Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003 (CBS, 2003) voor de typering van bedrijven de totale grondoppervlakte meegeteld bij het bepalen van de veebezetting. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij buiten beschouwing gelaten (zie paragraaf 3.1).

Per bedrijfstype is het percentage mestnummers gegeven dat alleen een fosfaatheffing, alleen een stikstofheffing of zowel een stikstof- als een fosfaatheffing moet betalen. Het percentage mestnummers met een fosfaatheffing (percentage met alleen fosfaatheffing plus percentage met stikstof- en fosfaatheffing) en het percentage mestnummers met een stikstofheffing (percentage met alleen stikstofheffing plus percentage met stikstof- en fosfaatheffing) komt grotendeels overeen met het percentage mestnummers dat de verliesnorm overschrijdt voor respectievelijk fosfaat en stikstof (zie tabel 3.9b). Verschillen worden verklaard door achteraf verleende vrijstellingen van betaling (o.a. vanwege varkenspest en waterschade).

Voor ongecontroleerde aangiften is de door agrariërs zelf berekende heffing en voor gecontroleerde aangiften is de door Bureau Heffingen vastgestelde heffing gebruikt. Boetes en retourbetalingen zijn niet meegenomen. Naheffingsaanslagen en achteraf verleende vrijstellingen van betaling (o.a. vanwege varkenspest en waterschade) zijn wel meegenomen. Het gevolg hiervan is dat de heffingsbedragen in tabel 3.17 niet vergelijkbaar zijn met de vastgestelde heffingen (voor gecontroleerde aangiften) en door agrariërs zelf berekende heffingen (voor zowel gecontroleerde als ongecontroleerde aangiften) in tabel 3.15.

Medio 2003 zijn de vastleggingsnormen voor varkens in de Meststoffenwet met terugwerkende kracht tot 1 januari

1998 aangepast. Deze correctie is nog niet doorgevoerd in de cijfers (zie paragraaf 3.3.1).

Tarieven voor stikstof- en fosfaatheffingen zijn gegeven in tabel 3.16. Voor de aangiften over 2002 bedraagt de stikstofheffing 1,15 euro per kg stikstof voor de eerste 40 kg/ha overschrijding. De volgende kilogrammen per hectare kosten 2,30 euro per kg. De fosfaatheffing bedraagt 9 euro per kg fosfaat.

De gegevens zijn in december 2003 door Bureau Heffingen geleverd. De MINAS-jaren 1998, 1999 en 2000 waren toen nagenoeg volledig gecontroleerd. De gegevens van 2001 en 2002 zijn voorlopig omdat nog niet alle verfiende aangiften afgehandeld waren.

Ontwikkelingen

Het percentage mestnummers dat een heffing moest betalen naar aanleiding van een verfiende aangifte nam over de periode 1998–2002 met ongeveer 15 procentpunten af. In 2001 moest 21% van de mestnummers die verfiende aangifte deden een fosfaat- en/of stikstofheffing betalen. Voor 2002 heeft 22% van de mestnummers die verfiende aangifte deden, aangegeven een fosfaat- en/of stikstofheffing te moeten betalen. Aangezien voor 2001 en 2002 nog respectievelijk 21% en 38% van de verfiende aangiften door Bureau Heffingen gecontroleerd moet worden, kan dit percentage later nog bijgesteld worden. De afname van het percentage mestnummers met een heffing in 2001 en 2002 is deels te verklaren door een toename van het aantal akkerbouwbedrijven dat in 2001 aangifteplichtig voor MINAS werd, maar geen heffing hoefde te betalen. Verder zijn de cijfers voor beide jaren (in tegenstelling tot de cijfers voor 1998–2000) nog voorlopig.

Alle mestnummers met heffing					Totale fosfaatheffing					Totale stikstofheffing				
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>1 000 euro</i>														
29	29	14	9	7	572	778	1 133	1 862	5 194	77	219	295	394	2 546
22	24	16	9	10	418	791	1 033	1 205	2 985	86	238	213	169	1 044
16	27	16	15	20	387	533	1 044	1 325	5 782	380	1 312	1 245	1 751	6 652
30	39	36	33	39	935	802	2 186	2 042	3 436	884	1 816	1 299	1 322	3 186
43	41	44	37	36	5 193	3 945	10 402	7 796	11 332	1 038	1 345	1 245	1 105	4 908
42	41	45	37	36	2 730	2 356	6 944	7 107	6 466	595	545	749	742	2 683
23	31	40	35	33	1 065	1 490	5 770	4 802	5 166	208	332	549	483	15 806
51	40	54	43	46	19 526	9 610	28 500	19 068	28 580	3 059	2 064	2 657	2 855	10 384
21	20	20	11	11	161	82	163	256	439	45	19	28	43	337
37	36	32	21	22	30 987	20 388	57 175	45 462	69 380	6 373	7 890	8 281	8 864	47 546

Voorals varkens- en pluimveebedrijven en intensieve veebedrijven moesten in 1998–2002 hoge fosfaatheffingen betalen (samen jaarlijks gemiddeld 85% van de totale fosfaatheffing). Hoge stikstofheffingen moesten in 1998–2002 betaald worden door varkens- en melkveebedrijven en intensieve veebedrijven (samen jaarlijks gemiddeld 75% van de totale stikstofheffing).

In 2002 zijn de totale fosfaat- en stikstofheffingen ten opzichte van eerdere jaren sterk toegenomen. Dit wordt mede verklaard door aanscherping van de verliesnormen (zie tabel 3.7) en verhoging van de tarieven voor fosfaat- en stikstofheffing (zie tabel 3.16).

Regionale aspecten

Over de periode 1998–2001 moesten de mestnummers in beide concentratiegebieden een hogere fosfaatheffing betalen dan in Overig-Nederland; ca. 43%, 35% en 22% van de totale fosfaatheffing moest worden betaald in respectievelijk Zuid-, Oost- en Overig-Nederland.

Het aantal mestnummers dat een fosfaatheffing moest betalen was in 1998–2001 het hoogst in concentratiegebied Oost-Nederland gevolgd door Zuid-Nederland en Overig-Nederland. De verschillen in aantal mestnummers met fosfaatheffing voor Oost-, Zuid- en Overig-Nederland zijn in de periode 1998–2001 wel steeds kleiner geworden. De mestnummers in concentratiegebied Zuid-Nederland moesten gemiddeld de hoogste stikstofheffing betalen (ca. 38% van de totale stikstofheffing over 1998–2001). In concentratiegebied Oost-Nederland en Overig-Nederland moesten de mestnummers respectievelijk ca. 28% en 34% van de totale stikstofheffing over 1998–2001 betalen.

In 1998, 1999 en 2000 kwamen de meeste mestnummers met een stikstofheffing voor in concentratiegebied

Oost-Nederland, gevolgd door Zuid-Nederland en Overig-Nederland. De verschillen in aantal mestnummers met stikstofheffing voor Oost-, Zuid- en Overig-Nederland werden in deze periode steeds kleiner. In 2001 was het aantal mestnummers met stikstofheffing in Overig-Nederland zelfs ca. 20% hoger dan in beide concentratiegebieden (ca. 3 150 mestnummers in Overig-Nederland ten opzichte van ca. 2 600 mestnummers in beide concentratiegebieden).

Gemiddeld over de periode 1998–2001 is het jaarlijks aantal mestnummers met stikstof- en/of fosfaatheffing ongeveer gelijk voor Zuid-, Oost- en Overig-Nederland. Voor geheel Nederland bedroeg het jaarlijks aantal mestnummers met stikstof- en/of fosfaatheffing ca. 14 000 stuks.

3.3.9 Frequentieverdeling heffingen verfijnde aangiften

Tabel 3.18
Frequentieverdeling van de fosfaat- en stikstofheffing verfijnde aangiften

	Met alleen fosfaatheffing					Met alleen stikstofheffing				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
	%									
<i>Heffinghoogte (euro)</i>										
Totaal	20,3	15,5	15,1	8,2	8,1	5,2	10,5	7,1	6,5	6,9
0– 500	9,9	8,1	6,4	4,1	2,5	3,1	5,1	3,8	3,6	2,9
> 500– 1 000	2,9	2,2	1,8	1,0	1,0	1,0	2,3	1,5	1,4	1,2
> 1 000– 2 500	4,2	3,1	2,7	1,4	1,7	0,8	2,4	1,4	1,2	1,5
> 2 500– 3 500	1,3	0,8	1,1	0,5	0,7	0,1	0,4	0,2	0,2	0,4
> 3 500– 4 500	0,8	0,5	0,8	0,3	0,5	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2
> 4 500– 7 000	0,7	0,5	1,1	0,4	0,8	0,1	0,1	0,1	0,0	0,3
> 7 000–15 000	0,5	0,3	1,0	0,4	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
>15 000–45 000	0,0	0,1	0,3	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
>45 000	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1

Bron: CBS-bewerking gegevens Bureau Heffingen, dd.11 december 2003.

Toelichting

In tabel 3.18 is de frequentieverdeling van de mestnummers die over 1998–2002 verfijnde aangifte hebben gedaan naar hoogte van de fosfaat- en stikstofheffing weergegeven. De cijfers sluiten aan bij de cijfers in tabel 3.17.

Ontwikkelingen

Het aandeel mestnummers dat over 1998–2000 verfijnde aangifte deed en een heffing moest betalen was gemiddeld 35%. Dit komt ongeveer overeen met het percentage mestnummers dat een overschot heeft zoals te zien is in tabel 3.17. In 2001 en 2002 moest ruim 20% van de mestnummers dat verfijnde aangifte deed een heffing betalen. De afname van het percentage mestnummers met een heffing in 2001 en 2002 is deels te verklaren door een toename van het aantal akkerbouwbedrijven dat in 2001 aangifteplichtig voor MINAS werd, maar geen heffing hoefde te betalen. Verder zijn de cijfers voor beide jaren (in tegenstelling tot de cijfers voor 1998–2000) nog voorlopig. Zowel van de mestnummers die alleen een fosfaatheffing moesten betalen als van de mestnummers die alleen een stikstofheffing moesten betalen, moest het grootste aandeel een heffing lager dan 500 euro betalen. De mestnummers die een stikstof- en fosfaatheffing moesten betalen, werden geconfronteerd met hogere heffingen.

Met stikstof- en fosfaatheffing					Alle mestnummers				
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
12,0	9,9	10,2	6,1	7,8	37,4	35,9	32,5	20,9	22,9
0,9	0,9	0,5	0,4	0,1	13,9	14,1	10,7	8,1	5,6
1,2	1,2	0,7	0,5	0,2	5,1	5,8	4,0	2,9	2,4
2,7	2,7	1,6	1,2	0,8	7,6	8,3	5,7	3,8	4,0
1,4	1,1	0,8	0,5	0,5	2,8	2,2	2,1	1,2	1,6
1,1	0,8	0,8	0,4	0,4	1,9	1,4	1,7	0,9	1,2
1,7	1,2	1,5	0,8	0,9	2,5	1,8	2,7	1,3	2,0
2,1	1,3	2,5	1,2	1,9	2,6	1,6	3,6	1,6	2,8
0,9	0,5	1,5	0,8	1,9	0,9	0,6	1,8	0,9	2,2
0,1	0,1	0,3	0,2	0,8	0,1	0,1	0,3	0,2	0,9

3.3.10 Heffingen forfaitaire aangiften

Tabel 3.19
Aandeel mestnummers met heffing en de totale heffing ¹⁾, forfaitaire aangiften

Bedrijfstype	Met alleen fosfaatheffing					Met alleen stikstofheffing					Met stikstof- en fosfaatheffing				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>Bedrijfstype</i>	<i>%</i>														
Akkerbouw	27	26	18	8	6	1	1	1	1	1	4	2	2	2	2
Extensief gemengd	21	19	16	6	5	3	4	1	2	1	5	3	2	1	0
Extensief melkvee	20	19	9	5	4	10	10	10	6	7	11	7	3	1	1
Intensief melkvee	30	28	30	23	13	10	12	9	15	9	45	35	44	32	39
Intensief vee	35	28	27	20	12	4	4	4	9	7	26	18	22	21	12
Legkippen	30	27	25	17	25	5	9	12	8	0	19	11	23	25	6
Slachtpluimvee	25	17	28	—	27	—	—	—	8	0	9	10	8	25	18
Varkens	54	40	37	29	13	—	—	3	4	0	20	17	23	21	13
Kleine bedrijven ²⁾	9	21	18	11	8	—	—	3	1	1	5	2	9	7	3
Totaal	27	24	18	8	6	3	3	3	2	2	13	8	7	3	2

¹⁾ De totale heffing per bedrijfstype met een fosfaat respectievelijk stikstofheffing, exclusief bestemmingsheffing.

²⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 14 januari 2004.

Toelichting

In tegenstelling tot de eerste vier monitoringsrapportages (IKC-Landbouw, 1999, 2000; Boomaerts *et al.*, 2001; CBS, 2002) is vanaf de Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003 (CBS, 2003) voor de typering van bedrijven de totale grondoppervlakte meegeteld bij het bepalen van de veebezetting. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij buiten beschouwing gelaten (zie paragraaf 3.1).

Per bedrijfstype is het percentage mestnummers gegeven dat alleen een fosfaatheffing, alleen een stikstofheffing of zowel een stikstof- als een fosfaatheffing moet betalen. Het percentage mestnummers met een fosfaatheffing (percentage met alleen fosfaatheffing plus percentage met stikstof- en fosfaatheffing) en het percentage mestnummers met een stikstofheffing (percentage met alleen stikstofheffing plus percentage met stikstof- en fosfaatheffing) komt grotendeels overeen met het percentage mestnummers dat de verliesnorm overschrijdt voor respectievelijk fosfaat en stikstof (zie tabel 3.11b). Verschillen worden verklaard door achteraf verleende vrijstellingen van betaling (o.a. vanwege varkenspest en waterschade).

Voor ongecontroleerde aangiften is de door agrariërs zelf berekende heffing en voor gecontroleerde aangiften is de door Bureau Heffingen vastgestelde heffing gebruikt. Boetes en retourbetalingen zijn niet meegenomen. Naheffingsaanslagen en achteraf verleende vrijstellingen van betaling (o.a. vanwege varkenspest en waterschade) zijn wel meegenomen. Het gevolg hiervan is dat de heffingsbedragen in tabel 3.19 niet vergelijkbaar zijn met de vastgestelde heffingen (voor gecontroleerde aangiften) en door agrariërs zelf berekende heffingen (voor zowel gecontroleerde als ongecontroleerde aangiften) in tabel 3.15.

Tarieven voor stikstof- en fosfaatheffingen zijn gegeven in tabel 3.16. Voor de aangiften over 2002 bedraagt de stikstofheffing 1,15 euro per kg stikstof voor de eerste

40 kg/ha overschrijding. De volgende kilogrammen per hectare kosten 2,30 euro per kg. De fosfaatheffing bedraagt 9 euro per kg fosfaat.

De gegevens zijn in december 2003 door Bureau Heffingen geleverd. De MINAS-jaren 1998, 1999 en 2000 waren toen nagenoeg volledig gecontroleerd. De gegevens van 2001 en 2002 zijn voorlopig omdat nog niet alle forfaitaire aangiften afgehandeld waren.

Ontwikkelingen

Het percentage mestnummers dat een heffing moest betalen naar aanleiding van een forfaitaire aangifte nam in de periode 1998–2002 met ruim 30 procentpunten af. In 2001 moest 13% van de mestnummers die forfaitaire aangifte deden een fosfaat- en/of stikstofheffing betalen. Voor 2002 heeft 10% van de mestnummers die forfaitaire aangifte deden, aangegeven een fosfaat- en/of stikstofheffing te moeten betalen. Aangezien voor 2001 en 2002 nog respectievelijk 18% en 32% van de forfaitaire aangiften door Bureau Heffingen gecontroleerd moet worden, kan dit percentage later nog bijgesteld worden. De afname van het percentage mestnummers met een heffing in 2001 en 2002 is deels te verklaren door een toename van het aantal akkerbouwbedrijven dat in 2001 aangifteplichtig voor MINAS werd, maar geen heffing hoefde te betalen. Verder zijn de cijfers voor beide jaren (in tegenstelling tot de cijfers voor 1998–2000) nog voorlopig.

Voor akkerbouw- en varkensbedrijven en intensieve veebedrijven moesten in 1998–2002 hoge fosfaatheffingen betalen (samen jaarlijks gemiddeld 65% van de totale fosfaatheffing). Hoge stikstofheffingen moesten in 1998–2001 betaald worden door extensieve en intensieve melkveebedrijven en intensieve veebedrijven (samen jaarlijks gemiddeld 68% van de totale stikstofheffing). In 2002

Alle mestnummers met heffing					Totale fosfaatheffing					Totale stikstofheffing				
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>1 000 euro</i>														
32	29	21	11	8	795	469	510	654	1 843	35	28	55	92	576
28	25	19	9	6	264	139	200	139	622	26	18	19	32	80
41	36	23	12	13	293	123	57	93	69	122	85	69	293	113
85	75	83	70	61	181	98	209	76	189	153	100	75	40	207
65	50	53	49	30	774	367	771	272	204	173	107	104	62	143
54	46	60	50	31	185	87	191	58	9	20	13	17	12	2
33	27	36	33	45	117	102	58	33	31	22	25	5	7	26
74	57	63	54	25	362	286	297	298	10	46	45	23	31	0
14	24	30	19	13	118	72	120	100	139	16	9	18	13	59
43	35	29	13	10	3 089	1 743	2 413	1 723	3 114	614	431	384	582	1 206

moesten ook vooral akkerbouwbedrijven hoge stikstofheffingen betalen; voor dat jaar moest 86% van de totale stikstofheffing betaald worden door akkerbouwbedrijven, extensieve en intensieve melkveebedrijven en intensieve veebedrijven.

Regionale aspecten

Over de periode 1998–2001 moesten de mestnummers in Overig-Nederland een hogere fosfaatheffing betalen dan in beide concentratiegebieden; ca. 61%, 21% en 18% van de totale fosfaatheffing moest betaald worden in respectievelijk Overig-, Oost- en Zuid-Nederland.

Het aantal mestnummers dat een fosfaatheffing moest betalen was in 1998–2001 ongeveer twee keer hoger in Overig-Nederland dan in beide concentratiegebieden; gemiddeld 601 stuks in Overig-Nederland, 371 stuks in Oost-Nederland en 314 stuks in Zuid-Nederland.

Het aantal mestnummers dat een stikstofheffing moest betalen was in 1998–2001 ook het hoogst in Overig-Nederland gevolg door concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland. Gemiddeld over de periode 1998–2001 is het jaarlijks aantal mestnummers met stikstofheffing 319 stuks in Overig-Nederland, 143 stuks in Oost-Nederland en 115 stuks in Zuid-Nederland.

In 1998–2001 moesten de mestnummers in Overig-Nederland ook een hogere stikstofheffing betalen dan in beide concentratiegebieden; ca. 61%, 21% en 18% van de totale stikstofheffing moest worden betaald in respectievelijk Overig-, Zuid- en Oost-Nederland.

Gemiddeld over de periode 1998–2001 is het jaarlijks aantal mestnummers met stikstof- en/of fosfaatheffing voor Oost- en Zuid-Nederland respectievelijk ca. 393 en 336 stuks. Voor Overig-Nederland is dit aantal bijna twee keer zo hoog; gemiddeld 705 stuks.

3.3.11 Frequentieverdeling heffingen forfaitaire aangiften

Tabel 3.20
Frequentieverdeling van de fosfaat- en stikstofheffing forfaitaire aangiften

	Met alleen fosfaatheffing					Met alleen stikstofheffing				
	1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
<i>Heffinghoogte (euro)</i>	<i>%</i>									
Totaal	26,8	24,5	18,3	8,0	6,1	3,1	3,1	3,2	2,5	2,0
0– 500	13,8	14,4	10,8	5,2	3,2	1,9	1,9	2,0	1,7	1,2
> 500– 1 000	4,3	3,9	2,2	0,9	0,8	0,5	0,6	0,7	0,4	0,3
> 1 000– 2 500	5,5	4,0	2,9	1,1	0,9	0,5	0,5	0,5	0,3	0,3
> 2 500– 3 500	1,3	0,7	0,8	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
> 3 500– 4 500	0,4	0,5	0,5	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
> 4 500– 7 000	0,8	0,4	0,6	0,1	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
> 7 000–15 000	0,4	0,4	0,4	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
>15 000–45 000	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
>45 000	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Bron: CBS-bewerking gegevens Bureau Heffingen, dd. 14 januari 2004.

Toelichting

In tabel 3.20 is de frequentieverdeling van de mestnummers die over 1998–2002 forfaitaire aangifte hebben gedaan naar hoogte van de fosfaat- en stikstofheffing weergegeven. De cijfers sluiten aan bij de cijfers in tabel 3.19.

Ontwikkelingen

Het aandeel mestnummers dat over 1998–2000 forfaitaire aangifte deed en een heffing moest betalen was gemiddeld 37%. Dit komt ongeveer overeen met het percentage mestnummers dat een overschot heeft zoals te zien is in tabel 3.19. In 2001 en 2002 moest gemiddeld bijna 13% van de mestnummers dat forfaitaire aangifte deed een heffing betalen. De afname van het percentage mestnummers met een heffing in 2001 en 2002 is deels te verklaren door een toename van het aantal akkerbouwbedrijven dat in 2001 aangifteplichtig voor MINAS werd, maar geen heffing hoefde te betalen. Verder zijn de cijfers voor beide jaren (in tegenstelling tot de cijfers voor 1998–2000) nog voorlopig.

Zowel van de mestnummers die alleen een fosfaatheffing moesten betalen als van de mestnummers die alleen een stikstofheffing moesten betalen, betaalde het grootste aandeel een heffing lager dan 500 euro. De mestnummers die een stikstof- en fosfaatheffing moesten betalen, werden geconfronteerd met hogere heffingen.

Met stikstof- en fosfaatheffing					Alle mestnummers				
1998	1999	2000	2001*	2002*	1998	1999	2000	2001*	2002*
16,4	9,0	8,5	4,3	2,5	46,4	36,5	30,1	14,8	10,7
1,9	1,2	0,8	0,4	0,1	17,7	17,5	13,6	7,3	4,5
1,8	1,3	0,8	0,5	0,1	6,6	5,8	3,6	1,8	1,2
4,1	2,5	1,8	1,1	0,4	10,2	7,0	5,2	2,6	1,6
2,1	0,8	0,8	0,4	0,1	3,5	1,6	1,7	0,7	0,5
1,4	0,6	0,7	0,4	0,1	1,8	1,2	1,2	0,5	0,4
1,9	1,0	1,5	0,7	0,3	2,8	1,4	2,1	0,8	0,7
2,1	1,0	1,4	0,6	0,8	2,6	1,4	1,8	0,7	1,1
1,0	0,5	0,6	0,3	0,4	1,1	0,5	0,6	0,3	0,5
0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2

3.4 Nationale mineralenbalans

3.4.1 Fosfaatbalans van landbouwgrond

Tabel 3.21
Fosfaatbalans van landbouwgrond

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
<i>mln kg P₂O₅</i>								
Aanvoer	287	272	269	278	276 ¹⁾	261	251	237
w.v.								
dierlijke mest	209	192	190	193	191	183	185	172
kunstmest	62	66	65	71	65	62	52	51
depositie	5	5	5	5	5	5	5	5
overig	11	9	9	9	9	11	9	9
Afvoer	137	125	143	137 ¹⁾	138	146	142	152
w.v.								
gewas	126	119	137	126	128	133	126	133
netto export mest ²⁾	11	6	6	5	10	13	16	19
Netto belasting	149	147	126	140	135	115	109	85

¹⁾ Hierin is de hoeveelheid fosfaat uit dierlijke mest (6 mln kg P₂O₅) verrekend die in 1998 is geproduceerd maar pas in 1999 kon worden uitgereden. Dit vanwege de natte weersomstandigheden in het najaar 1998.

²⁾ Vanaf 2002 is ook de hoeveelheid van de verwerkte mest die buiten de landbouw is afgezet meegenomen.

Bron: CBS.

Toelichting

Vanaf 2002 is bij de netto export van mest ook de hoeveelheid verwerkte mest die buiten de landbouw is afgezet meegenomen.

Ontwikkelingen

In combinatie met de cijfers voor 2001 en 2002 toont de fosfaatbalans voor landbouwgrond sinds 1995 een in omvang wisselend, maar globaal genomen dalend overschot. Het beeld wordt echter enigszins vertroebeld door de voorraadvorming van dierlijke mest en relatief geringe afvoer van gewassen in 1998. Hierdoor zijn de nutriëntenoverschotten in 1998 en in 1999 groter dan in 1997. De aanvoer van mest en kunstmest zijn in de periode 1995–2002 jaarlijks met gemiddeld ca. 2% gedaald. Samen met een toename van de afvoer van fosfaat heeft dit geleid tot een verlaging van de fosfaatoverschotten.

3.4.2 Stikstofbalans van landbouwgrond

Tabel 3.22
Stikstofbalans van landbouwgrond

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	<i>mln kg N</i>							
Aanvoer	1 171	1 143	1 141	1 106	1 071 ¹⁾	967	920	866
w.v.								
dierlijke mest	652	641	617	586	560	522	521	483
kunstmest	406	389	401	403	383	339	298	285
depositie	76	75	83	78	76	67	63	59
overig	37	38	40	39	38	39	38	39
Afvoer								
w.v.								
gewas	635	644	660	594 ¹⁾	571	559	539	554
netto export mest ²⁾	448	470	488	424	417	414	400	414
vervluchtiging	22	13	11	10	13	15	18	24
	165	161	161	146	141	130	121	116
Netto belasting	536	499	481	512	500	408	381	312

¹⁾ Hierin is de hoeveelheid stikstof uit dierlijke mest (14 mln kg N) verrekend die in 1998 is geproduceerd maar pas in 1999 kon worden uitgereden. Dit vanwege de natte weersomstandigheden in het najaar 1998.

²⁾ Vanaf 2002 is ook de hoeveelheid van de verwerkte mest die buiten de landbouw is afgezet meegenomen.

Bron: CBS.

Toelichting

Bij het bewaren van mest in stallen en mestopslagen ver-
vluchten naast NH₃ ook andere stikstofverbindingen
zoals N₂O, N₂ en NO_x. De verliezen door de emissie van
deze stikstofverbindingen is opgenomen in de post
'vervluchtiging'.

Vanaf 2002 is bij de netto export van mest ook de hoeveel-
heid verwerkte mest die buiten de landbouw is afgezet
meegenomen.

Ontwikkelingen

Met uitzondering van 1998 liet de stikstofbalans voor land-
bouwgrond over de periode 1995–2002 een sterk dalend
overschot zien. Het natte najaar van 1998 heeft een forse
afname van de afvoer van gewassen veroorzaakt (misoog-
sten). Hierdoor was het nutriëntenoverschot in 1998 groter
dan in 1997. De aanvoer van stikstof met dierlijke mest is
in de periode 1995–2002 gestaag gedaald (in totaal
–26%). De aanwending van kunstmest is pas in de periode
1999–2002 sterk afgenomen (–26%). De netto-belasting is
in de periode 1995–2002 met 42% gedaald.

3.5 Transport en analyses van dierlijke mest

3.5.1 Transport van fosfaat en stikstof in de vorm van dierlijke mest

Tabel 3.23a
Transport van fosfaat in de vorm van dierlijke mest

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002*
<i>mln kg P₂O₅</i>									
Herkomst van getransporteerde mest									
Buitenland (= import)	0,5	0,5	1,0	.	0,2	0,3	0,7	0,3	0,1
Nederlandse landbouwbedrijven	78,5	72,4	67,5	63,7	60,5	72,0	65,0	66,9	63,6
w.v.									
Oost-Nederland	.	.	.	.	18,0	20,1	17,5	18,3	18,3
Zuid-Nederland	.	.	.	.	27,9	36,0	34,3	34,6	31,5
Overig-Nederland	.	.	.	.	14,6	15,8	13,4	14,1	13,8
Bestemming van getransporteerde mest									
Buitenland (= export)	12,1	11,3	7,3	5,6	7,4	10,7	13,8	16,2	17,8
Verwerkingsbedrijven ¹⁾	1,8	1,0	0,5	0,5	2,1	2,4	1,8	2,0	2,4
Nederlandse landbouwbedrijven	65,0	60,1	57,9	57,2	49,2	58,2	47,0	46,7	43,2
w.v.									
Oost-Nederland	.	.	.	.	7,0	7,2	4,9	4,9	4,9
Zuid-Nederland	.	.	.	.	8,9	10,4	8,5	8,4	8,0
Overig-Nederland	.	.	.	.	33,3	40,5	33,6	33,4	30,4

¹⁾ Saldo van aanvoer en afvoer door verwerkingsbedrijven (= de hoeveelheid verwerkte mest).

Bron: CBS; Bureau heffingen.

Tabel 3.23b
Transport van stikstof in de vorm van dierlijke mest ¹⁾

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002*
<i>mln kg N</i>									
Herkomst van getransporteerde mest									
Buitenland (= import)	0,9	0,9	1,6	.	0,3	0,7	1,3	0,4	0,2
Nederlandse landbouwbedrijven	121,1	120,0	115,7	107,9	98,3	117,1	102,5	103,9	97,3
w.v.									
Oost-Nederland	.	.	.	.	30,1	33,2	28,4	29,2	28,5
Zuid-Nederland	.	.	.	.	44,1	57,0	52,7	52,0	47,1
Overig-Nederland	.	.	.	.	24,1	26,9	21,6	22,8	21,7
Bestemming van getransporteerde mest									
Buitenland (= export)	17,4	18,0	11,8	8,6	10,1	13,5	16,0	18,4	21,6
Verwerkingsbedrijven ²⁾	3,5	2,7	2,2	.	5,0	5,2	4,3	5,1	4,6
Nederlandse landbouwbedrijven	100,9	99,2	99,0	96,6	81,0	98,2	78,0	77,3	70,0
w.v.									
Oost-Nederland	.	.	.	.	12,6	13,3	9,0	8,9	8,5
Zuid-Nederland	.	.	.	.	15,8	18,4	14,7	15,0	14,2
Overig-Nederland	.	.	.	.	52,4	66,5	54,2	53,3	47,2

¹⁾ De hoeveelheid stikstof in dierlijke mest is exclusief gasvormige verliezen uit stal en opslag.

²⁾ Saldo van aanvoer en afvoer door verwerkingsbedrijven (=de hoeveelheid verwerkte mest).

Bron: CBS; Bureau heffingen.

Toelichting

Met ingang van 1 januari 1998 registreert Bureau Heffingen de aan- en afvoer van dierlijke mest door landbouwbedrijven. Bedrijven die een verijnde aangifte indienen zijn verplicht om de af- en aangevoerde mest te laten analyseren op de inhoud van fosfaat en stikstof. Vóór 1998 werden de registraties verzorgd door de Stichting Landelijke Mestbank.

Het CBS berekende de hoeveelheid fosfaat en stikstof op basis van de gemiddelde samenstelling van de in die jaren geproduceerde mest. De hoeveelheid stikstof in dierlijke

mest is exclusief de gasvormige verliezen die optreden in stal en opslag (Oenema *et al.*, 2000). De cijfers van 1994–1997 zijn hiervoor achteraf gecorrigeerd. De cijfers voor 2002 zijn nog voorlopig.

Ontwikkelingen

In 2002 lag de afvoer van stikstof in dierlijke mest door Nederlandse landbouwbedrijven onder het niveau van voorgaande jaren in de periode 1994–2001. De afvoer van fosfaat in dierlijke mest door Nederlandse landbouwbedrij-

ven lag 2002 ook onder het niveau van de meeste voorgaande jaren in de periode 1994–2001; alleen in 1998 werd minder fosfaat afgevoerd.

In de periode 1994–2000 is het wettelijk toegestane gebruik van dierlijke mest per ha gedaald van gemiddeld 180 kg fosfaat in 1994 naar 108 kg fosfaat in 2000. Vanaf 1 januari 2001 werden alle bedrijven met meer dan 3 gve of meer dan 3 ha aangifteplichtig voor MINAS en moesten bij een te groot overschot heffing gaan betalen. Bedrijven hebben op de strengere regelgeving gereageerd door mineralenarmer voer te gaan gebruiken en minder dieren te gaan houden.

Ongeveer 68% van het in Nederland door landbouwbedrijven afgevoerde fosfaat in dierlijke mest werd in 2002 getransporteerd naar andere Nederlandse landbouwbedrijven. De afzet buiten de Nederlandse landbouw vertoont sinds 1997 een stijgende lijn tot 32% van de afgevoerde fosfaat in dierlijke mest in 2002.

Voor stikstof in dierlijke mest werd ca. 72% in 2002 afgevoerd van landbouwbedrijven en getransporteerd naar andere Nederlandse landbouwbedrijven. Ook de afzet van stikstof buiten de Nederlandse landbouw vertoont vanaf 1997 een toename tot 27% van de afgevoerde stikstof in dierlijke mest in 2002.

3.5.2 Gehaltes stikstof en fosfaat in dierlijke mest

Tabel 3.24
De gewogen gemiddelde gehalten aan stikstof en fosfaat in dierlijke mest

	Aantal transportbonnen ¹⁾					Fosfaat					Stikstof				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
	<i>x 1 000</i>					<i>g P₂O₅/kg dierlijke mest</i>					<i>g N/kg dierlijke mest</i>				
Vaste rundveemest	6	4	5	5	5	4,0	4,1	4,2	4,7	4,9	7,2	6,9	7,2	7,8	7,6
Dunne rundveemest	88	68	44	34	32	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8	4,6	4,5	4,5	4,4	4,3
Dunne kalvermest	64	53	0,0	0,0	0,1	1,7	1,6	1,5	1,6	1,7	2,8	2,8	2,8	3,0	3,0
Bewerkte dunne kalvermest	3	4	43	39	35,1	6,4	6,9	7,1	6,6	6,1	2,8	3,1	4,1	3,8	4,3
Vaste pluimveemest	48	54	45	46	45	21,2	21,4	22,3	21,3	21,9	27,5	28,3	29,1	28,1	29,0
Dunne pluimveemest	13	12	9	7	5	6,7	7,1	7,4	6,6	6,8	10,3	10,6	10,6	10,1	10,2
Vaste varkensmest	2	1	3	6	4	6,8	8,2	13,9	17,2	15,6	7,8	7,9	10,8	11,0	11,3
Dunne fokvarkensmest	154	137	100	103	85	2,7	2,9	2,8	2,9	2,9	4,3	4,6	4,5	4,7	4,6
Dunne vleesvarkensmest	202	221	169	169	150	4,0	3,9	3,9	3,8	3,8	7,2	7,0	7,0	6,8	6,7
Overige mest	5	5	5	7	8	8,4	9,2	7,0	9,5	9,3	9,1	9,4	9,5	10,8	11,8
Totaal	584	560	423	416	371										

¹⁾ Alleen bonnen waarvan de leverancier een landbouwbedrijf is zijn in 2000, 2001 en 2002 meegenomen. De analyses bij deze bonnen liggen ten grondslag aan de bepaling van gehalten aan stikstof en fosfaat per mestcategorie. De selectie voor 1998 en 1999 is onbekend.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. november 2003.

Toelichting

Van elk transport van dierlijke mest wordt een afleverbewijs, een zogeheten transportbon, opgemaakt. Omdat het merendeel van de transporten verloopt via een intermediair (loonwerker of mestdistributeur) worden van de meeste transporten twee bonnen opgemaakt, bijvoorbeeld één voor het transport van de veehouder naar de loonwerker en één voor het transport van de loonwerker naar de akkerbouwer.

De gegevens zijn afkomstig van door Bureau Heffingen goedgekeurde transportbonnen. Alleen bonnen waarbij één mestcode is ingevuld zijn meegenomen.

In tegenstelling tot tabel 3.23 in de Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003 zijn in deze tabel voor 2000, 2001 en 2002 alleen bonnen waarvan de leverancier een landbouwbedrijf is meegenomen. De analyses bij deze bonnen liggen ten grondslag aan de bepaling van gehalten aan stikstof en fosfaat per mestcategorie. De selectie voor 1998 en 1999 is onbekend.

Ontwikkelingen

In 2002 is het aantal transportbonnen ten opzichte van 2001 met ongeveer 11% afgenomen. Vooral het aantal bonnen voor transport van dunne varkensmest is in 2002 afgenomen.

De mineralengehalten voor de verschillende categorieën dierlijke mest liggen in 2002 op hetzelfde niveau als in 2001.

3.6 Mestafzetovereenkomsten en erkenningen

3.6.1 Inleiding

Per 1 januari 2002 is het stelsel van mestafzetovereenkomsten (MAO's) van kracht geworden. Middels dit stelsel geeft Nederland nadere invulling aan de EU-Nitraatrichtlijn voor de bescherming van grond- en oppervlaktewater tegen verontreiniging door nitraat uit agrarische bronnen. Met het stelsel van mestafzetovereenkomsten is er naast een productieplafond door mestproductie-, varkens- en pluimveerechten een tweede productieplafond bijgekomen. De omvang van de mestproductie (in kg stikstof) op het agrarisch bedrijf mag niet groter zijn dan de vooraf vastgestelde afzetmogelijkheden voor de mest. Deze afzetmogelijkheden bestaan uit grond in eigen beheer of gecontracteerde afzetruimte bij derden. Voor het aantal te houden dieren is het laagste productieplafond bepalend (Bureau Heffingen, 2001). Het stelsel van mestafzetovereenkomsten geldt niet voor de productie van schapenmest. Binnen het stelsel van mestafzetovereenkomsten kunnen dieren alleen nog maar gehouden worden wanneer de geproduceerde mest (uitgedrukt in kg stikstof):

- aangewend kan worden op de bij het bedrijf behorende grond;
- aangewend kan worden op de grond van iemand anders op basis van een mestafzetovereenkomst; of
- op basis van een mestafzetovereenkomst afgezet kan worden buiten Nederland door erkende exporteurs, mestverwerkers en producenten (die erkend zijn om zelf mest te verwerken) (Bureau Heffingen, 2001).

Tabel 3.25
Aanwendingsnormen voor stikstof in dierlijke mest

	2002	2003
	kg N/ha	
Gebruik		
Grasland	300	250 ¹⁾
Bouwland	170	170
Braakland	170	170
Maïsland	210	170
Natuurterrein	80	80

¹⁾ Op basis van een derogatie op de EU-Nitraatrichtlijn.

Bron: Directie Landbouw (2001).

De mestproductie per agrarisch bedrijf wordt berekend met behulp van stikstofproductienormen en het aantal dieren dat gehouden wordt. Vervolgens moet nagegaan worden of er bij het bedrijf voldoende grond aanwezig is om de mest op aan te wenden. Dit wordt gedaan aan de hand van aanwendingsnormen per soort teelt op landbouwgrond (zie tabel 3.25). Deze aanwendingsnormen worden uitgedrukt in kg stikstof en geven aan hoeveel mest op landbouwgrond per ha mag worden aangewend. Voor bouwland en maïsland zijn deze aanwendingsnormen (voor 2003) 170 kg stikstof per ha. Voor grasland geldt een aanwendingsnorm van 250 kg stikstof per ha ¹⁾ (Directie Landbouw, 2001).

Mestafzetovereenkomsten

Wanneer er bij het bedrijf niet voldoende grond aanwezig is moeten er voor de overtollige mestproductie mestafzetovereenkomsten gesloten worden. Deze benodigde mestafzetovereenkomsten moeten gesloten zijn voordat de mestproductie wordt gestart. Dit is vrijwel altijd voor 1 januari van het desbetreffende jaar. Voor de in een mestafzetovereenkomst afgesloten hoeveelheid stikstof geldt wel een afname-, maar geen leveringsplicht. Wel geldt er een leveringsplicht voor de hoeveelheid stikstof die (eventueel bewerkt) buiten de Nederlandse landbouw afgezet wordt (Bureau Heffingen, 2001).

Mestafzetovereenkomsten kunnen gesloten worden met andere landbouwbedrijven zoals akkerbouwers of extensieve veehouders. Ook kunnen mestafzetovereenkomsten gesloten worden met erkende tussenpersonen, mestverwerkers of exporteurs. Soms kan de mestproducent zelf erkend worden om de op zijn bedrijf geproduceerde mest te be- of verwerken en vervolgens buiten de Nederlandse landbouw af te zetten (Bureau Heffingen, 2001).

In de Meststoffenwet en de Wet herstructurering varkenshouderij (Whv) is opgenomen dat de mestproductie-, varkens- en pluimveerechten per 1 januari 2007 komen te vervallen mits het stelsel van mestafzetovereenkomsten werkt. In de evaluatie Meststoffenwet 2004 werd onderzocht of het stelsel van mestafzetovereenkomsten voldoende sturingskracht heeft om de mestproductie-, en dierrechten af te schaffen.

Op 19 maart 2004 is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit bekend gemaakt dat via een algemene maatregel van bestuur – waarover de Tweede Kamer haar mening nog kan geven – is besloten dat het stelsel van mestafzetovereenkomsten met ingang van 1 januari 2005 wordt afgeschaft. Mestproductie- en dierrechten zullen in ieder geval tot 1 januari 2007 blijven bestaan waarbij onderzocht wordt in hoeverre dit stelsel van productierechten vereenvoudigd kan worden.

Basisregistratie Percelen

Om na te kunnen gaan in hoeverre de geproduceerde mest afgezet kan worden op landbouwgrond is het noodzakelijk om een overzicht van agrarisch grondgebruik te hebben. Dit overzicht wordt samengesteld door een landelijke percelenregistratie die Basisregistratie Percelen wordt genoemd (Directie Landbouw, 2001). De doelstelling van Basisregistratie Percelen is om een actueel bestand met gegevens over alle percelen landbouwgrond en natuurterreinen die agrarische bedrijven feitelijk in gebruik hebben, te realiseren. Naast percelen in Nederland zal in de toekomst ook grond (in het bezit van Nederlandse agrariërs) in het buitenland geregistreerd worden (Bureau Heffingen, 2001).

Basisregistratie Percelen bevat per perceel gegevens over de gebruiker, de gebruikstitel, het gewas, de oppervlakte, de geschatte zaai- of pootdatum, het mestnummer en de geografische ligging. Deze gegevens zijn afkomstig van de ondernemers, het kadaster, topografische kaarten, luchtfoto's en bodem- en grondwatertrappenkaarten (Bureau Heffingen, 2001).

Om de registratie actueel te houden wordt jaarlijks een overzicht met geregistreerde gegevens naar de gebruikers van de percelen gestuurd met het verzoek om deze gegevens op juistheid te controleren. Wijzigingen in de gebruiker of de gebruikstitel en wijzigingen die van invloed zijn op de mestplaatsingsruimte of mestaanvoerruimte

(zoals wijzigingen in de soort teelt of in de oppervlakte van het perceel) moeten binnen 30 dagen doorgegeven worden. Alleen grond die is aangemeld bij Basisregistratie Percelen kan worden gebruikt voor het afsluiten van mestafzetovereenkomsten (Bureau Heffingen, 2001; Directie Landbouw, 2001).

Noot in de tekst

- ¹⁾ Op basis van een derogatie (afwijking) op de EU-Nitraatrichtlijn.

3.6.2 Erkenningen

Tabel 3.26
Erkenningen, 2002 en 2003

	Aantal mestnummers		Erkende hoeveelheid stikstof		Beschikte hoeveelheid stikstof	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
<i>1 000 kg</i>						
<i>Rol</i>						
Tussenpersoon	99	104	84 700	86 318	67 104	71 093
Mestverwerker	22	21	8 381	9 215	8 381	9 215
Exporteur	46	44	25 830	26 679	25 830	26 360
Producent ¹⁾	8	8	389	362	389	362
Totaal	175	177	119 300	122 574	101 704	107 030

¹⁾ Eigen mestverwerking.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 17 februari 2004.

Toelichting

Exporteurs, mestverwerkers en tussenpersonen zoals intermediairs die als afnemer van mest een mestafzetovereenkomst willen afsluiten hebben hiervoor een erkenning nodig. Een erkenning (uitgedrukt in kg stikstof) wordt aan exporteurs of mestverwerkers verleend op de voorwaarde dat de mest die afgenomen wordt verdwijnt uit de Nederlandse landbouw. Een producent die aan be- of verwerking van eigen mest doet en deze vervolgens exporteert, kan een erkenning aanvragen. Wanneer deze wordt verleend hoeft de producent voor eenzelfde hoeveelheid stikstof geen mestplaatsingsruimte te contracteren.

In tabel 3.26 staat aangegeven voor hoeveel bedrijven (mestnummers) en voor welke hoeveelheid af te nemen stikstof een erkenning is verleend voor 2002 en 2003. Nadat een erkenning is verleend wordt op basis van de door de bedrijven afgesloten en de door Bureau Heffingen ontvangen mestafzetovereenkomsten bepaald hoeveel kg stikstof de erkenning daadwerkelijk bedraagt. Dit is de beschikte hoeveelheid stikstof.

De cijfers in tabel 3.26 hebben betrekking op zowel het aantal verlengde als het aantal nieuwe erkenningen. Wanneer een bedrijf vraagt om een uitbreiding van een bestaande aanvraag, is dit als een aparte aanvraag geteld.

Ontwikkelingen

Bureau Heffingen heeft voor 2002 en 2003 voor respectievelijk 102 en 107 mln kg stikstof erkenningen beschikt. Voor 2002 is 85% en voor 2003 is 87% van de hoeveelheid stikstof, waarvoor een bedrijf kon worden erkend, beschikt door Bureau Heffingen. Het verschil tussen de erkende en beschikte hoeveelheid stikstof werd in beide jaren veroorzaakt door de tussenpersonen die niet voor de maximaal toegekende hoeveelheid stikstof mestafzetovereenkomsten hebben afgesloten.

3.6.3 Mestleveranciers

Tabel 3.27a
Aantal mestafzetovereenkomsten die zijn afgesloten door mestleveranciers in 2002 en 2003

	Totaal		Met landbouwbedrijven		Met tussenpersonen		Met exporteurs/mestverwerkers	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
<i>Mestleveranciers</i>								
Landbouwbedrijf w.v.								
akkerbouw	188	213	144	161	43	52	1	–
extensief gemengd	458	450	370	330	76	115	12	5
extensief melkvee	1 685	3 384	1 027	1 933	654	1 446	4	5
intensief melkvee	4 030	4 380	2 709	2 586	1 306	1 785	15	9
intensief vee	7 224	6 085	3 446	3 073	3 165	2 918	613	94
legkippen	1 350	1 235	268	239	802	697	280	299
slachtpluimvee	1 583	1 529	353	386	815	796	415	347
varkens	12 440	12 173	7 162	6 882	5 162	5 219	116	72
kleine bedrijven ¹⁾	43	32	26	17	16	14	1	1
niet actief	879	807	503	412	332	369	44	26
onbekend ²⁾	406	344	235	220	143	115	28	9
Totaal	30 286	30 632	16 243	16 239	12 514	13 526	1 529	867

¹⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

²⁾ Mestnummers waarvan onvoldoende MINAS-gegevens beschikbaar zijn voor bedrijfstypering.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 7 januari 2004.

Tabel 3.27b
Hoeveelheid stikstof waarvoor mestafzetovereenkomsten zijn afgesloten door mestleveranciers in 2002 en 2003

	Totaal		Met landbouwbedrijven		Met tussenpersonen		Met exporteurs/mestverwerkers	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
<i>Mestleveranciers</i> 1 000 kg N								
Landbouwbedrijf w.v.								
akkerbouw	349	481	163	203	169	278	18	–
extensief gemengd	690	807	489]	476	165	306	36	24
extensief melkvee	1 749	3 992	986	2 043	755	1 937	8	12
intensief melkvee	5 620	7 594	3 311	3 416	2 263	4 128	46	51
intensief vee	14 166	15 279	4 808	4 532	8 065	10 209	1 294	539
legkippen	13 471	14 518	769	848	9 151	9 693	3 551	3 978
slachtpluimvee	15 002	15 928	1 526	1 891	8 653	9 280	4 824	4 757
varkens	40 338	44 057	14 286	14 645	25 443	28 537	610	875
kleine bedrijven ¹⁾	98	76	44	17	53	57	1	2
niet actief	3 089	3 225	1 083	863	1 728	2 028	278	334
onbekend ²⁾	1 319	1 240	542	504	590	629	187	107
Totaal	95 890	107 198	28 006	29 437	57 033	67 081	10 851	10 680

¹⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

²⁾ Mestnummers waarvan onvoldoende MINAS-gegevens beschikbaar zijn voor bedrijfstypering.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 7 januari 2004.

Toelichting

Ter naleving van de EU-Nitraatrichtlijn moeten veehouders jaarlijks voor 1 januari mestafzetovereenkomsten afgesloten hebben voor het op hun bedrijf verwachte stikstofoverschot berekend op basis van forfaitaire normen per dier (Bureau Heffingen, 2001). De tabellen tonen het aantal

ingezonden mestafzetovereenkomsten (tabel 3.27a) en de daarbij betrokken hoeveelheid stikstof (tabel 3.27b) per 7 januari 2004.

In tegenstelling tot de eerste vier monitoringsrapportages (IKC-Landbouw, 1999, 2000; Boomaerts *et al.*, 2001; CBS, 2002) is vanaf de Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003 (CBS, 2003) voor de typering van bedrijven de totale

grondoppervlakte meegeteld bij het bepalen van de veebezetting. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij buiten beschouwing gelaten (zie paragraaf 3.1).

Ontwikkelingen

Landbouwbedrijven hebben als mestleveranciers over 2002 voor 96 mln kg en over 2003 voor 107 mln kg stikstof mestafzetovereenkomsten afgesloten. Om te kunnen voldoen aan de eisen voor de omvang van de mestplaat-singsruimte volgens het stelsel van mestafzetovereenkomsten voor 2002 als ook 2003 zijn deze hoeveelheden nagenoeg voldoende. Tussenpersonen sloten (als afnemer) voor de grootste hoeveelheid stikstof mestafzetovereenkomsten af: 57 mln kg en 67 mln kg stikstof over respectievelijk 2002 en 2003.

De aanwendingsnorm voor stikstof op grasland is van 2002 naar 2003 met 50 kg N/ha verlaagd. Als gevolg hiervan werd verwacht dat voor ongeveer 8 mln kg N extra mestafzetovereenkomsten zou worden afgesloten door bedrijven met melkvee (Besseling, 2002). Van 2002 naar 2003 zijn echter slechts voor ca. 4 mln kg N extra mestafzetovereenkomsten afgesloten door intensieve en extensieve melkveebedrijven.

Regionale aspecten

Voor zowel 2002 als 2003 werd door mestleveranciers in concentratiegebied Zuid-Nederland ca. 43% van het totaal

aantal door mestleveranciers af te sluiten mestafzetovereenkomsten afgesloten. Mestleveranciers in concentratiegebied Oost-Nederland sloten in dezelfde jaren ca. 35% van de door mestleveranciers af te sluiten mestafzetovereenkomsten af.

Voor 2002 en 2003 hebben varkensbedrijven in concentratiegebied Zuid-Nederland bijna 60% van hun mestafzetovereenkomsten rechtstreeks afgesloten met landbouwbedrijven en ruim 40% met tussenpersonen. In concentratiegebied Oost-Nederland hebben varkensbedrijven voor beide jaren ongeveer de helft van hun mestafzetovereenkomsten afgesloten met landbouwbedrijven en de andere helft met tussenpersonen. Door pluimveebedrijven in beide concentratiegebieden zijn mestafzetovereenkomsten voor 2002 en 2003 voornamelijk afgesloten met tussenpersonen (ca. 60%) en mestverwerkers (ca. 30%). De overige bedrijfstypen in de concentratiegebieden sloten mestafzetovereenkomsten voornamelijk af met landbouwbedrijven en tussenpersonen.

Van de totale via mestafzetovereenkomsten vastgelegde hoeveelheid stikstof werd in 2002 en 2003 de helft via mestafzetovereenkomsten in concentratiegebied Zuid-Nederland afgesloten. Mestleveranciers in concentratiegebied Oost-Nederland namen in beide jaren ca. 28% van de totale hoeveelheid stikstof voor hun rekening.

Voor de varkensbedrijven sloten voor grote hoeveelheden stikstof mestafzetovereenkomsten af. Varkensbedrijven in de concentratiegebieden Zuid- en Oost-Nederland namen in 2002 en 2003 respectievelijk ca. 25% en 11% van de totale landelijke hoeveelheid door mestleveranciers af te sluiten stikstof voor hun rekening.

3.6.4 Mestafnemers

Tabel 3.28a
Aantal mestafzetovereenkomsten die zijn afgesloten door mestafnemers in 2002 en 2003

	Totaal		Met landbouwbedrijven		Met tussenpersonen		Met exporteurs/mestverwerkers	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
<i>Mestafnemers</i>								
Landbouwbedrijf w.v.	25 651	25 287	16 243	16 239	9 394	9 041	14	7
akkerbouw	13 826	15 132	7 022	8 176	6 795	6 952	9	4
extensief gemengd	2 298	2 153	1 687	1 612	610	540	1	1
extensief melkvee	2 415	1 930	1 489	1 225	925	705	1	—
intensief melkvee	178	124	149	105	29	19	—	—
intensief vee	337	254	292	217	45	36	—	1
legkippen	96	99	82	87	14	12	—	—
slachtpluimvee	135	105	96	85	39	19	—	1
varkens	563	501	518	445	45	56	—	—
kleine bedrijven ¹⁾	338	280	295	252	43	28	—	—
niet actief	1 617	1 553	1 250	1 184	365	369	2	—
onbekend ²⁾	3 848	3 156	3 363	2 851	484	305	1	—
Exporteurs/mestverwerkers	1 580	946	1 529	867	49	75	2	4
Totaal	27 231	26 233	17 772	17 106	9 443	9 116	16	11

¹⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

²⁾ Mestnummers waarvan onvoldoende MINAS-gegevens beschikbaar zijn voor bedrijfstypering.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 7 januari 2004.

Tabel 3.28b
Hoeveelheid stikstof waarvoor mestafzetovereenkomsten zijn afgesloten door mestafnemers in 2002 en 2003

	Totaal		Met landbouwbedrijven		Met tussenpersonen		Met exporteurs/mestverwerkers	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
<i>1 000 kg N</i>								
<i>Mestafnemers</i>								
Landbouwbedrijf w.v.	86 284	84 730	28 007	29 437	58 212	55 245	68	47
akkerbouw	63 207	66 324	16 112	19 491	47 043	46 828	52	6
extensief gemengd	6 116	5 643	3 142	3 129	2 973	2 514	2	—
extensief melkvee	6 805	4 467	2 827	1 902	3 976	2 565	2	—
intensief melkvee	347	205	231	150	116	56	—	0
intensief vee	678	641	473	439	205	174	—	27
legkippen	198	321	164	159	34	162	—	—
slachtpluimvee	282	197	161	136	122	46	—	15
varkens	921	958	784	807	138	151	—	—
kleine bedrijven ¹⁾	305	206	234	170	72	36	—	—
niet actief	3 598	3 408	1 690	1 511	1 903	1 897	4	—
onbekend ²⁾	3 827	2 360	2 189	1 543	1 630	816	8	—
Exporteurs/mestverwerkers	25 715	29 606	10 851	10 680	14 845	18 899	19	27
Totaal	111 999	114 335	38 858	40 117	73 057	74 144	87	75

¹⁾ Bedrijven ≤3 ha en ≤3 gve.

²⁾ Mestnummers waarvan onvoldoende MINAS-gegevens beschikbaar zijn voor bedrijfstypering.

Bron: CBS-bewerking van gegevens van Bureau Heffingen, dd. 7 januari 2004.

Toelichting

Landbouwbedrijven, erkende tussenpersonen en erkende exporteurs/mestverwerkers kunnen optreden als afnemers binnen het stelsel van mestafzetovereenkomsten. Voor de in een mestafzetovereenkomst afgesloten hoeveelheid stikstof geldt wel een afname-, maar geen leveringsplicht.

Wel geldt er een leveringsplicht voor de hoeveelheid stikstof die (eventueel bewerkt) buiten de Nederlandse landbouw afgezet wordt (Bureau Heffingen, 2001).

In tegenstelling tot de eerste vier monitoringsrapportages (IKC-Landbouw, 1999, 2000; Boomaerts *et al.*, 2001; CBS, 2002) is vanaf de Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003 (CBS, 2003) voor de typering van bedrijven de totale

grondoppervlakte meegeteld bij het bepalen van de veebezetting. Natuurterreinen onder beheersregime zijn daarbij buiten beschouwing gelaten (zie paragraaf 3.1).

Ontwikkelingen

De hoeveelheid stikstof in de mestafzetovereenkomsten van mestafnemers was in 2002 ca. 17% en in 2003 ca. 7% meer dan hetgeen was vastgelegd in de mestafzetovereenkomsten van mestleveranciers. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat tussenpersonen pas een mestafzetovereenkomst met een leverancier mogen sluiten wanneer zij voldoende ruimte hiervoor in hun erkenning hebben. De erkenning is gebaseerd op de mestafzetovereenkomsten die de tussenpersoon met afnemers heeft gesloten. Tussenpersonen zullen dus vrijwel altijd iets meer contracten met afnemers dan met leveranciers sluiten.

In 2002 en 2003 namen landbouwbedrijven respectievelijk 86 en 85 mln kg stikstof via mestafzetovereenkomsten af. Dit is ongeveer driekwart van de totale hoeveelheid af te nemen stikstof waarvoor in 2002 en 2003 mestafzetovereenkomsten werden afgesloten. Voor het overige kwart van de totale hoeveelheid stikstof zijn voor 2002 en 2003 mestafzetovereenkomsten afgesloten door mestverwerkers/exporteurs.

Regionale aspecten

Voor 2002 werd 50% en voor 2003 werd 55% van de mestafzetovereenkomsten afgesloten door mestafnemers buiten de concentratiegebieden. In de concentratiegebieden sloten de mestafnemers de mestafzetovereenkomsten voor het grootste deel rechtstreeks met landbouwbedrijven af (ca. 90% van het totaal aantal mestafzetovereenkomsten afgesloten per concentratiegebied voor zowel 2002 als 2003). In Overig-Nederland sloten mestafnemers hun mestafzetovereenkomsten vooral af via tussenpersonen (ca. 60% van het totaal aantal mestafzetovereenkomsten afgesloten buiten de concentratiegebieden voor zowel 2002 als 2003).

Voor de akkerbouwbedrijven namen grote hoeveelheden stikstof af. Akkerbouwers buiten de concentratiegebieden hadden voor 2002 en 2003 mestafzetovereenkomsten afgesloten voor bijna de helft van de totale landelijke hoeveelheid af te nemen stikstof. De extensieve bedrijven in Overig-Nederland hebben voor beide jaren voor een kleinere hoeveelheid stikstof (ca. 6% van het totaal) mestafzetovereenkomsten afgesloten. De hoeveelheid stikstof waarvoor de intensieve veebedrijven, varkens- en pluimveebedrijven mestafzetovereenkomsten hebben afgesloten is zowel in de concentratiegebieden als in Overig-Nederland zeer gering (samen ca. 2% van de totale hoeveelheid stikstof voor zowel 2002 als 2003).

3.7 Referenties

Besseling, P.A.M. (2002). Tussenbalans mestafzetovereenkomsten. Stand van zaken medio 2002. Rapportnr. 2002/159. Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Wageningen.

Boomaerts, J., Bruins, P., Maathuis, E., Verstraten, F., de Vries, N. & Westerlaken, L. (2001). Derde Monitoringsrapportage Mineralen- en ammoniakbeleid. Expertisecentrum LNV. Wageningen.

Bureau Heffingen. (2001). Het stelsel van mestafzetovereenkomsten. Bureau Heffingen, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Assen.

Bureau Heffingen (2002). Aangifte doen voor MINAS 2002. Bureau Heffingen, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Assen.

CBS. StatLine. <http://www.cbs.nl>

CBS. (1997). Boeren in een veranderend milieu. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen.

CBS. (2002). Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2002. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen.

CBS. (2003). Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen.

Directie Landbouw. (2001). Mest en een schoon milieu. De Nederlandse aanpak van het mineralenoverschot en ammoniakvervluchting. Directie Landbouw, afdeling Mineralen en Ammoniak. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Den Haag.

IKC-Landbouw. (1999). Monitoringsrapportage mineralen- en ammoniakbeleid 1998. Rapportnr. 145. Informatie- en KennisCentrum Landbouw. Ede.

IKC-Landbouw. (2000). Monitoringsrapportage mineralen- en ammoniakbeleid 1999. Rapportnr. 220. Informatie- en KennisCentrum Landbouw. Ede.

Jongbloed, A.W., Kemme, P.A., van Diepen, J.Th.M. & Kogut, J. (2002). De gehalten aan stikstof, fosfor en kalium in varkens vanaf geboorte tot ca. 120 kg lichaamsgewicht en van opfokzeugen. Rapport no. 2222. ID-Lelystad. Lelystad.

LVN (1986). Meststoffenwet. Staatsblad 598, 27 november 1986.

LVN (2002). Marktwerking, deregulering en wetgevingskwaliteit. Integrale aanpak Mestproblematiek. Tweede Kamer, vergaderjaar 2001–2002, 24 036 en 26 729, nr. 266. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Den Haag.

LVN & VROM (2000). Wet van 7 december 2000, houdende wijziging van de Meststoffenwet. Staatsblad 539.

LVN & VROM (2001). Wet van 28 juni 2001 tot wijziging van de Meststoffenwet. Staatsblad 312.

Oenema, O., Velthof, G.L., Verdoes, N., Groot Koerkamp, P.W.G., Monteny, G.J., Bannink, A., van der Meer, H.G. & van der Hoek, K.W. (2000). Forfaitaire waarden voor gasvormige stikstofverliezen uit stallen en mestopslagen. Rapportnr. 107. Alterra. Wageningen.

Project Praktijkcijfers. <http://www.praktijkcijfers.nl>

RIVM. (2002). MINAS en Milieu. Balans en verkenning. Milieu- en Natuurplanbureau, RIVM. Bilthoven.

Stal en akker. 1998–2003. Agrio Uitgeverij BV. 's-Heerenberg.

Vee en gewas. 1998–2003. Agrio Uitgeverij BV. 's-Heerenberg.

VROM. (2003). Derde Actieprogramma Nitraatrichtlijn Interimprogramma 2004–2005. VROM. Den Haag.

4. Ammoniak

4.1 Inleiding

Ammoniak (NH_3) is naast N_2O , N_2 en NO_x één van de stikstofverbindingen die vervluchtigen uit dierlijke mest en kunstmest. Op het milieu heeft ammoniak een vermesende en (potentieel) verzurende werking. Emissie van ammoniak vanuit dierlijke mest vindt plaats bij de excretie, de opslag en de verspreiding van mest op landbouwgrond. Voor vaste mest is deze emissie groter dan voor dunne mest (RIVM & CBS, 2001, 2004).

De emissie van ammoniak beïnvloedt niet alleen de kwaliteit van de lucht maar ook van de bodem en het grond- en oppervlaktewater. Door middel van depositie komen ammoniak en andere stikstofverbindingen vanuit de lucht in de bodem en het grond- en oppervlaktewater terecht. Dit leidt tot vermessing en soms verzuring van het milieu.

De verzuring in bodem en water hangt af van een aantal processen en van de opname van stoffen door planten. Ammoniak komt in de lucht voor als een base. Door de reactie van ammoniak met zuren, die ontstaan zijn uit zwavel- en stikstofoxiden, wordt ammoniak omgezet in ammonium (NH_4^+). Wanneer ammonium via depositie terechtkomt in de bodem kan het opgenomen worden door planten of gebonden worden aan organische stof (immobilisatie). Ook kan ammonium omgezet worden in nitraat (nitrificatie), waarbij zuur wordt gevormd. Zowel nitraat als zuur wordt door planten opgenomen, maar wanneer er een overmaat aan nitraat in de bodem ontstaat vindt geen opname door planten plaats en treedt bij uitspoeling van nitraat verzuring op (RIVM & CBS, 2001, 2004).

De verzurende depositie is in 2002, gemiddeld over Nederland, voor 35% afkomstig van ammoniakemissies uit de Nederlandse landbouw (zie hoofdstuk Milieukwaliteit; tabel 6.4). Om de emissie en depositie van ammoniak door de landbouw terug te dringen kent het ammoniakbeleid in

Nederland twee sporen: een emissiespoor en een depositiespoor. In de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel Reconstructiewet concentratiegebieden is ervoor gekozen om het accent te leggen op het emissiespoor en om specifieke maatregelen te ontwikkelen om de emissie van ammoniak te verlagen. Ondanks de nadruk op het emissiespoor wordt ook nog aandacht gegeven aan het depositiespoor. Er wordt getracht de depositie van ammoniak terug te dringen door onder andere zoneringsgrenzen rond verzuringsgevoelige gebieden te leggen. Binnen deze zones zal voor (intensieve) veehouderijen een vestigingsverbod gaan gelden en is uitbereiding alleen mogelijk binnen hun emissieplafond.

Om de ammoniakemissie door de doelgroep landbouw terug te dringen zijn in nationaal en internationaal verband richtlijnen opgesteld (zie tabel 4.1; in deze tabel staan de plafonds aangegeven). Binnen het Nationaal Milieubeleidsplan 3 (NMP3; VROM, 1997) en het Nationaal Milieubeleidsplan 4 (NMP4; VROM, 2001) worden verschillende emissiedoelen voor NH_3 , NO_x en SO_2 voor respectievelijk 2005 en 2010 gegeven. Voor ammoniak is de doelstelling (volgens NMP4) dat in 2010 de emissie teruggedrongen moet zijn naar 100 mln kg waarvan maximaal 86 mln kg afkomstig mag zijn uit de landbouw. In internationaal verband zijn voor 2010 emissieafspraken gemaakt in het Göteborgprotocol (UNECE, 1999) door de United Nations Economic Commission for Europe (omvat alle landen van Europa). Ook de Europese Unie heeft volgens de National Emission Ceiling (NEC)-richtlijnen (EU, 2001) doelstellingen opgesteld voor de terugdringing van de ammoniakemissie voor 2010. In de Milieubalans 2003 (RIVM, 2003) wordt beschreven in hoeverre de afzonderlijke doelstellingen gehaald worden.

Tabel 4.1
Doelstellingen maximale emissie

	Emissie 2001	Doelstelling NMP3 2000/2005	Doelstellingen 2010			
			Nederland (NMP3)	Nederland (NMP4)	UNECE	EU (NEC)
<i>mln kg</i>						
<i>Stof</i>						
NH ₃	148	80 ¹⁾	54	100	128	128
NO _x	410	249 ¹⁾	120	231	266	260
SO ₂	89	92	56	46	50	50

¹⁾ Doelen voor 2005.

Bron: RIVM (2003).

4.2 Ammoniakemissie door de doelgroep landbouw

Tabel 4.2
Ammoniakemissie door de doelgroep landbouw

	1980	1985	1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001	2002
<i>mln kg NH₃</i>										
Dierlijke mest	204	226	210	166	163	147	141	128	120	114
w.v.										
stal en mestopslag	77	86	89	89	82	77	79	73	64	63
uitrijden	114	125	105	62	67	57	51	45	46	43
beweiding	14	16	16	14	15	13	11	10	10	8
Kunstmest	15	16	13	13	13	13	12	11	9	9
Totaal	220	242	223	179	175	159	153	139	129	123

Bron: CCDM (2004).

Toelichting

In tabel 4.2 is een overzicht gegeven van de nationale ammoniakemissie vanuit de landbouw. De cijfers zijn door het RIVM in samenwerking met het LEI berekend en afkomstig uit de Emissiemonitor 2004 (CCDM, 2004). De ammoniakemissie bij aanwending van kunstmest is berekend op basis van 2,6% vervluchtiging (van der Hoek, 2002).

Ontwikkelingen

Het emissiearm uitrijden van mest is vanaf 1990 in toenemende mate toegepast. Vanaf 1995 wordt nog een klein deel van de mest bovengronds aangewend. Op bouwland wordt nog steeds bovengronds mest aangewend, maar dat moet dan wel direct ondergewerkt worden. De lagere emissie bij het uitrijden van mest vanaf 1999 is gebaseerd op nieuwe gegevens waaruit blijkt dat in deze jaren vrijwel alle mest emissiearm werd uitgereden.

4.3 Ammoniakemissie per bron

Tabel 4.3
Ammoniakemissie uit dierlijke mest en kunstmest per bron

	2001				2002			
	Nederland	w.v.			Nederland	w.v.		
		Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Overig-Nederland		Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Overig-Nederland
mln kg NH ₃								
Dierlijke mest	120	29	32	59	114	28	29	57
w.v.								
stal en mestopslag	64	17	22	25	63	17	20	26
uitrijden van mest	46	9	9	28	43	9	8	26
beweiding	10	2	1	7	8	2	1	5
Kunstmest	9	2	1	6	9	2	1	6
Totaal	129	31	33	65	123	29	30	64

Bron: CCDM (2004).

Toelichting

De cijfers voor 2001 en 2002 zijn afkomstig uit de Emissie-monitor 2004 (CCDM, 2004) en door het RIVM in samenwerking met het LEI berekend, uitgesplitst naar bron en concentratiegebied.

Ontwikkelingen

In tabel 4.3 zijn absolute hoeveelheden ammoniakemissie gegeven. Wanneer echter uitgegaan zou worden van de ammoniakemissie per ha cultuurgrond kunnen andere verhoudingen tussen de bijdragen, aan de ammoniakemissie, van Zuid-, Oost- en Overig-Nederland gevonden worden. Net zoals voor 2001 ten opzichte van 2000 is ook voor 2002 ten opzichte van 2001 de totale ammoniakemissie in zowel de concentratiegebieden als in Overig-Nederland gedaald. De daling van de ammoniakemissie in Nederland was voor 2002 ten opzichte van 2001 (ruim –4%) echter minder sterk als voor 2001 ten opzichte van 2000 (–7%; CBS, 2003). Voor zowel 2001 als 2002 vormde de stal- en mestopslag de belangrijkste bijdrage aan de ammoniakemissie (ca. 50%), gevolgd door het uitrijden van mest (ca. 35%) en de beweiding (ca. 8%).

In de concentratiegebieden was het aandeel ammoniakemissie uit stallen en mestopslag hoger en het aandeel ammoniakemissie door uitrijden van mest en beweiding lager dan in Overig-Nederland. Dit wordt mede veroorzaakt door het uitrijden van mest in Overig-Nederland die afkomstig is uit de concentratiegebieden (zie tabellen 3.23a en 3.23b met gegevens over mesttransporten).

4.4 Ammoniakemissie per diercategorie

Tabel 4.4
Ammoniakemissie uit dierlijke mest per diercategorie.

Diercategorie	2001				2002			
	Nederland	w.v.			Nederland	w.v.		
		Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Overig-Nederland		Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Overig-Nederland
	mln kg NH ₃							
Rundvee, schapen en geiten	66	17	10	39	64	16	9	39
w.v.								
melkvee	53	13	7	33	52	12	7	33
vleesvee, schapen en geiten	13	4	3	6	12	4	2	6
Pluimvee	16	3	6	7	16	3	6	7
Varkens	38	9	16	13	34	9	14	11
Totaal	120	29	32	59	114	28	29	57

Bron: CCDM (2004).

Toelichting

De cijfers voor 2001 en 2002 zijn afkomstig uit de Emissie-monitor 2004 (CCDM, 2004) en door het RIVM in samenwerking met het LEI berekend, uitgesplitst naar diercategorie en concentratiegebied.

Ontwikkelingen

Met 55% (in 2001) en 56% (in 2002) vormde rundvee de grootste bron van ammoniakemissie uit dierlijke mest. De ammoniakemissie is voor ca. 30% door varkens en voor ca. 15% door pluimvee veroorzaakt. Voor zowel 2002 als 2001 was het aandeel van rundvee in de ammoniakemissie het grootst in Overig-Nederland gevolgd door de concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland. Het aandeel van varkens en pluimvee in de ammoniakemissie was het grootst in concentratiegebied Zuid-Nederland.

Ten opzichte van 2001 is in 2002 de totale ammoniakemissie uit dierlijke mest gedaald met ca. 5%. Dit kwam door een daling in 2002 van de ammoniakemissie door varkens (–11%), vleesvee, schapen en geiten (ca. –8%) en melkvee (ca. –2%). De daling van de totale ammoniakemissie was in absolute hoeveelheden voor concentratiegebied Zuid-Nederland het sterkst (–3 mln kg NH₃), gevolgd door Overig-Nederland (–2 mln kg NH₃) en concentratiegebied Oost-Nederland (–1 mln kg NH₃).

4.5 Referenties

CBS. (2003). Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen.

CCDM. (2004). Emissiemonitor 2004. Datawarehouse Emissieregistratie. <http://www.emissieregistratie.nl>

EU. (2001). Richtlijn 2001/81/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2001 inzake nationale emissieplafonds voor bepaalde luchtverontreinigende stoffen. Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen. Nr. L309. p. 22-30.

van der Hoek, K.W. (2002). Uitgangspunten voor de mest- en ammoniakberekeningen 1999 tot en met 2001 zoals gebruikt in de Milieubalans 2001 en 2002. Inclusief dataset landbouwemissies 1980–2001. Rapportnr. 773 004 013. RIVM. Bilthoven.

RIVM & CBS. (2001). Milieucompendium 2001. Het milieu in cijfers. Kluwer. Alphen aan den Rijn.

RIVM & CBS. (2004). Milieucompendium 2004. Het milieu in cijfers. RIVM. Bilthoven. <http://www.milieucompendium.nl>

RIVM. (2003). Milieubalans 2003, het Nederlandse milieu verklaard. Kluwer. Alphen aan den Rijn.

UNECE. (1999). Protocol bij het Verdrag van 1979 betreffende grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand. 30 november 1999. Göteborg. Trb. 2000, 66.

VROM. (1997). Nationaal Milieubeleidsplan 3. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu. Den Haag.

VROM. (2001). Nationaal Milieubeleidsplan 4. Een wereld en een wil, werken aan duurzaamheid. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu. Den Haag.

5. Overheidsprestatie

5.1 Inleiding

Om milieuproblemen met mest en mineralen op te lossen heeft de Nederlandse overheid diverse beleidsmaatregelen ontwikkeld en geïnitieerd. Het doel van deze maatregelen is om vooral tot een vermindering van zowel de uitspoeling als de emissie van stikstof- en fosfaatverbindingen te komen. Daarnaast wordt getracht om middels deze maatregelen te komen tot een betere benutting van de mineralen uit dierlijke mest binnen de Nederlandse landbouw.

Voor de uitvoering en handhaving van de vastgestelde wet- en regelgeving aangaande het mest- en mineralenbeleid maakt de overheid diverse kosten door financiering van Bureau Heffingen, Dienst Basisregistratie Percelen (DBR) en de Algemene Inspectie Dienst (AID) van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Voor de uitvoering van maatregelen ten behoeve van de vermindering van milieudruk door mest en mineralen maakt de Nederlandse overheid diverse kosten.

Zo stimuleert de overheid de ontwikkeling van milieuverantwoorde investeringen in bedrijfsopzet en schone technologie. Naast investeringssubsidies levert de overheid ook financiële bijdragen aan onderzoek naar, onder andere, bodem- en nutriëntenbeheer, veevoeding, duurzame productie en ammoniakemissie van stalsystemen. Dit onderzoek wordt in Nederland vooral uitgevoerd door Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO) en Praktijkonderzoek. Via financiering van de Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) Advies en de DLV Adviesgroep worden diverse voorlichtingsprogramma's in het kader van het mineralen- en ammoniakbeleid gesubsidieerd.

Met uitzondering van paragraaf 5.3 worden in dit hoofdstuk alleen de financiële bijdragen van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit behandeld. De bedragen in paragraaf 5.3 hebben betrekking op investeringen die door ondernemers gedaan zijn en aangemeld zijn om in aanmerking te komen als investeringsaftrek.

5.2 Financiële ondersteuning vanuit het Stimuleringskader

Tabel 5.1
Financiële ondersteuning sectoren vanuit het Stimuleringskader

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
<i>mln euro</i>							
Gereserveerd op de begrotingen							
Demo, onderzoek en ontwikkeling	4,5	4,5	4,3	4,1	4,1	8,5	5,1
Investerings en facilitering	3,3	6,5	7,2	5,9	4,6	1,4	.
Totaal gereserveerd	7,8	11,0	11,5	10,0	8,7	9,9	.
Toegekende financieringsbedragen							
Demo-EU	4,9	5,7	0,9	1,4	0,4	2,9	0,0
Demo-Nationaal ¹⁾	—	—	0,3	0,1	5,4	0,6	0,0
Innovatieregeling	0,5	0,1	1,4	—	0,6	5,8	.
Investeringsregeling primaire landbouw	—	0,8	0,6	—	0,6	0,0	.
Mestverwerking	1,5	2,7	0,5	—	0,3	—	.
Stimuleringskader Integrale Notitie	—	0,9	1,5	1,4	2,2	2,1	.
Totaal toegekend	6,9	10,2	5,2	2,9	9,5	11,4	.

¹⁾ Subsidierегeling demonstratieprojecten markt en concurrentiekracht.

Bron: RIVM; Laser; LNV.

Toelichting

Het Stimuleringskader van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft tot doel de bedrijfsontwikkeling van de Nederlandse landbouw te ondersteunen op voorwaarde dat er ruimte ontstaat voor investeringen in een milieuverantwoorde bedrijfsopzet. Een milieuverantwoorde bedrijfsopzet zal op termijn bijdragen aan het evenwicht tussen vraag en aanbod van dierlijke mest. Onderzoeks-, ontwikkelings- en demonstratieprojecten zijn vooral gericht op de verbetering van het mineralenmanagement, de bedrijfsvoering en op vermindering van de mineralenproductie (o.a. door verlaging van de mineralengehalten in veevoer).

Verbetering van het mineralenmanagement is echter niet voldoende. Ook zal er nieuwe technologie ontwikkeld moeten worden. De overheid ondersteunt op verschillende manieren gericht het bedrijfsleven bij het ontwikkelen van en het investeren in schonere technologie. Zo is de Subsidierегeling demonstratieprojecten markt en concurrentiekracht (Demo-nationaal in tabel 5.1) een volledig nationale regeling binnen het Stimuleringskader. Het Ministerie van LNV wil met deze regeling ondernemingen en andere organisaties ondersteunen die prille vernieuwingen in de land- en bosbouw op projectmatige wijze verder verspreiden. Naast deze nationale regeling blijft vooralsnog de EU-demoregeling bestaan. Deze regeling is bedoeld voor verenigingen, stichtingen, overheidsinstanties, organen van publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties en voorlichtings- of scholingsorganisaties op het gebied van land- en tuinbouw. Voor de EU-demoregeling komen geen ondernemingen in aanmerking.

Omdat vanaf 2002 de opzet van begrotingen en jaarverslagen van de ministeries is gewijzigd, is een groot aantal financieringsbedragen voor dit jaar niet te geven.

Ontwikkelingen

In de periode 1996–2001 was jaarlijks gemiddeld ca. 10 mln euro op de begroting van het Ministerie van LNV gereserveerd voor het Stimuleringskader. De toegekende financieringsbedragen varieerden meer per jaar en waren vooral in 1998 en 1999 lager dan in andere jaren.

5.3 Milieu-investeringen met belastingaftrek

Tabel 5.2
Gemelde investeringsbedragen voor de regeling VAMIL/MIA in het kader van het Mineralen- en Ammoniakbeleid

	1998	1999	2000	2001	2002
<i>mln euro</i>					
Groen-Labelstallen ¹⁾					
Pluimvee ²⁾	6,8	2,7	4,9	–	47,4
Varkens ²⁾	11,3	6,8	70,0	–	201,0
Rundvee ²⁾	1,4	3,6	12,4	–	4,7
Pelsdieren ³⁾	0,9	0,9			
Ammoniakemissie verminderende stalsystemen				0,9	0,7
Stallen voor duurzame veehouderij				23,3	
Overig					
Watercirculatiesystemen	4,1	7,8	0,5		
Waterafgiftesysteem	0,5	1,9	8,9	2,9	1,0
Drain- en spoelwaterontsmettingsinstallatie	1,8	2,4	8,0	4,3	2,8
Biothermische droogunits	1,4	1,4	0,1		
Mechanische kunstmeststrooiers	0,9	0,8	2,3	1,2	1,3
Mestbemonsteringsapparatuur	0,0	2,0	0,8		
Eendenstallen	0,5	0,2	0,3	–	0,6
Rioolaansluiting voor land en tuinbouwbedrijven			0,4	–	0,0
Weeginrichting op mesttransportwagens			0,8	0,2	0,2
Doseerunit vloeibare meststoffen			0,2	–	0,1
Mechanische mestscheider voor rundvee- en varkensbedrijven			0,8		
Bezinkbassins voor dunne mest voor veehouderijbedrijven			0,0	0,1	0,0
Mestindampinstallaties op boerderijniveau			0,9		
Mestdrooginstallaties voor pluimveemest			1,2		
Pelleteerinstallatie voor varkens- en pluimveemest			1,2	–	–
Precisie injecteur voor vloeibare meststoffen				0,0	–
Duurzame mestverwerking				0,6	2,7
Totaal investeringsbedrag	29,6	30,5	113,7	33,5	262,5

¹⁾ Vanaf 1 januari 2002 is het convenant Groen-Label beëindigd.

²⁾ Vanaf 2002 emissie-arme en diervriendelijke pluimvee-, varkens- of rundveestal.

³⁾ Is vanwege welzijnsbeleid in 2000 geschrapt.

Bron: Senter (2000, 2001, 2002).

Toelichting

De overheid wil met de regelingen Willekeurige (Vrije) afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) en Milieu-investeringsaftrek (MIA) de marktintroductie van milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen stimuleren. De VAMIL-regeling maakt investeringen in milieuvriendelijke of milieubewuste bedrijfsmiddelen financieel aantrekkelijk door middel van een willekeurige afschrijving op de investering. Alle ondernemingen die in Nederland belastingplichtig zijn voor de inkomsten- of vennootschapsbelasting kunnen van de VAMIL-regeling gebruik maken, voor zover ze investeren in een bedrijfsmiddel dat op de Milieulijst van het betreffende jaar voorkomt. Dit bedrijfsmiddel mag nog niet eerder gebruikt zijn. Bovendien moet het bedrijfsmiddel worden gebruikt in Nederland.

Alle bedrijfsmiddelen die voorkomen op de Milieulijst, komen per 1 januari 2000 ook in aanmerking voor een aanvullende investeringsaftrek via de 'Aanwijsregeling Milieu-investeringsaftrek', de zogenaamde MIA-regeling. Dus naast de mogelijkheid om willekeurig af te schrijven geldt er voor deze bedrijfsmiddelen ook nog een aparte investeringsaftrek. Dat maakt het investeren in een bedrijfsmiddel dat op de Milieulijst voorkomt nog aantrekkelijker.

De bedragen in tabel 5.2 hebben betrekking op de gemelde investeringen. De uiteindelijke toekenning van

financiering betreft slechts een deel van de gemelde investeringen. In tabel 5.2 is aangegeven welke investeringsbedragen in het kader van het mineralen- en ammoniakbeleid in 1998–2002 zijn toegekend. Voor de volledigheid zijn voor 2000–2002 ook de MIA-investeringen vermeld die met het onderhavige beleid samenhangen.

Ontwikkelingen

In 2000 heeft de MIA een duidelijk effect gehad. In dit jaar richtte de MIA zich vooral op investeringen in de land- en tuinbouw, aangezien deze sector dat jaar weinig compensatie ontving voor de door hem betaalde milieubelastingen. Er zijn in 2000 meer investeringen gedaan dan in de jaren ervoor. Vooral de gemelde investeringen in Groen-Labelstallen, in drain- en spoelwaterontsmettingsinstallaties en waterafgiftesystemen waren in 2000 hoger dan in voorgaande jaren.

In 2001 zijn er geen investeringen meer gedaan in Groen-Labelstallen en per 1 januari 2002 is het convenant Groen-Label voor stalsystemen beëindigd. Vanaf 2002 komen emissie-arme en diervriendelijke stallen in aanmerking voor de VAMIL- en MIA-regelingen. Voor 2002 is voor ruim 260 mln euro aan investeringen gemeld.

5.4 Financiële ondersteuning van onderzoek

Tabel 5.3

Verplichtingen aangegaan door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voor onderzoek ten behoeve van het mineralen- en ammoniakbeleid

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
<i>mln euro</i>							
DLO	8,1	7,3	6,8	7,7	7,7	7,8	3,9
w.v.							
bodem- en nutriëntenbeheer	4,8	4,3	4,2	4,5	4,2	4,8	.
veevoeding	2,6	2,3	2,3	1,9	2,5	2,3	.
meetploeg stalsystemen	0,7	0,7	0,3	1,2	0,9	0,8	.
Praktijkonderzoek			5,2	.	7,7	6,2	1,4
w.v.							
duurzame productie			2,3	.	5,5	5,0	.
milieu			2,8	.	2,1	1,2	.
TNO voor ammoniakproblematiek	.	.	0,3	.	.	.	.
Aktieplan nitraatprojecten							8,8

Bron: LNV; DWK.

Toelichting

De rijksoverheid ondersteunt op verschillende manieren het landbouwbedrijfsleven bij het ontwikkelen van schone technologie. Het gaat daarbij om technologie die gericht is op het beperken van het mestoverschot, het verminderen van de emissie van ammoniak en het terugdringen van mineralenverliezen. Onderzoek naar deze schone technologie wordt in hoofdzaak gedaan door de instituten van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO), het Praktijkonderzoek en TNO. In het kader van het mineralen- en ammoniakbeleid zijn vooral de DLO-onderzoeksprogramma's 'Bodem- en nutriëntenbeheer' en 'Veevoeding' van belang. Daarnaast is er de 'DLO-meetploeg stalsystemen' die de ammoniakemissie van stalsystemen meet. 'Duurzame productie' en 'Milieu' zijn de thema's van het Praktijkonderzoek die voor een belangrijk deel bijdragen aan het oplossen van het mineralen- en ammoniakprobleem. In 1998 is het Praktijkonderzoek gestart met programmafinanciering. Over 1999 en 2002 is niet bekend welke bedragen van de financiering besteed zijn aan het mineralen- en ammoniakbeleid.

Omdat vanaf 2002 de opzet van begrotingen en jaarverslagen van de ministeries is gewijzigd, is een onderverdeling van de financieringsbedragen voor dit jaar aan DLO en Praktijkonderzoek niet te geven.

Ontwikkelingen

Het totale bedrag dat beschikbaar is gesteld aan de Stichting DLO voor onderzoek naar de mest- en ammoniakproblematiek was in de periode 1996–2001 ongeveer gelijk.

Van dit bedrag ging 60% naar het onderzoeksprogramma 'Bodem en nutriëntenbeheer' en 29% en 11% naar respectievelijk de onderzoeksprogramma's 'Veevoeding' en 'Meetploeg stalsystemen'. Van de 6,2 mln euro die in 2001 beschikbaar is gesteld aan Praktijkonderzoek voor onderzoek naar mest- en ammoniakproblematiek ging ca. 80% en 20% naar onderzoek aan respectievelijk 'Duurzame productie' en 'Milieu'.

In 2002 is het bedrag dat beschikbaar is gesteld aan DLO en Praktijkonderzoek voor onderzoek naar de mest- en ammoniakproblematiek met respectievelijk 50% en 77% afgenomen. Wel is in dit jaar 8,8 mln euro beschikbaar gesteld voor het Aktieplan nitraatprojecten.

5.5 Financiële ondersteuning van voorlichting

Tabel 5.4
Bijdrage van de overheid aan voorlichting in het kader van het mineralen- en ammoniakbeleid

	1998	1999	2000	2001	2002
<i>mln euro</i>					
Toegekende bedragen	1,7	1,2	1,5	4,4	3,9
w.v.					
LTO Advies	0,1	0,2	0,5	.	.
DLV Adviesgroep	1,6	1,0	1,0	.	.

Bron: LNV; DWK.

Toelichting

In tabel 5.4 zijn de bedragen opgenomen die in de periode 1998–2002 beschikbaar zijn gesteld voor voorlichting ten behoeve van het mineralen- en ammoniakbeleid. Diverse voorlichtingprogramma's van de Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) Advies en de Dienst Landbouw Voorlichting (DLV) Adviesgroep worden door de overheid gefinancierd. Het doorlichten van bedrijven is één van de voorlichtingsmethoden om vermindering van de mineralenproductie te bereiken. Door deze voorlichting krijgt de agrariër meer inzicht in zijn specifieke situatie en kan de bedrijfsvoering worden aangepast.

Omdat vanaf 2002 de opzet van begrotingen en jaarverslagen van de ministeries is gewijzigd, is een onderverdeling van de financieringsbedragen voor dit jaar aan LTO Advies en DLV Adviesgroep niet te geven.

Ontwikkelingen

Er is in 2001 bijna drie keer zoveel geld beschikbaar gesteld voor voorlichting dan in 2000. In 2002 nam de bijdrage van de overheid aan voorlichting in het kader van het mineralen- en ammoniakbeleid ten opzichte van het voorgaande jaar met 11% af.

5.6 Kosten voor de uitvoering en handhaving van de mestwetgeving

Tabel 5.5
Kosten overheid voor uitvoering en handhaving Mestwetgeving

	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
<i>mln euro</i>						
Bureau Heffingen	13,3	21,6	32,8	52,0	50,8	41,5
w.v.						
MINAS	5,8	9,1	16,9	29,4	33,2	27,8
MAO			0,9	7,2	6,7	6,2
Rechten (incl. Whv)	5,4	10,4	11,7	9,1	8,5	6,5
Overig (incl. Mest-loket)	2,1	2,1	3,3	6,3	2,4	1,0
AID	5,9	7,1	8,9	10,8	10,0	12,2
w.v.						
MINAS	1,4	1,8	3,8	4,1	2,8	3,1
MAO					0,5	2,0
Rechten (incl. Whv)	0,6	1,4	1,2	2,3	0,1	0,0
Overig (incl. Mest-loket)	3,4	3,7	3,6	3,9	6,0	6,5
DBR (MAO)					25,7	16,7
Totaal	19,2	28,8	41,7	62,8	86,5	70,4
w.v.						
MINAS	7,2	10,8	20,7	33,4	36,0	30,9
MAO			0,9	7,2	32,9	24,9
Rechten (incl. Whv)	6,0	11,9	12,9	11,4	8,6	6,5
Overig (incl. Mest-loket)	5,6	5,8	6,9	10,3	8,4	7,5

Bron: Hubeek & de Hoop (2004).

Toelichting

Het Bureau Heffingen, de Algemene Inspectie Dienst (AID) en de Dienst Basisregistratie Percelen (DBR) zijn diensten van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Bij Bureau Heffingen worden MINAS-aangiften, Mestafzet-overeenkomsten (MAO's) en mestproductierechten geregistreerd, gecontroleerd en eventueel vastgesteld. De AID is in het bijzonder belast met controle en toezicht op het naleven van de regelgeving in de landbouw. Bij DBR wordt een actueel bestand (Basisregistratie Percelen) met perceelsgegevens (o.a. geografische ligging, gebruikstitel, oppervlakte, etc.; zie paragraaf 3.6.1) van agrarische bedrijven bijgehouden. Dit bestand wordt gebruikt bij de controle van het stelsel van MAO's.

Voor de handhaving van het mestbeleid zijn vanaf 1998 extra financiële middelen en menskracht ter beschikking gesteld.

De cijfers voor 2003 in tabel 5.5 zijn voorlopig.

Ontwikkelingen

De kosten van de overheid voor de uitvoering en handhaving van de mestwetgeving zijn in de periode 1998–2002 meer dan verviervoudigd. In deze periode zijn de kosten voor de uitvoering en handhaving van MINAS en het stelsel van MAO's toegenomen en voor de registratie en controle van mestproductierechten afgenomen. In maart 2004 heeft het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aangekondigd dat het stelsel van MAO's per 1 januari 2005 afgeschaft wordt en dat extensieve veebedrijven, akkerbouwbedrijven en tuinbouwbedrijven vanaf 2003 onder bepaalde voorwaarden niet meer aangifteplichtig zijn voor MINAS. Met deze maatregelen hoopt het ministerie de uitvoeringskosten voor het mestbeleid te verminderen.

5.7 Handhaving van het mineralen- en ammoniakbeleid

Tabel 5.6

Aantal controles, overtredingen en processen-verbaal bij handhaving van het mineralen- en ammoniakbeleid door de AID

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Mineralenaangifte (MINAS)						
controles			25	1 721	2 531	3 500
overtredingen			.	25	632	1 355
processen-verbaal			.	4	.	.
Mestafzetovereenkomsten						
controles						600
overtredingen						125
processen-verbaal						.
Rechten (incl. Whv)						
controles	365	500	321	96	101	.
overtredingen	45	140	91	54	52	.
processen-verbaal	27	90	59	42	.	.
Administratieve verplichtingen						
Meststoffenwet en Whv						
controles	.	3 350	4 420	2 091	3 900	2 140
overtredingen	.	392	476	343	295	270
processen-verbaal	.	138	159	178	.	.
Overige controles meststoffen						
controles	3 800	539	112	166	—	2 110
overtredingen	2 261	169	31	99	—	410
processen-verbaal	2 136	161	29	99	—	.
Uitrijbepalingen BGM/BOOM						
controles	398	451	499	356	177	200
overtredingen	154	174	190	117	78	100
processen-verbaal	152	122	116	84	.	.

Bron: AID; Hubeek & de Hoop (2004).

Toelichting

De AID is primair belast met de controle op de naleving van de regelgeving volgend uit de Integrale Notitie Mest- en Ammoniakbeleid (IN). Het gaat hierbij om de controle op administratieve verplichtingen. Hieronder valt de administratie van de dierenaantallen en grond, de regels voor deelname aan het systeem van verfijnde mineralenaangifte (MINAS; zie paragraaf 3.3), de administratie van de aflevering van meststoffen en de regels ten aanzien van de vrijstelling van mineralenheffingen. Verder is de AID belast met de controle op naleving van regels met betrekking tot de productiebeheersing (zie paragraaf 3.2), de erkenningsregelingen (zie paragraaf 3.6.2) en de regels met betrekking tot de ammoniakreductie. Voor de controle op de regels met betrekking tot de ammoniakreductie, c.q. de uitrijbepalingen, is primair de politie verantwoordelijk, maar treedt de AID op wanneer deze dienst overtredingen constateert bij het uitvoeren van andere werkzaamheden. Het grootste deel van de handhavingsactiviteiten van de AID bestaat echter uit het vaststellen van de juistheid, volledigheid en tijdigheid van de mineralenaangifte (MINAS) die veehouders moeten doen aan Bureau Heffingen. De AID is primair verantwoordelijk voor de verificatie van de aangifte door middel van zowel fysieke als administratieve controles. Zij wordt daarbij ondersteund door het Bureau Heffingen die alleen administratieve controles uitvoert die voornamelijk gericht zijn op onvolledigheden.

Het aantal processen-verbaal is voor 2001 en 2002 onbekend.

Ontwikkelingen

In 1998 en 1999 hebben de controles van de AID zich geconcentreerd op administratieve verplichtingen Meststoffenwet en Whv, aangezien MINAS in 1998 startte en nog nauwelijks aangiften gecontroleerd konden worden. In de periode 2000–2002 werden vooral veel controles uitgevoerd op MINAS en ook administratieve verplichtingen Meststoffenwet en Whv. Daarnaast zijn er in 2002 ook veel overige controles meststoffen en voor het eerst controles op mestafzetovereenkomsten (MAO's) geweest.

In de periode 1998–2000 waren er vooral veel overtredingen op administratieve verplichtingen Meststoffenwet en Whv (56–80%), gevolgd door overtredingen op de productiebeheersing (rechten) en overtredingen bij overige controles meststoffen. In 2001 was er in 65% en 30% sprake van overtreding op respectievelijk MINAS en administratieve verplichtingen Meststoffenwet en Whv. Voor 1997 en 2002 is niet aan te geven waarop de meeste overtredingen betrekking hadden omdat voor deze jaren niet alle overtredingen bekend zijn.

Processen-verbaal werden in de periode 1998–2000 vooral opgemaakt vanwege overtreding op administratieve verplichtingen Meststoffenwet en Whv en MINAS of overtredingen bij overige controles meststoffen.

5.8 Referenties

DWK. Kennisprogramma's. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Den Haag.

Hubeek, F.B. & de Hoop, D.W. (2004). Mineralenmanagement in Beleid en Praktijk. Een evaluatie van beleidsinstrumenten in de Meststoffenwet (EMW 2004). Landbouweconomisch Instituut. Den Haag.

LNV. Begrotingsstaten en jaarverslagen. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Den Haag.

Senter. (2000). MIA\VAMIL Jaarverslag 2000. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Zwolle.

Senter. (2001). MIA\VAMIL Jaarverslag 2001. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Zwolle.

Senter. (2002). MIA\VAMIL Jaarverslag 2002. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Zwolle.

6. Milieukwaliteit

6.1 Inleiding

De Nederlandse landbouw bestaat uit de hoofdsectoren veehouderij en akkerbouw en beschikt samen met de Nederlandse tuinbouw van oudsher over het grootste deel van het bodemoppervlak in Nederland. Ontwikkelingen binnen de Nederlandse landbouw beïnvloeden niet alleen de agrarische sector, maar ook de milieudruk van die sector voor bodem, water en lucht. De landbouw draagt bij aan de milieudruk in Nederland door onder andere (RIVM & CBS, 2004):

- De emissie van koolstofdioxide en methaan en hun bijdrage aan het broeikaseffect.
- De verlaging van de grondwaterstand en daarmee samenhangende verdroging.
- De trend tot schaalvergroting en ruilverkaveling waardoor de diversiteit in het landschap is verminderd en de biodiversiteit van natuurlijke soorten afneemt.
- De verontreiniging van de bodem met milieubelastende stoffen uit bestrijdingsmiddelen, dierlijke mest en kunstmest.
- De verzuring en vermesting van bodem en grond- en oppervlaktewater door dierlijke mest en kunstmest.

Als gevolg van deze milieudruk wordt de milieukwaliteit van zowel de agrarische als niet-agrarische omgeving beïnvloed (RIVM & CBS, 2004). Om de milieukwaliteit van bodem, water en lucht te verbeteren wordt door middel van beleidsmaatregelen getracht de milieudruk door de productie en aanwending van mest uit de Nederlandse landbouw te beperken. Er zijn daartoe verschillende wetten en regels ontwikkeld waarvoor in deze publicatie diverse statistische gegevens zijn opgenomen.

Om de uitwerking van het Nederlandse mestbeleid op de milieukwaliteit te kunnen beoordelen zijn in dit hoofdstuk

diverse statistische gegevens opgenomen over de toestand van de agrarische en niet-agrarische omgeving in Nederland.

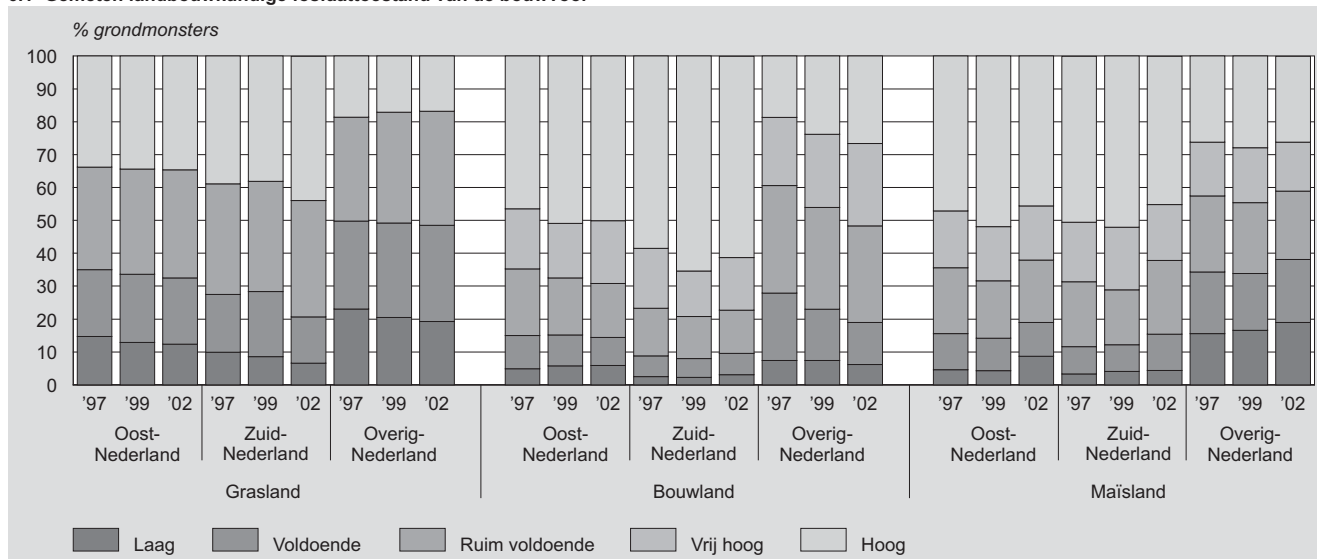
De effecten van de aanvoer van dierlijke mest naar de landbouwgronden is goed zichtbaar in de hoeveelheid fosfaat in de bodem. De ontwikkeling van deze fosfaatgehalten in de bodem is ook van belang omdat het een beeld geeft van de actuele en de te verwachten mate van eutrofiëring van het oppervlaktewater. Omdat fosfaat een constanter beeld geeft dan nitraat is het een betere indicator voor de monitoring van de toestand van de bodem en het oppervlaktewater.

Nitraat kan, net als fosfaat, milieuproblemen opleveren door eutrofiëring van het oppervlaktewater. Via oppervlaktige afspoeling en grondwaterstromen komen fosfaat en nitraat in het oppervlaktewater terecht waar ze via eutrofiëring kunnen zorgen voor een verstoring van het ecosysteem. Daarnaast kan nitraat een gevaar voor de volksgezondheid vormen wanneer de drinkwaternorm in grond- of oppervlaktewater wordt overschreden. Om deze reden vindt bij de drinkwaterproductie nitraatzuivering van grond- en oppervlaktewater plaats.

De milieukwaliteit van de lucht wordt beïnvloed door de emissie van ammoniak bij de excretie, de opslag en de verspreiding van dierlijke mest op landbouwgrond. Door middel van depositie komen stikstofverbindingen vanuit de lucht op de bodem en in het grond- en oppervlaktewater terecht en dragen bij tot verzuring en vermesting van het milieu. De verzuring en vermesting van het milieu heeft daarbij effect op de natuurkwaliteit, vitaliteit van het bos en bestaansmogelijkheden van plantensoorten.

6.2 Gemeten landbouwkundige fosfaattoestand van de bouwvoor

6.1 Gemeten landbouwkundige fosfaattoestand van de bouwvoor

Bron: Bakker & Bussink (2004).

Toelichting

Boeren laten de bovenste laag (5 cm op grasland en tot 20 á 30 cm op maïs- en bouwland) van hun percelen regelmatig onderzoeken om een beeld te krijgen van de bemestingstoestand om daarop de bemesting af te stemmen. De bemestingstoestand van de bodem wordt uitgedrukt in bemestingsklassen. Voor bouw- en maïsland worden 6 bemestingsklassen ('zeer laag', 'laag', 'voldoende', 'ruim voldoende', 'vrij hoog' en 'hoog') onderscheiden waarbij 'ruim voldoende' de landbouwkundig optimale bemestingsklasse is. Voor grasland worden 5 bemestingsklassen ('laag', 'vrij laag', 'voldoende', 'ruim voldoende' en 'hoog') onderscheiden waarbij 'voldoende' de landbouwkundig optimale bemestingsklasse is.

Figuur 6.1 laat een samenvattend beeld zien van de aangetroffen bemestingstoestanden op grasland, bouwland en op permanent maïsland. De resultaten zijn tevens opgesplitst naar drie gebieden, namelijk concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland en Overig-Nederland. De klassen 'laag' en 'vrij laag' zijn bij grasland samengevoegd en de klassen 'laag' en 'zeer laag' zijn bij maïs- en bouwland samengevoegd.

De bemestingsklasse is geen maat voor de fosfaatverzadigingsgraad van de bodem, omdat die over een grotere diepte wordt bepaald, waarbij tevens de fosfaatbindingscapaciteit van de bodem en de grondwaterstand bepalend zijn. Verschuiving in de bovengrond van lage fosfaatbemestingstoestanden naar hogere bemestingstoestanden wijst wel op een grotere fosfaataanvoer dan fosfaatafvoer, waardoor het fosfaatoverschot toeneemt. Het fosfaatoverschot bezet een deel van de bindingscapaciteit van de bodem. Op termijn leidt dit tot fosfaatverzadiging, waardoor het risico van fosfaatlekken toeneemt.

In 1997 zijn door het Bedrijfslaboratorium voor Grond- en Gewasonderzoek in Oosterbeek (BLGG) bijna 71 000 grondmonsters geanalyseerd. In 1999 en 2002 zijn respectievelijk 16% en 37% minder grondmonsters verwerkt. Het aantal grondmonsters afkomstig van graslandpercelen is verhoudingsgewijs licht gedaald. In 1997 was ruim de helft van de grondmonsters afkomstig van graslandpercelen, terwijl in 2002 dit nagenoeg de helft was. Het aantal grondmonsters afkomstig van bouwland is in 2002 met ongeveer 6% ten opzichte van 1997 gestegen. Het aantal grondmonsters van maïsland in continueelt is ongeveer gelijk gebleven (Bakker & Bussink, 2004).

In 1997 en 1999 werd voor de bepaling van de fosfaattoestand op grasland een grondmonster genomen van de laag 0-5 cm. Vanaf eind 2001 werkt BLGG met een andere bemonsteringsdiepte op grasland, namelijk 0-10 cm. De waarderingstoestanden zijn op deze verschillende bemonsteringsdiepten door BLGG aangepast. Voor de bepaling van de fosfaattoestand op maïs- en bouwland is in de jaren 1997, 1999 en 2002 dezelfde bemonsteringsdiepte gebruikt, namelijk 20-30 cm (Bakker & Bussink, 2004).

Ontwikkelingen

Uit de gegevens voor 1997, 1999 en 2002 kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- Het grootste aandeel van de grondmonsters met fosfaattoestand 'hoog' kwam voor op bouwland in concentratiegebied Zuid-Nederland (ca. 60%). Dicht daarop volgden met ca. 50% bouwland in concentratiegebied Oost-Nederland en maïsland in beide concentratiegebieden. Op grasland in de concentratiegebieden Zuid- en Oost-Nederland had respectievelijk ca. 40% en

ca. 35% van de grondmonsters de bemestingsklasse 'hoog'.

- Lage fosfaattoestanden kwamen met name voor in Overig-Nederland op grasland (ca. 20%) en op maïsland (ca. 17%).
- De fosfaattoestand op grasland is al jaren vrij stabiel (Bakker & Bussink, 2004). Het aandeel grondmonsters met een hoge fosfaattoestand in concentratiegebied Zuid-Nederland is in 2002 ten opzichte van 1997 en 1999 wel toegenomen. Het aandeel grondmonsters met een lage fosfaattoestand lijkt in Overig-Nederland iets af te nemen.
- Op bouwland steeg in 1999 in de concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland en Overig-Nederland het aandeel grondmonsters met een hoge fosfaattoestand met respectievelijk 4, 7 en 5 procentpunten. In 2002 daalde dit percentage met name in concentratiegebied Zuid-Nederland weer naar het niveau van 1997. Van

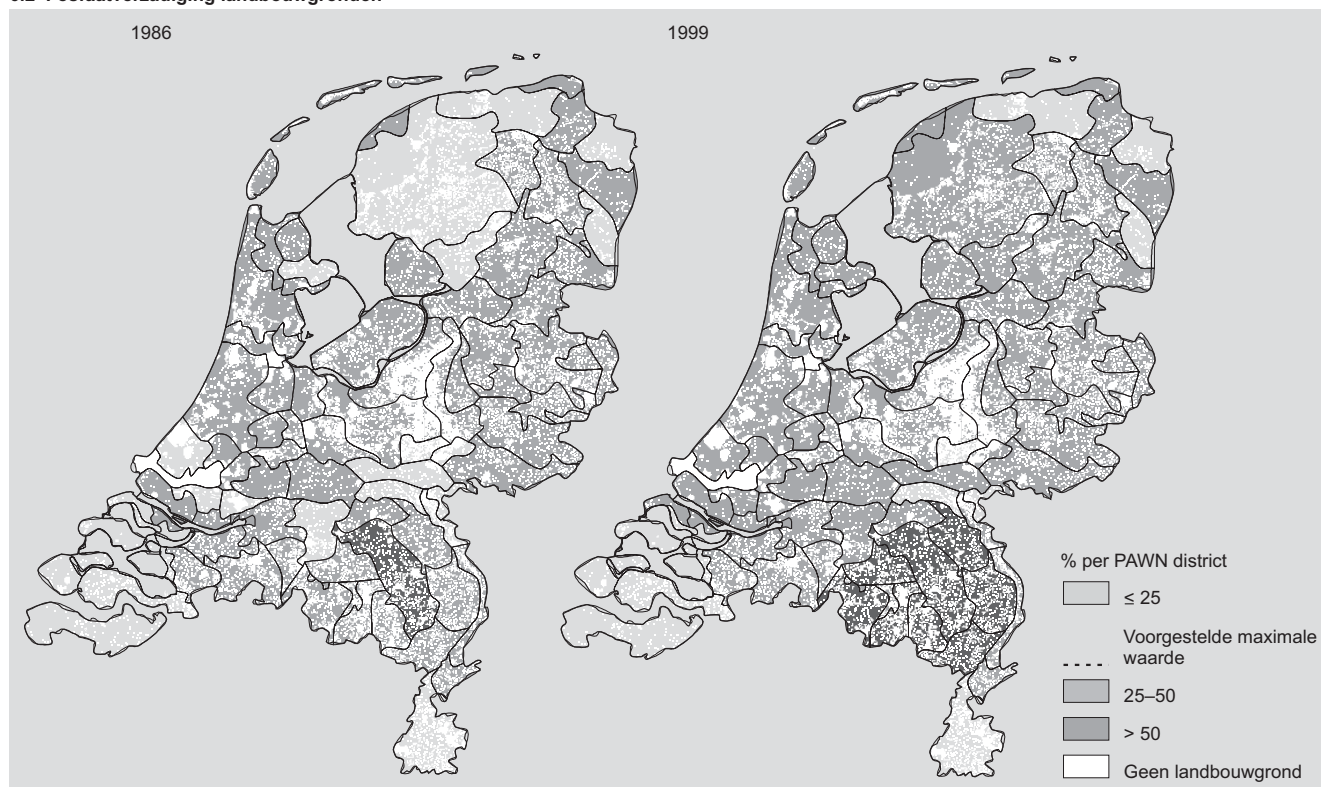
1997–2002 is het aandeel grondmonsters in de bemestingsklassen 'voldoende' of 'ruim voldoende', op concentratiegebied Zuid-Nederland na, per meetjaar afgenomen. Er is hierbij vooral een verschuiving opgetreden richting de hogere bemestingsklassen.

- Op maïsland is er tussen 1997 en 2002 een daling van de fosfaattoestand opgetreden. Zowel in beide concentratiegebieden als in Overig-Nederland is het aandeel grondmonsters met een lage fosfaattoestand toegenomen en het aandeel grondmonsters met een hoge fosfaattoestand afgenomen.

Samenvattend was er in 1999 ten opzichte van 1997 sprake van een algehele stijging van de fosfaatconcentraties in de bouwvoor op bouwland (incl. maïsland). In 2002 namen de fosfaatconcentraties in de bouwvoor op bouwland (incl. maïsland) in veel gevallen weer af tot het niveau van 1997.

6.3 Fosfaatverzadiging landbouwgronden

6.2 Fosfaatverzadiging landbouwgronden

Bron: RIVM; RIVM & CBS (2002).

Toelichting

Omdat er geen nieuwe gegevens over de fosfaatverzadiging van landbouwgronden beschikbaar zijn wordt in figuur 6.2 de situatie voor respectievelijk 1986 en 1999 weergegeven.

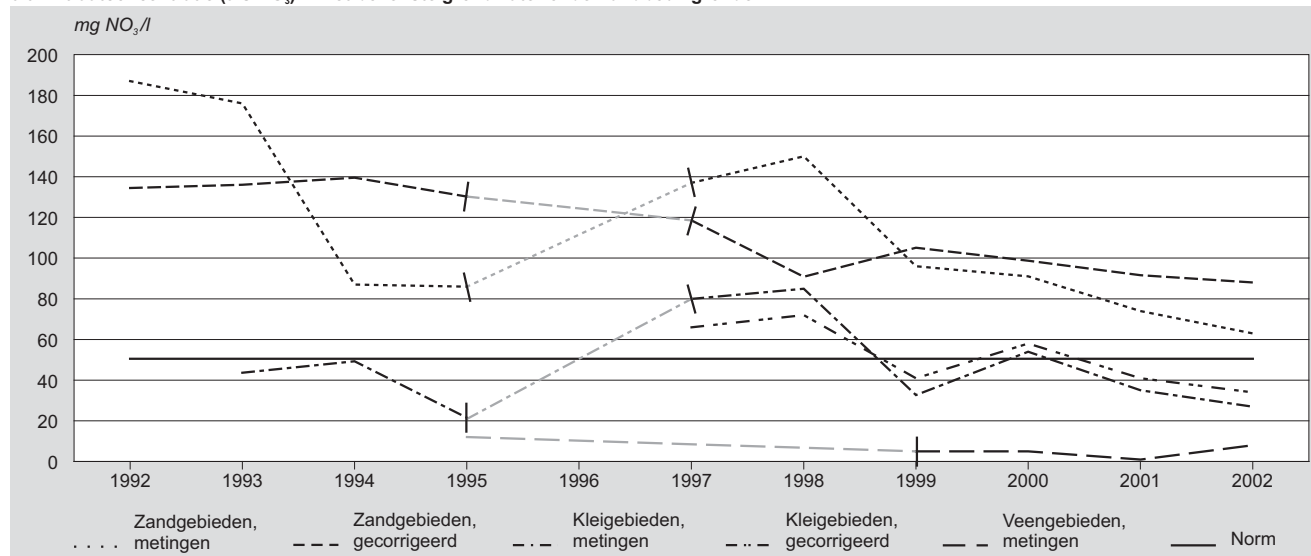
De mate van fosfaatverzadiging is bepaald voor 80 PAWN ('Policy Analysis of Watermanagement for the Netherlands') districten. Volgens het protocol 'Fosfaatverzadiging gronden' (van der Zee *et al.*, 1990, 1992) is er sprake van fosfaatverzadiging wanneer meer dan 25% van het gebied fosfaatverzadigd is.

Ontwikkelingen

De fosfaatverzadiging van de bodem is in de afgelopen vijftien jaar sterk toegenomen, zodat het gevaar toeneemt voor het doorleken van fosfaat naar grondwater waaruit drinkwater gewonnen wordt. In bijna geheel Nederland was er in 1999 sprake van fosfaatverzadiging, met uitzondering van sommige kleigebieden en Zuid-Limburg. Waarden van meer dan 50% verzadiging zijn gevonden in Noord-Brabant en Noord-Limburg (concentratiegebied Zuid-Nederland). Voor klei- en veengebieden zijn de resultaten nog voorlopig (Schröder & Corré, 2000).

6.4 Nitraatconcentraties in het bovenste grondwater onder landbouwgronden

6.3 Nitraatconcentratie (als NO₃) in het bovenste grondwater onder landbouwgronden

Bron: RIVM; Fraters *et al.* (2004).

Tabel 6.1
Gemiddelde nitraatconcentratie in het bovenste grondwater

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
<i>mg NO₃/l</i>						
Akkerbouw, kleigebieden	86	40	64	47	36	.
Akkerbouw, zandgebieden	70	113	50	77	86	48
Melkveehouderij, kleigebieden	85	27	47	26	18	.
Melkveehouderij, zandgebieden	152	134	80	86	58	51

Bron: RIVM; Willems *et al.* (2002).

Toelichting

De gegevens over de nitraatconcentratie in het bovenste grondwater (het snel reagerende grondwater) zijn afkomstig uit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid (LMM). Dit programma onderzoekt op landbouwbedrijven de kwaliteit van de bovenste meter van het grondwater en legt verbanden met kenmerken van de betrokken landbouwbedrijven. Invloeden van de bedrijfsvoering op de grondwaterkwaliteit zijn namelijk het eerst merkbaar in het bovenste grondwater. De gegevens in zowel figuur 6.3 als tabel 6.1 zijn afkomstig van het LMM.

In figuur 6.3 zijn naast de gemeten ook de gecorrigeerde nitraatconcentraties van het bovenste grondwater in zand- en kleigebieden weergegeven. Voor deze gebieden is een methode ontwikkeld om de gemeten nitraatconcentratie voor neerslag, grondwaterstand en samenstelling van de groep van bemonsterde bedrijven te corrigeren, zodat een reële vergelijking in de tijd mogelijk is. Voor de veengebieden moet een dergelijke methode nog ontwikkeld worden.

De verschillen in nitraatconcentratie tussen de gebieden worden vooral toegeschreven aan verschillen in denitrificatiecapaciteit van de verschillende gronden (Boumans *et al.*, 1997; Fraters *et al.*, 1997, 2004).

In tabel 6.1 is de nitraatconcentratie in het bovenste grondwater van melkvee- en akkerbouwbedrijven weergegeven. Voor de kleigebieden zijn de concentraties bepaald in drainwater, voor de zandgebieden in water uit boorgaten (Willems *et al.*, 2002). De cijfers voor 2002 van melkvee- en akkerbouwbedrijven in kleigebieden zijn nog niet bekend.

Ontwikkelingen

In figuur 6.3 is te zien dat de nitraatconcentratie in het bovenste grondwater onder landbouwbedrijven in de periode 1992–2002 in de zandgebieden duidelijk hoger is geweest dan in de kleigebieden. In de kleigebieden is echter ook vaak de nitraatconcentratie boven de EU-norm

van 50 mg/l NO₃ uitgekomen. In de veengebieden was de concentratie het laagst. Door verschillen in neerslag komen er grote verschillen in de nitraatconcentratie voor tussen de afzonderlijke jaren. De hiervoor gecorrigeerde nitraatconcentratie voor de zand- en kleigebieden geeft een dalende tendens te zien.

De in tabel 6.1 opgenomen nitraatconcentraties in de akkerbouw (in zowel zand- als kleigebied) laten in de periode 1997–2002 grote verschillen zien tussen afzonderlijke jaren. Ook onder melkveebedrijven zijn er grote schommelingen in de nitraatconcentratie in het bovenste grondwater tussen de jaren geweest.

In de kleigebieden hebben akkerbouwbedrijven over het algemeen hogere jaargemiddelde nitraatconcentraties dan melkveebedrijven. In de zandgebieden is dit net andersom. Voor akkerbouwbedrijven in kleigebieden en voor melkveebedrijven in zowel zand- als kleigebieden neemt de nitraatconcentratie af. De nitraatconcentraties zijn o.a. afhankelijk van de weersomstandigheden. In de natte jaren (1998–2001) liggen de concentraties op een lager niveau door verdunning en denitrificatie.

6.5 Nitraat in ondiep grondwater naar bodemgebruik

Tabel 6.2
Nitraat in ondiep grondwater naar bodemgebruik

	Aantal waarnemingen	1985	1990	1995	2000	2001	2002
	<i>absoluut</i>	<i>% waarnemingen > 50 mg NO₃/l</i>					
Zand-landbouw	113	17	23	22	20	20	21
Zand-natuur	41	—	2	7	5	2	—
Rivierklei-landbouw	29	3	3	3	3	3	3
Zeeklei-landbouw	43	—	—	—	—	—	—
Laagveen-landbouw	26	—	—	—	—	—	—

Bron: RIVM; RIVM & CBS (2004).

Toelichting

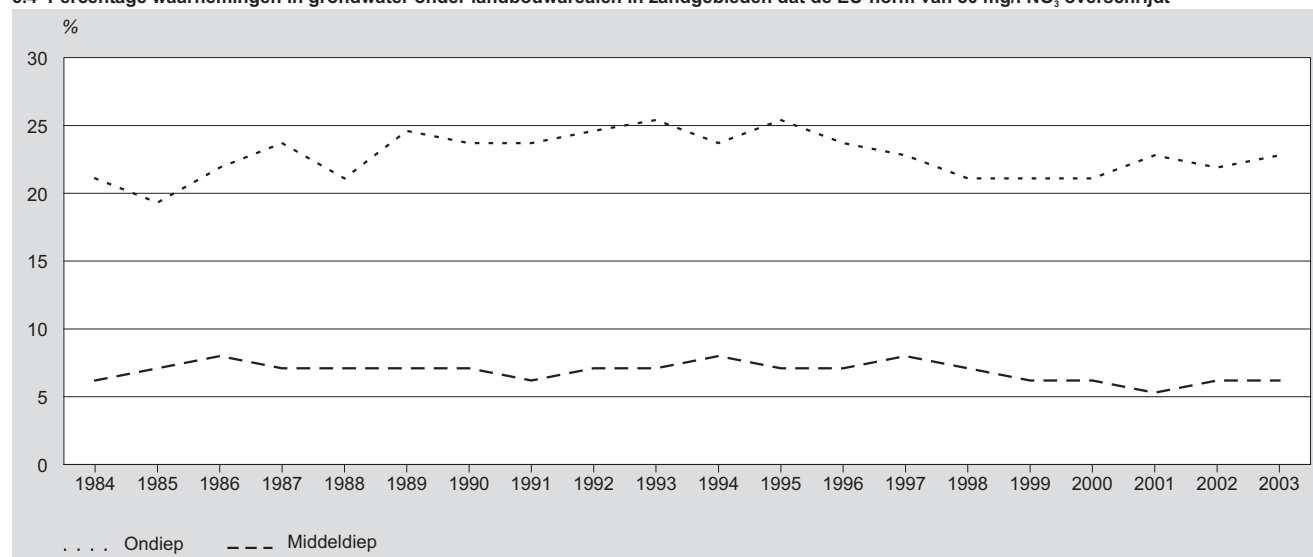
De gegevens over de nitraatconcentratie in het ondiepe grondwater (5–15m diepte) zijn afkomstig uit het Landelijk Meetnet Grondwaterkwaliteit.

Ontwikkelingen

Het percentage waarnemingen dat tussen 1985 en 2002 de EU-norm voor nitraat heeft overschreden, is het hoogst voor landbouwgronden in zandgebieden geweest. In de rivierengebieden, waar de grond gebruikt wordt voor landbouwdoeleinden, is het percentage waarnemingen dat de EU-norm voor nitraat heeft overschreden vanaf 1985 ongewijzigd. In zeeklei- en laagveengebieden die als landbouwgrond worden gebruikt, kwamen vanaf 1985 geen overschrijdingen van de EU-norm meer voor (Reijnders *et al.* 1998). In 2002 werd ook voor natuur in zandgebieden de EU-norm voor nitraat niet overschreden.

6.6 Percentage waarnemingen in grondwater onder landbouwarealen in zandgebieden dat de EU-norm van 50 mg/l nitraat overschrijdt

6.4 Percentage waarnemingen in grondwater onder landbouwarealen in zandgebieden dat de EU-norm van 50 mg/l NO₃ overschrijdt

Bron: RIVM; RIVM & CBS (2004).

Toelichting

Naarmate op grotere diepte wordt gemeten, worden de nitraatconcentraties lager en zwakken de effecten van maatregelen en weersinvloeden af en worden veel later merkbaar door de lange verblijftijd van het water. In zandgronden, waar de stroming naar beneden gericht is, zal het water er vaak meer dan tien jaar over doen om de aangegeven diepte te bereiken. Daarnaast kan er in de bodem denitrificatie optreden waardoor nitraat verdwijnt.

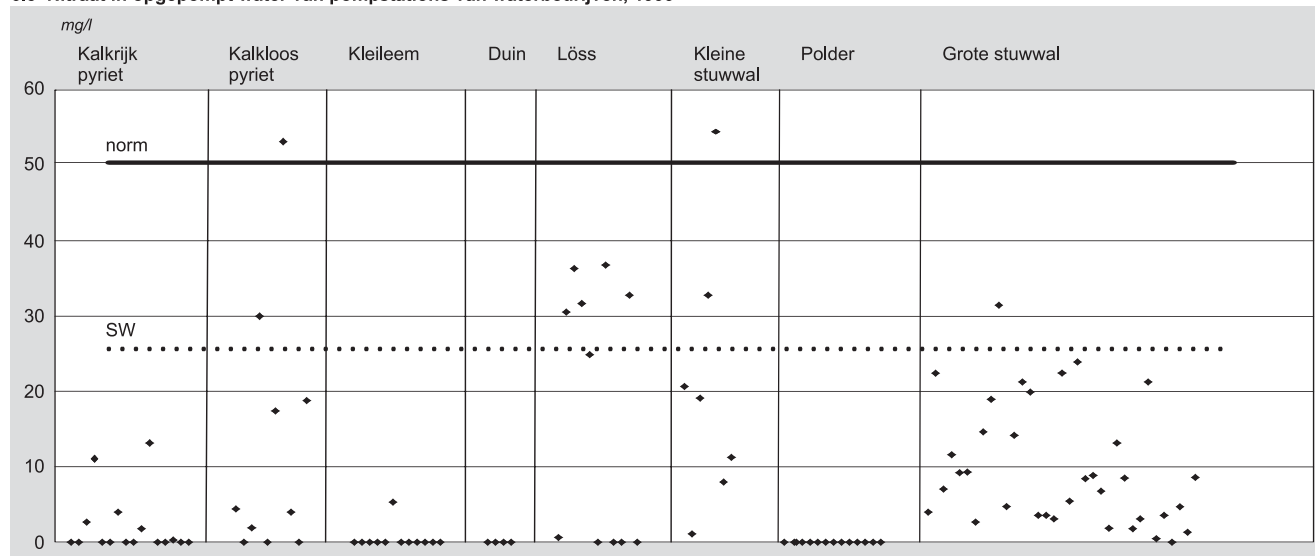
De percentages voor ondiep grondwater in figuur 6.4 en tabel 6.2 verschillen iets doordat de figuur en tabel op verschillende selecties uit de database voor het Landelijk Meetnet Grondwaterkwaliteit zijn gebaseerd. Deze verschillen hebben betrekking op het dieptetraject, de definitie van landgebruik en het al dan niet opnemen van oeverinfiltratie in de selecties.

Ontwikkelingen

Ten opzichte van het bovenste grondwater (zie figuur 6.3) zijn de nitraatconcentraties over de periode 1984–2003 in het ondiepe (5–15 m diepte) en middeldiepe (15–30 m) grondwater van jaar tot jaar minder divers geweest. In het ondiepe grondwater is tussen 1989 en 1995 het relatieve aantal overschrijdingen van de EU-norm voor nitraat (50 mg/l) ca. 25% geweest. In 2003 is het relatieve aantal overschrijdingen voor het ondiepe grondwater ten opzichte van 2002 iets toegenomen tot het percentage van 2001. In het middeldiepe grondwater is het percentage meetpunten met een overschrijding van de EU-waarde in 2003 en 2002 gelijk gebleven en ten opzichte van 2001 iets toegenomen.

6.7 Nitraat in opgepompt water van pompstations van waterbedrijven

6.5 Nitraat in opgepompt water van pompstations van waterbedrijven, 1999

Bron: KIWA & REWAB.

Toelichting

Omdat er geen nieuwe gegevens over nitraat in opgepompt water van pompstations beschikbaar zijn worden in figuur 6.5 de cijfers voor 1999 gegeven.

In figuur 6.5 staat van 110 winningen in 1999 de nitraatconcentratie van het onttrokken grondwater weergegeven. Het gaat hier om hydrologisch kwetsbaar geachte winningen, die relatief jong grondwater voor de drinkwaterproductie onttrekken aan de bodem. De ouderdom van het onttrokken grondwater, het landbouwareaal binnen het intrekgebied en het bodemtype zijn van invloed op de kwetsbaarheid van het onttrokken grondwater.

De genoemde 110 kwetsbare winningen zijn in acht groepen ingedeeld op basis van optredende bodemprocessen. Binnen iedere groep is er een spreiding in gevoeligheid door de leeftijdsverdeling van het opgepompte grondwater en door het aandeel van het areaal landbouw in de totale oppervlakte van het intrekgebied.

De nitraatconcentratie vormt onder zuurstofrijke omstandigheden een directe maat voor het effect van vermessing. Onder zuurstofarme omstandigheden en bij aanwezigheid van een geschikte reductor (bijvoorbeeld organische stof of pyriet), kan nitraat echter gereduceerd worden tot stikstofgas. In onbeïnvloed grondwater komt 1–2 mg/l nitraat voor. In water van recentere datum kunnen onder invloed van vermessing, depositie en bewoning verhoogde concentraties voorkomen (Willems *et al.*, 2002).

Ontwikkelingen

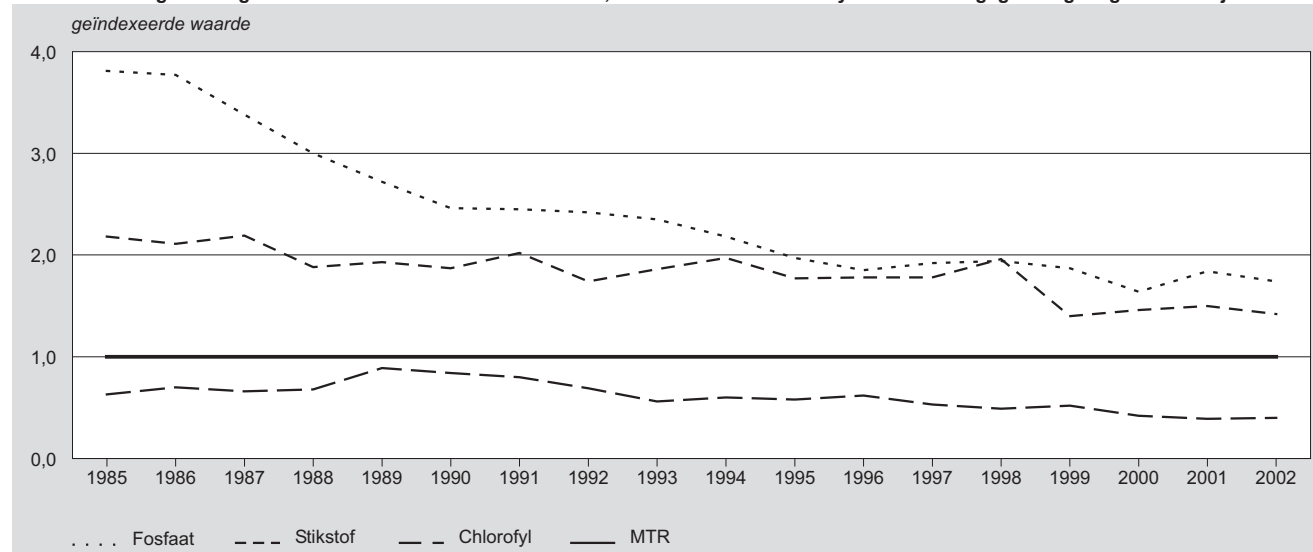
Uit figuur 6.5 blijkt dat het onttrokken grondwater van de groepen keileem, duin en polder geen nitraat bevat.

In 1999 is op elf winningen de Nederlandse streefwaarde voor nitraat (25 mg NO₃/l) overschreden. Voor de groep 'löss' heeft op meerdere van deze winningen de kwaliteit tussen 30 en 40 mg/l gelegen.

Bij twee winningen zijn aanvullende zuiveringsmaatregelen genomen om de drinkwaternorm niet te overschrijden.

6.8 Geïndexeerde concentraties fosfaat, stikstof en chlorofyl in regionale wateren en rijkswateren

6.6 Ontwikkeling van de geïndexeerde concentratie totaal-fosfaat, totaal-stikstof en chlorofyl in eutrofiëeringsgevoelige regionale en rijkswateren

Bron: CIW (2003).

Toelichting

De laatste twee decennia is veel aandacht besteed aan het terugdringen van de emissies van stikstof en fosfaat. Deze stoffen zijn voor een groot deel verantwoordelijk voor de eutrofe toestand van het oppervlaktewater. De Commissie Integraal Waterbeheer (CIW) geeft in haar voortgangsrapportage over het waterbeheer in Nederland ('Water in Beeld') aan, dat de landbouw de grootste binnenlandse bron is voor de belasting van het oppervlaktewater. Vooral de regionale wateren ondervinden daarvan de gevolgen.

Onder regionale wateren worden wateren verstaan die niet onder het beheer van het Rijk vallen zoals de grote (grensoverschrijdende) rivieren en grote meren. Omdat de regionale wateren meestal kleiner zijn dan de rijkswateren zijn ze veel gevoeliger voor lokale omstandigheden. De landbouwinvloed is in regionale wateren dus snel merkbaar. Anderzijds beïnvloeden de diverse wateren elkaar kwalitatief door vermenging.

Figuur 6.6 is op data van regionale wateren en data van rijkswateren gebaseerd. Voor de periode 1985–2002 zijn de regionale wateren (ca. 250 locaties) en de rijkswateren (ca. 25 locaties) samengevoegd. Hieruit zijn de eutro-

fiëeringsgevoelige wateren geselecteerd. Per jaar, per parameter en per locatie zijn de zomergemiddelden berekend. Vervolgens is per jaar en per parameter een gemiddelde van de zomergemiddelden berekend. Dit laatste gemiddelde is geïndexeerd ten opzichte van het Maximaal Toelaatbaar Risico (MTR)-niveau voor oppervlaktewater. De geïndexeerde waarden zijn in de grafiek uitgezet.

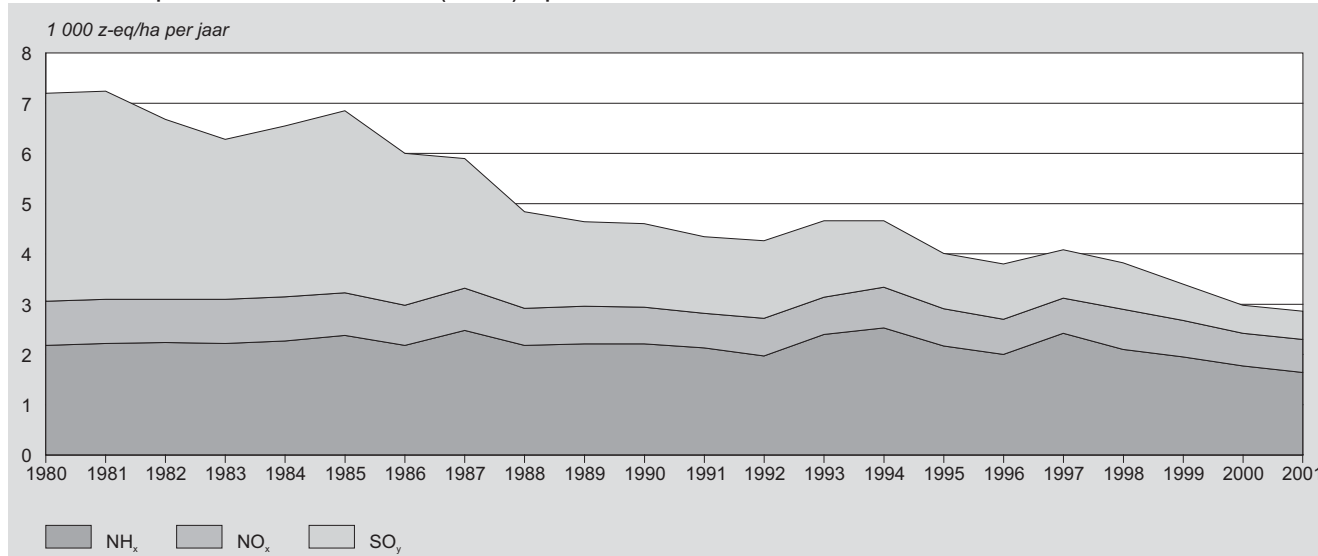
Het MTR-niveau heeft betrekking op het ecosysteem. Het is de concentratie van een stof waarbij theoretisch 5% van de soorten schade kan ondervinden. Dit is hetzelfde als het 95% beschermingsniveau.

Ontwikkelingen

Uit figuur 6.6 blijkt dat de stikstofconcentratie het MTR-niveau in de onderzochte wateren de laatste vier jaar (1999–2002) met ongeveer een factor anderhalf heeft overschreden. Hetzelfde geldt voor de fosfaatconcentratie, waarbij het MTR-niveau de laatste jaren met een factor anderhalf tot twee is overschreden. Het chlorofylgehalte (een maat voor nadelige effecten van eutrofiëring) lag onder het MTR-niveau.

6.9 Gemiddelde potentieel zure depositie

6.7 Gemiddelde potentieel zure en vermestende (stikstof) depositie

Bron: RIVM; RIVM & CBS (2002).

Toelichting

Omdat er geen nieuwe gegevens over de gemiddelde depositie van potentieel zuur beschikbaar zijn worden in figuur 6.7 de cijfers tot en met 2001 gegeven.

Potentieel zuur is gedefinieerd als de maximale verzuring die zwaveldioxide, stikstofoxiden en ammoniak in bodem en water teweeg kunnen brengen. Het vermogen van een stof om verzurend te werken wordt uitgedrukt in zuur-equivalenten. Eén verzuringsequivalent komt overeen met 32 g SO₂, 46 g NO₂ of 17 g NH₃. De actuele verzuring in de bodem hangt af van een aantal fysische processen en van de opname van de stoffen door planten. Verzuring in de bodem gaat optreden wanneer de stoffen door de planten niet meer worden opgenomen.

Naast verzuring dragen de stikstofverbindingen waarvoor de gemiddelde depositie in figuur 6.7 is gegeven ook bij aan vermesting.

Ontwikkelingen

Sinds 1980 is de depositie van potentieel zuur op Nederland met 60% gedaald. Deze positieve tendens is grotendeels het gevolg van de reductie van de emissies van zwaveloxiden (80% voor SO₂ in Nederland). Desondanks is de doelstelling voor 2000 (per jaar 2 400 z-eq/ha) niet gehaald. In 2000 bedroeg de gemiddelde depositie voor geheel Nederland ca. 3 100 z-eq/ha. In 2001 is de gemiddelde depositie verder gedaald tot 2 850 z-eq/ha. In 2001 was de gemiddelde depositie op natuur 2 980 z-eq/ha (RIVM & CBS, 2002).

Emissieramingen over de periode 1980–2001 lieten ook een daling zien van de NO_x- en NH₃-emissies. De daling in de NO_x-emissie (30%) is voor een belangrijk deel het gevolg geweest van de invoering van de katalysator in het wegverkeer eind jaren tachtig. NH₃-emissiebeperkende maatregelen, zoals verbeterde voersamenstelling, emissie-arme stallen, het afdekken van mestsilos en het direct onderwerken van mest bij aanwending, zorgden voor een daling in de NH₃-emissie van 40% (RIVM & CBS, 2002). Gezien de grote buitenlandse bijdrage aan de zure depositie (zie tabel 6.4) is internationale samenwerking op het gebied van verzuring voor Nederland van groot belang. In 1999 hebben de leden van UN-ECE in Gothenburg voor 2010 relatief omvangrijke emissiereducties afgesproken (zie inleiding Hoofdstuk 4). Als uitvloeisel hiervan, maar ook ten gevolge van bestaand en voorgenomen beleid, zal naar verwachting de depositie van potentieel zuur afnemen tot ca. 2 500 z-eq/ha in 2005.

6.10 Emissie van verzurende stoffen

Tabel 6.3
Emissie van verzurende stoffen, 1990–2002*

Doelgroep	1990	1995	1998	1999	2000	2001	2002*
<i>mld z-eq</i>							
Landbouw	13	11	10	9	8	8	8
Energie	3,1	1,9	1,3	1,6	1,6	1,5	1,6
Industrie	6,1	4,7	3,7	3,3	2,7	2,7	2,5
Consumenten	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Verkeer en vervoer	9,1	8,2	7,7	7,6	7,5	7,2	7,1
Overige	0,6	0,5	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
Totaal	33	27	24	23	21	21	20

Bron: CCDM (2004); RIVM & CBS (2004).

Toelichting

De tabel geeft de bijdragen van de doelgroepen aan de emissie van verzurende stoffen. De onzekerheden in de jaarlijkse emissies naar lucht zijn bepaald volgens de Tier 1-methodiek (IPCC, 2000). Voor 1999 bedragen de onzekerheden voor NH₃ 17%, voor NO_x 11%, voor SO₂ 8% en voor VOS 26%. De inschatting van de onzekerheden is niet gecorrigeerd voor mogelijke afhankelijkheden tussen emissiebronnen.

De cijfers voor 2002 zijn nog voorlopig.

Ontwikkelingen

Het aandeel van de doelgroep landbouw in de totale emissie van verzurende stoffen is in de periode 1990–2002 gelijk gebleven met ca. 40%. Het aandeel van de industrie is in deze periode gestaag afgenomen, van 19% naar ruim 12% van de totale emissie. De emissie door de doelgroep verkeer en vervoer is in de periode geleidelijk toegenomen, van ca. 28% tot ca. 36%.

6.11 Herkomst van verzurende deposities op Nederland

Tabel 6.4
Herkomst van verzurende deposities op Nederland, 2002

	SO ₂	NO _x	NH _x	Totaal potentieel zuur
	%			
Totaal Nederland	5	9	40	54
w.v.				
landbouw	.	.	35	.
overige doelgroepen	.	.	5	.
Totaal buitenland inclusief Noordzee	19	14	13	46
w.v.				
buitenland	15	12	13	40
Noordzee	4	2	—	6
Totaal Nederland, Buitenland en Noordzee	24	23	53	100

Bron: RIVM (2002); RIVM & CBS (2004).

Toelichting

De berekeningen zijn gebaseerd op meerjarige meteorologische gegevens en uitgevoerd door het RIVM met het atmosferisch transport- en depositiemodel OPS (Operationeel Prioritaire Stoffen model; RIVM, 2002). Hierbij is uitgegaan van geschatte emissies voor 2002. Voor het eerst is nu ook rekening gehouden met bronnen op de Noordzee.

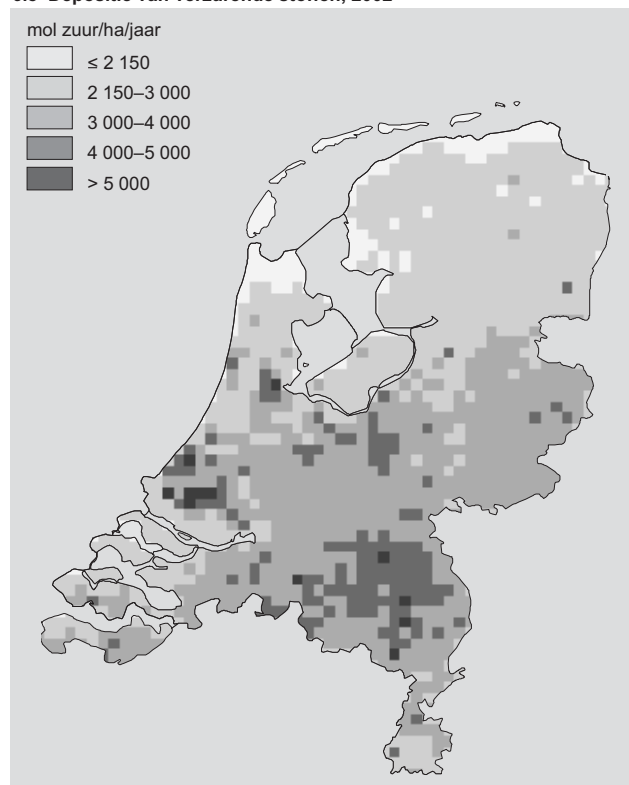
Ontwikkelingen

De grootste bijdrage (54% van totaal) aan de depositie van potentieel zuur in Nederland werd in 2002 geleverd door bronnen in Nederland zelf. De belangrijkste bron van ammoniak in Nederland is de landbouw geweest: 35% van de depositie van NH_x kwam in 2002 van agrarische bronnen.

Van de depositie van potentieel zuur in Nederland was 40% afkomstig uit het buitenland. De grootste depositie vanuit het buitenland was afkomstig uit de omliggende landen.

6.12 Depositie van verzurende stoffen

6.8 Depositie van verzurende stoffen, 2002

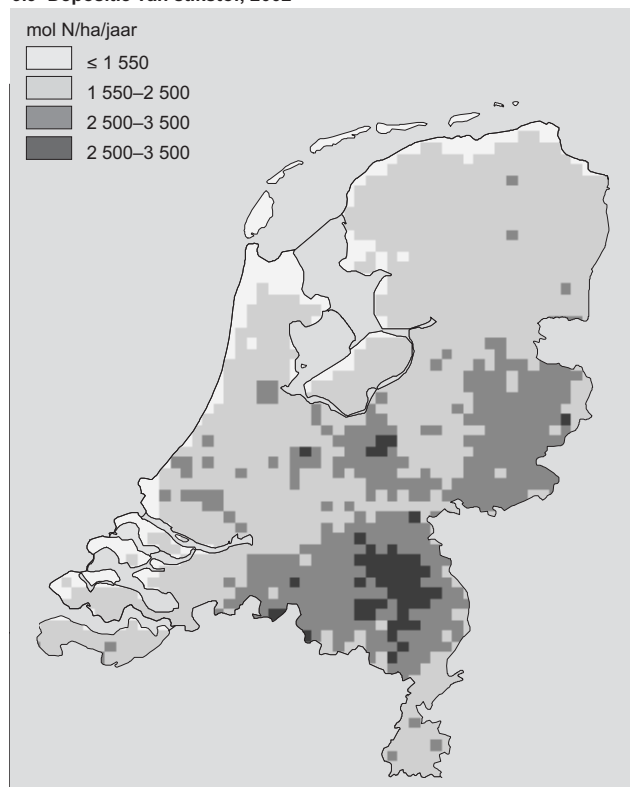
Bron: RIVM; RIVM & CBS (2004).

Toelichting

Er is een grote spreiding in de verdeling van de depositie van potentieel zuur in Nederland. In gebieden met veel intensieve veehouderij, zoals de Peel (concentratiegebied Zuid-Nederland), de Gelderse Vallei en delen van de Achterhoek en Twente (concentratiegebied Oost-Nederland) zorgt de emissie van ammoniak (NH_3) voor een hoge depositie van potentieel zuur. In het Rijnmondgebied wordt de verhoogde depositie van potentieel zuur veroorzaakt door stikstofverbindingen (NO_x) en zwavelverbindingen (SO_2) uit het verkeer en de industrie.

6.13 Depositie van stikstof

6.9 Depositie van stikstof, 2002

Bron: RIVM; RIVM & CBS (2004).

Toelichting

Regionaal verschillen de deposities van stikstof. Vooral in gebieden met intensieve veehouderij [de Peel (concentratiegebied Zuid-Nederland), de Gelderse Vallei en de Achterhoek (concentratiegebied Oost-Nederland)] komen hoge deposities van stikstof voor. Dit wordt veroorzaakt door een hoge ammoniakemissie in deze gebieden. Ammoniak komt op geringe hoogte in de lucht vrij en heeft een hoge depositiesnelheid. Hierdoor worden gebieden dichtbij de bron relatief het zwaarst belast.

Ontwikkelingen

Tot een aantal jaren geleden lag de landelijke depositie van stikstof jaarlijks gemiddeld rond de 3 000 mol/ha. De laatste jaren is deze echter gedaald tot ongeveer 2 300 mol/ha. De depositie van stikstof is afgenomen door een lichte daling van de depositie van geoxideerde stikstofverbindingen (NO_x) en een vermindering van de depositie van gereduceerde stikstofverbindingen (NH_x).

6.14 Ontwikkeling van de depositie van stikstof, ammoniak en vervolgproducten per verzuringsgebied

Tabel 6.5a
Ontwikkeling van de depositie van ammoniak en vervolgproducten per verzuringsgebied

	1985	1990	1995	2000	2001	2002*
<i>mol/ha/jaar</i>						
ZO-Overijssel	3 010	3 390	2 790	2 380	2 160	1 930
NO-Gelderland	2 940	3 340	2 800	2 350	2 190	1 940
NO-Noord-Brabant	3 510	4 030	3 520	3 000	2 830	2 470
ZO-Noord-Brabant	3 200	3 720	3 370	2 880	2 750	2 380
N-Limburg	3 130	3 510	3 030	2 720	2 530	2 190
Overig-Nederland ¹⁾	1 940	2 070	1 730	1 560	1 430	1 320
Nederland	2 190	2 380	2 000	1 780	1 640	1 490

¹⁾ Gewogen gemiddelde naar oppervlakte per verzuringsgebied.

Bron: RIVM.

Tabel 6.5b
Ontwikkeling van de stikstofdepositie per verzuringsgebied

	1985	1990	1995	2000	2001	2002*
<i>mol/ha/jaar</i>						
ZO-Overijssel	4 010	4 220	3 520	3 070	2 850	2 620
NO-Gelderland	3 960	4 190	3 540	3 060	2 890	2 660
NO-Noord-Brabant	4 560	4 930	4 350	3 760	3 620	3 230
ZO-Noord-Brabant	4 240	4 590	4 180	3 620	3 530	3 120
N-Limburg	4 210	4 390	3 830	3 440	3 290	2 920
Overig-Nederland ¹⁾	2 900	2 900	2 460	2 260	2 130	2 020
Nederland	3 160	3 210	2 750	2 470	2 350	2 200

¹⁾ Gewogen gemiddelde naar oppervlakte per verzuringsgebied.

Bron: RIVM.

Toelichting

In tabellen 6.5a en 6.5b is de ontwikkeling in de tijd van de depositie van ammoniak en stikstof weergegeven per verzuringsgebied (zoals door het RIVM onderscheiden). Een exacte depositie per concentratiegebied is niet mogelijk. Daarom zijn in de bovenstaande tabellen de verzuringsgebieden opgenomen die grotendeels of geheel binnen de concentratiegebieden Oost-Nederland en Zuid-Nederland liggen (zie figuur 2.1). De cijfers over 2002 zijn voorlopig. Ten opzichte van de Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003 (CBS, 2003) zijn tabellen 6.5a en 6.5b aangepast. De cijfers zijn voor alle jaren nu gebaseerd op modelberekeningen op basis van emissies en dus onderling vergelijkbaar.

Voor alle jaren is voor Overig-Nederland het gewogen gemiddelde naar oppervlakte van de verzuringsgebieden in Overig-Nederland uitgerekend.

Ontwikkelingen

In de verzuringsgebieden die een overlap vertonen met de concentratiegebieden Oost- en Zuid-Nederland is de depositie van zowel stikstof als ammoniak hoger geweest dan in de verzuringsgebieden in Overig-Nederland.

Omdat ammoniak relatief dicht bij de emissiebron neerslaat, zal het aandeel van de in Nederland geproduceerde ammoniak in de totale depositie veel groter zijn. Voor NO_x, dat zich over veel grotere afstanden verspreidt, zijn de lokale verschillen minder groot.

Vanaf 1990 is de depositie van ammoniak en stikstof zowel voor heel Nederland als voor de afzonderlijke verzuringsgebieden jaarlijks afgenomen. In de periode 1990–2002 nam de depositie van ammoniak en vervolgproducten voor heel Nederland jaarlijks met gemiddeld ca. 80 mol/ha af. De landelijke depositie van stikstof nam over dezelfde periode jaarlijks met gemiddeld meer dan 90 mol/ha af.

6.15 Referenties

- Bakker, R.F. & Bussink, D.W. (2004). Overzicht fosfaat-toestand gras- en bouwland 1997, 1999 en 2002. Rapportnr. 990.04. Nutriënten Management Instituut NMI BV. Wageningen.
- Boumans, L.J.M., van Drecht, G., Fraters, B., de Haan, T. & de Hoop, W. (1997). Effecten van neerslag op nitraat in het bovenste grondwater onder landbouwbedrijven in de zandgebieden. Rapportnr. 714831002. RIVM. Bilthoven.
- CBS. (2002). Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2002. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen.
- CBS. (2003). Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2003. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen.
- CCDM. (2004). Emissiemonitor 2004. Datawarehouse Emissieregistratie. <http://www.emissieregistratie.nl>
- CIW. (2003). Water in Beeld. Voortgangsrapportage over het waterbeheer in Nederland. Broese en Peereboom. Breda.
- Fraters, B., Vissenberg, H.A., Boumans, L.J.M., de Haan, T. & de Hoop, D.W. (1997). Resultaten Meetprogramma Kwaliteit Bovenste Grondwater Landbouwbedrijven in het zandgebied (MKBGL-zand) 1992–1995. Rapportnr. 714 801 014. RIVM. Bilthoven.
- Fraters, B., Hotsma, P.H., Langenberg, V.T., van Leeuwen, T.C., Mol, A.P.A., Olsthoorn, C.S.M., Schotten, C.G.J. & Willems, W.J. (2004). Agricultural practice and water quality in the Netherlands in the 1992-2002 period. Background information for the third EU Nitrate Directive Member States report. Rapportnr. 500003002. RIVM. Bilthoven.
- IPCC. (2000). Good Practice Guidance and Uncertainty Management in National Greenhouse Gas Inventories. IPCC-TSU NGGIP. Japan.
- Reijnders, H.F.R., van Drecht, G., Prins, H.F. & Boumans, L.J.M. (1998). The quality of groundwater in the Netherlands. J. of Hydrology, vol. 207, pp. 179–188.
- RIVM. (2002). Luchtkwaliteit. Jaaroverzicht 2001. RIVM. Bilthoven.
- RIVM & CBS. (2002). Milieucompodium 2002. Het milieu in cijfers. <http://www.milieucompodium.nl>.
- RIVM & CBS. (2004). Milieucompodium 2004. Het milieu in cijfers. RIVM. Bilthoven. <http://www.milieucompodium.nl>.
- Schröder, J.J. & Corré, W.J. (2000). Actualisering stikstof- en fosfaatdeskstudies. PRI-Rapportnr. 22. PRI-WUR. Wageningen.
- Willems, W.J., Fraters, B., Meinardi, C.R., Reijnders, H.F.R. & van Beek, C.G.E.M. (2002). Nutriënten in bodem en grondwater: Kwaliteitsdoelstellingen en kwaliteit 1984-2000. RIVM. Bilthoven.
- van der Zee, S.E.A.T.M., van Riemsdijk, W.H. & de Haan, F.A.M. (1990). Het protocol fosfaatverzadigde gronden. Deel 1. Toelichting. Landbouwuniversiteit Wageningen.
- van der Zee, S.E.A.T.M., van Riemsdijk, W.H. & de Haan, F.A.M. de (1992). Het protocol fosfaatverzadigde gronden. Deel 2. Technische uitwerking. Landbouwuniversiteit Wageningen.

Bijlage 1. Alfabetische Begrippenlijst

Algemene Inspectie Dienst (AID)

Dienst van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit die belast is met controle op de wet- en regelgeving in de agrarische sector.

Basisregistratie Percelen

Landelijk systeem van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voor de registratie van perceelsgebonden gegevens. Basisregistratie Percelen bevat per perceel gegevens over de gebruikers, de gebruikstitel, het gewas, de oppervlakte, de geschatte zaai- of pootdatum, het mestnummer en de geografische ligging. Naast gegevens afkomstig van ondernemers bevat Basisregistratie Percelen kadastragegevens, topografische kaarten, luchtfoto's en de bodem- en grondwatertrappenkaart. Alleen grond die is aangemeld bij Basisregistratie Percelen kan worden meegeteld in het stelsel van mestafzetovereenkomsten.

Bedrijfstype

De cijfers voor mestproductie- en dierrechten, MINAS en mestafzetovereenkomsten worden gepresenteerd per bedrijfstype. De vaststelling van het bedrijfstype vindt plaats aan de hand van de veebezetting van een bedrijf voor verschillende diercategorieën. Zie ook veebezetting.

Beëindigingsregeling varkensbedrijven (BEVAR) in de EHS

Beëindigings- en verplaatsingsregeling van de overheid voor bedrijven in of nabij de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) in de concentratiegebieden.

Belastbaar fosfaatoverschot

Het belastbaar fosfaatoverschot is de aanvoer van fosfaat minus de afvoer van fosfaat en de toegestane verliezen in de bodem (op grond van de verliesnormen).

Belastbaar stikstofoverschot

Het belastbaar stikstof overschot is de aanvoer van stikstof minus de afvoer van stikstof en de toegestane verliezen in de bodem en de gasvormige verliezen uit dierlijke mest in de stal (de zogenaamde stikstofcorrecties).

Besluit Gebruik Dierlijke Meststoffen (BGDM)

In het Besluit Gebruik Dierlijke Meststoffen waren fosfaat-gebruiksnormen opgenomen die tot en met 1997 een maximum stelden aan het gebruik van dierlijke mest. Op basis van het BGDM gelden nog wel regels voor het tijdstip en de wijze van mesttoediening.

Besluit hardheidsgevallen herstructurering varkenshouderij

Besluit dat er onder meer toe heeft geleid dat onder bepaalde voorwaarden toch varkensrechten konden worden berekend op basis van de productieruimte die onder de Wet herstructurering varkenshouderij als latente ruimte zou komen te vervallen.

Bureau Heffingen

Agentschap van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit dat belast is met de uitvoering van de Meststoffenwet (onder andere de MINAS-aangiften ontvangen, controleren en vaststellen; registratie mestproductierechten).

Concentratiegebied

Wettelijk aangewezen gebieden (Zuid- en Oost-Nederland) waar afwijkende bepalingen gelden in het kader van de Meststoffenwet.

Depositie

Proces waarbij stoffen via transport door de lucht op een oppervlak (gewas, bodem) terecht komen.

Derogatie

Zie EU-Nitraatrichtlijn.

Dierrechten

De combinatie van mestproductie-, varkens- en pluimveerechten.

Doorgehaalde rechten

Mestproductie-, varkens- of pluimveerechten van agrarische bedrijven die bij Bureau Heffingen zijn doorgehaald, zodat ze niet meer bestaan.

EU-Nitraatrichtlijn

EU-richtlijn met als doel de nitraatverontreiniging van grond- en oppervlaktewater te voorkomen. Eén van de belangrijkste voorschriften van de richtlijn is een maximum aan stikstof in de vorm van dierlijke mestgift van 170 kg per ha. Van dit maximum kan onder bepaalde voorwaarden worden afgeweken (zogenaamde derogatie). Nederland heeft bij de Europese Commissie derogatie aangevraagd voor grasland (maximale stikstofgift 250 kg per ha).

Eutrofiëring

Proces waarbij een overmaat aan voedingsstoffen (nutriënten) voor planten, met name stikstof (N) en fosfor (P) ecologische processen in water ontregelt. Bekende eutrofiëeringsverschijnselen zijn algenbloei, kroosvorming, troebel water, zuurstofloosheid en vissterfte.

Excretie

Mineralenproductie in de mest per dier 'onder de staart'.

Forfait

(Wettelijk) vastgestelde vaste waarde die als standaard gebruikt mag of moet worden.

Fosfaat

Fosforverbinding. In de praktijk worden fosforgehalten vaak op basis van fosfaat (P_2O_5) uitgedrukt. P_2O_5 -gehalte = $2,29 \times P$ -gehalte.

Fosfaatgebruiksnorm

Norm voor de maximaal per jaar per ha aan te wenden hoeveelheid fosfaat in de vorm van dierlijke mest.

Fosfaatoverschot

Het verschil tussen de aanvoer en de afvoer van fosfaat. Binnen MINAS gebeurt dit op de schaal van een bedrijf en wordt fosfaat uit kunstmest buiten beschouwing gelaten.

Fosfaatverliesnorm

Norm (in kg per ha per jaar) voor het maximale fosfaatoverschot binnen MINAS dat vrij is van heffing. Bij een groter overschot moet heffing worden betaald.

Gasvormige verliezen

Gasvormige stikstofverliezen uit dierlijke mest (in de vorm van stikstof, ammoniak en stikstofoxiden). Omdat deze verliezen niet (direct) op of in de bodem komen worden deze op een aantal punten anders behandeld in het kader van MINAS en MAO.

Groen-Labelstalsysteem

Stalsysteem met een certificaat voor minder ammoniakemissie dan een normaal stalsysteem.

Grondgebonden rechten

Zie Mestproductierechten.

Grondgebruiksverklaring

Grond die in gebruik is maar niet onder een geldige gebruikstitel (eigendom, zakelijk gebruiksrecht of pacht van minimaal zes jaar) kan door middel van het formulier 'grondgebruiksverklaring' in het kader van MINAS worden meegeteld bij de tot het bedrijf behorende oppervlakte landbouwgrond. Dit is gunstig voor de grondgebruiker in verband met de verlies- en aanvoernormen uit MINAS.

Grootvee-eenheid (gve)

Eén gve is de hoeveelheid fosfaat die een melkkoe jaarlijks produceert (41 kg fosfaat onder MINAS 2000).

Intensieve veehouderij

Vormen van veehouderij die niet direct aan gras- of bouwland zijn gebonden. Het gaat hierbij vooral om de varkens-, kalver- en pluimveehouderij.

Intermediair

(Tussen) handelaar in mest.

Interimwet beperking varkenshouderij- en pluimveehouderijbedrijven

Wet die is ingevoerd in 1984 als voorloper van de Meststoffenwet. De Interimwet had tot doel om, vanwege de mestproblematiek, verdere uitbreiding van de varkens- en pluimveehouderij te voorkomen.

Klassieke vogelpest (Aviaire Influenza)

Voor vogels (pluimvee) besmettelijke dierziekte.

Landbouwtelling (Meitelling)

Jaarlijkse integrale telling onder alle land- en tuinbouwbedrijven van meer dan 3 nge (Nederlandse grootte-eenheden). Zie Nederlandse grootte-eenheden.

Maximaal Toelaatbaar Risico (MTR)

De concentratie van een stof waarbij theoretisch 5% van de soorten in een ecosysteem schade kan ondervinden; dat is hetzelfde als het 95% beschermingsniveau.

Mestafzetovereenkomsten (MAO)

Een stelsel dat moet waarborgen dat op landelijk niveau niet meer mest wordt geproduceerd dan door producenten op het eigen bedrijf kan worden aangewend of bij derden kan worden afgezet.

In de wet worden voor de mestproductie per diersoort vaste (forfaitaire) stikstofnormen gehanteerd, gebaseerd op de gemiddelde productie per dier. Om te voorkomen dat veehouders met dieren die minder mineralen dan gemiddeld produceren, onnodig (loze) afzetcontracten moeten sluiten, is bepaald dat veehouders in 2002 slechts voor 85% van hun forfaitaire mestproductie afzetruimte moeten hebben geregeld. In 2003 moeten veehouders voor 95% van hun forfaitaire mestproductie afzetruimte geregeld hebben.

Mestbewerking

Bewerking van dierlijke mest, zoals bijvoorbeeld het scheiden in een dikke en dunne fractie. De bewerkingsproducten blijven als mest in de Nederlandse landbouw. In verband hiermee kunnen dus op basis van mestbewerking geen Mestafzetovereenkomsten worden gesloten.

Mestnummer

Administratief nummer voor een agrarisch bedrijf dat meststoffen gebruikt of produceert. Agrarische bedrijven doen binnen MINAS aangifte middels mestnummers. Hierbij kan één bedrijf in meerdere mestnummers gesplitst zijn (waardoor het aantal mestnummers niet overeen komt met het aantal agrarische bedrijven).

Mestplaatsingsruimte

Hoeveelheid mest (stikstof volgens Mestafzetovereenkomsten, stikstof volgens MINAS en fosfaat volgens MINAS) die gezien de wetgeving geplaatst kan worden in de Nederlandse land- en tuinbouw, verwerkt wordt (zie Mestverwerking), dan wel geëxporteerd wordt.

Mestproductierechten

Voor elk bedrijf dat mest produceert van aangewezen diersoorten, zijn bij Bureau Heffingen mestproductierechten geregistreerd (in kg fosfaat). De hoeveelheid mestproductierechten van een bedrijf is bepalend voor het maximaal aantal te houden dieren. Er wordt onderscheid gemaakt tussen grondgebonden en niet-gebonden rechten. Grondgebonden rechten zijn gebaseerd op het areaal landbouwgrond dat iemand gebruikt op basis van eigendom, zakelijk gebruiksrecht of reguliere pacht. Niet-gebonden rechten zijn historisch verworven. Deze niet-gebonden rechten kunnen verplaatsbaar of niet-verplaatsbaar zijn. Alleen de niet-gebonden verplaatsbare rechten zijn verhandelbaar. Voor varkens en pluimvee zijn speciale rechten ingesteld.

Meststoffenwet

Wet van 27 november 1986 inzake het verhandelen van meststoffen en de afvoer van mestoverschotten.

Mestverwerking

Verwerking van dierlijke mest tot een dusdanige vorm dat deze niet meer als dierlijke mest in de Nederlandse landbouw wordt gebruikt (bijvoorbeeld mestverbranding of verwerking tot mestkorrels). Op basis van contracten (MAO's) met mestverwerkers mogen veehouders dieren houden.

Milieu-investeringsaftrek (MIA)

Fiscale regeling van 26 juli 2000 waarmee belastingplichtige ondernemers hun belastbaar inkomen kunnen verlagen wanneer zij investeren in milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen. Van het investeringsbedrag mag een bepaald percentage ten laste worden gebracht van het belastbaar inkomen over het kalenderjaar waarin het desbetreffende bedrijfsmiddel is aangeschaft.

Mineralenaangiftesysteem (MINAS)

Met ingang van 1 januari 1998 moeten landbouwbedrijven jaarlijks aangifte doen van de aanvoer en afvoer van mineralen. Indien het overschot (aanvoer minus afvoer) groter is dan de verliesnorm dient een heffing te worden betaald. Het MINAS is vastgelegd in de Meststoffenwet en lagere regelgeving.

MINAS-stikstof en MINAS-fosfaat

De werkelijke hoeveelheid stikstof en fosfaat, zoals gebruikt in de MINAS systematiek (in tegenstelling tot forfaitaire hoeveelheden).

Mond- en Klauwzeer (MKZ)

Voor evenhoevigen besmettelijke dierziekte.

Nederlandse grootte-eenheden (nge)

Dit zijn eenheden bss (bruto standaardsaldi = de in geldswaarde uitgedrukte totaalopbrengst minus bepaalde bijbehorende specifieke kosten), die gecorrigeerd zijn voor de prijsontwikkeling van het saldo in Nederland. Het wordt gebruikt voor statistieken, is een grondslag voor heffingen en regelgeving.

Niet-gebonden rechten

Zie Mestproductierechten.

Opkoopregeling varkensrechten (ORV)

Opkoopregeling van de overheid voor varkensrechten.

Overige organische meststoffen (OOM)

Meststoffen als zuiveringsslib, compost en zwarte grond. De mineralenaanvoer via zwarte grond telt niet mee binnen MINAS, voor de overige organische meststoffen wel.

Pluimveerechten

Mestproductierechten voor pluimvee (in kg fosfaat).

Potentieel zuur

Potentieel zuur is gedefinieerd als de maximale verzuring die zwaveloxide, stikstofoxiden en ammoniak in bodem en water teweeg kunnen brengen. Het vermogen van een stof om verzurend te werken wordt uitgedrukt in zuurequivalenten.

Reconstructiewet concentratiegebieden

De Reconstructiewet concentratiegebieden biedt de mogelijkheid om de verschillende problemen op het gebied van de veterinaire kwetsbaarheid, natuur, landschap, milieu en ruimtelijke kwaliteit integraal aan te pakken. Centraal staat hierbij het bereiken van een nieuw evenwicht tussen de verschillende functies in het landelijk gebied. Daarbij wordt naast een duurzaam perspectief voor de landbouw ook de verbetering van de kwaliteit van natuur, landschap en milieu in onderling verband nagestreefd.

Regeling Beëindiging Veehouderijtakken (RBV)

De RBV is bedoeld om bij te dragen aan het bereiken van evenwicht op de mestmarkt door opkopen van mestproductierechten, varkensrechten en pluimveerechten. In aansluiting op de RBV is er een ruimte-voor-ruimteregeeling, waarmee provincies in concentratiegebieden een bedrag betalen voor het opkopen en slopen van stallen die bij die rechten horen. De kosten verdienen zij terug door verkoop van bouw kavels voor extra woningen.

Regeling voorloperbedrijven varkenshouderij

Regeling waarmee varkensbedrijven die voorop liepen op het gebied van milieu of dierenwelzijn in aanmerking konden komen voor gehele of gedeeltelijke vrijstelling van de generieke korting van 10% die varkenshouders per 1 september 1998 opgelegd kregen.

Stikstof(dier)correctie

Correctie (per dier) in MINAS voor moeilijk en of niet te vermijden gasvormige stikstofverliezen uit stal en mestopslag (onder andere in de vorm van vervluchtigde ammoniak). Daarnaast is er per ha grasland nog een correctie, omdat verondersteld is dat in de verliesnorm voor grasland reeds de gasvormige verliezen voor circa 2 gve per ha is opgenomen.

Stikstofgebruiksnorm (Stikstofaanwendingsnorm)

Norm voor de maximaal per jaar per ha aan te wenden hoeveelheid stikstof in de vorm van dierlijke mest.

Stikstofnorm mestafzetovereenkomstenstelsel

Maximale hoeveelheid stikstof per ha die gehanteerd wordt om de afzet van mest (forfaitair) te koppelen aan grond. Hierbij wordt onderscheidt gemaakt naar de teelt die op die grond plaatsvindt.

Stikstofoverschot

Het verschil tussen de aanvoer en de afvoer van stikstof. Binnen MINAS gebeurt dit op de schaal van een bedrijf.

Stikstofverliesnorm

Norm (in kg per ha per jaar) voor het maximale stikstofoverschot binnen MINAS dat vrij is van heffing. Bij een groter overschot moet heffing worden betaald.

Toelaatbaar stikstofoverschot

Som van de stikstofverliesnorm en de stikstofcorrectie.

Uitspoeling

Het doorsijpelen van mineralen (stikstof en fosfaat) naar grondwater en/of oppervlaktewater.

Varkensbesluit

Besluit van 20 maart 1998 waarmee (welzijns-) eisen worden gesteld aan o.a. de huisvesting en verzorging van varkens die gehouden worden voor de fokkerij of voor de mesterij.

Varkensrechten

Mestproductierechten voor varkens. Varkensrechten worden uitgedrukt in varkensseenheden waarbij één varkensseenheid gelijk is aan de forfaitaire productie van 1 vleesvarken (= 7,4 kg fosfaat).

Veebezetting

Aantal grootvee-eenheden (gve) per ha voor een landbouwbedrijf. Voor het bepalen van de veebezetting van een bedrijf wordt gebruik gemaakt van het totaal aantal gve's en de totale grondoppervlakte van het bedrijf. Daarbij is alle grond in eigendom, in pacht, in gebruik via een grondgebruiksverklaring en in het buitenland gelegen grond meegenomen.

Vermesting

Het proces van verrijking met voedingsstoffen (met name stikstof en fosfaat), waardoor ecologische processen worden verstoord en gebruiksfuncties van water en bodem worden bedreigd.

Verzuring

Het proces waarbij bodem en water zuurder worden als gevolg van de belasting door verontreinigende stoffen (met name zwaveldioxide, stikstofoxiden en ammoniak uit de lucht).

Wet bodembescherming (Wbb)

Wet van 1 januari 1987 met het doel de bodem zodanig te beschermen dat deze nu en in de toekomst zijn functies

kan blijven vervullen voor mens, dier en plant. De Wbb is gericht op zowel het voorkomen van verontreiniging als op de sanering van verontreinigde bodems. Onder deze wet valt o.a. het Besluit Gebruik Dierlijke Meststoffen (BGDM).

Wet herstructurering varkenshouderij (Whv)

De Wet herstructurering varkenshouderij is op 1 september 1998 in werking getreden. De in de wet neergelegde maatregelen moeten leiden tot een gezonde, duurzaam werkende varkenssector. De meeste varkenshouders die in 1995 en 1996 varkens hielden, konden per 1 september 1998 (een deel van) hun mestproductierechten varkenskippen omzetten in varkensrechten. Het aantal varkens op het bedrijf in 1995 of 1996 lag ten grondslag aan de berekening van de hoeveelheid varkensrechten.

Wet Verplaatsing Mestproductie

Wet van 1 januari 1994 waarin de overdracht (en de korting op mestproductierechten door de overheid bij overdracht) van mestproductierechten is geregeld.

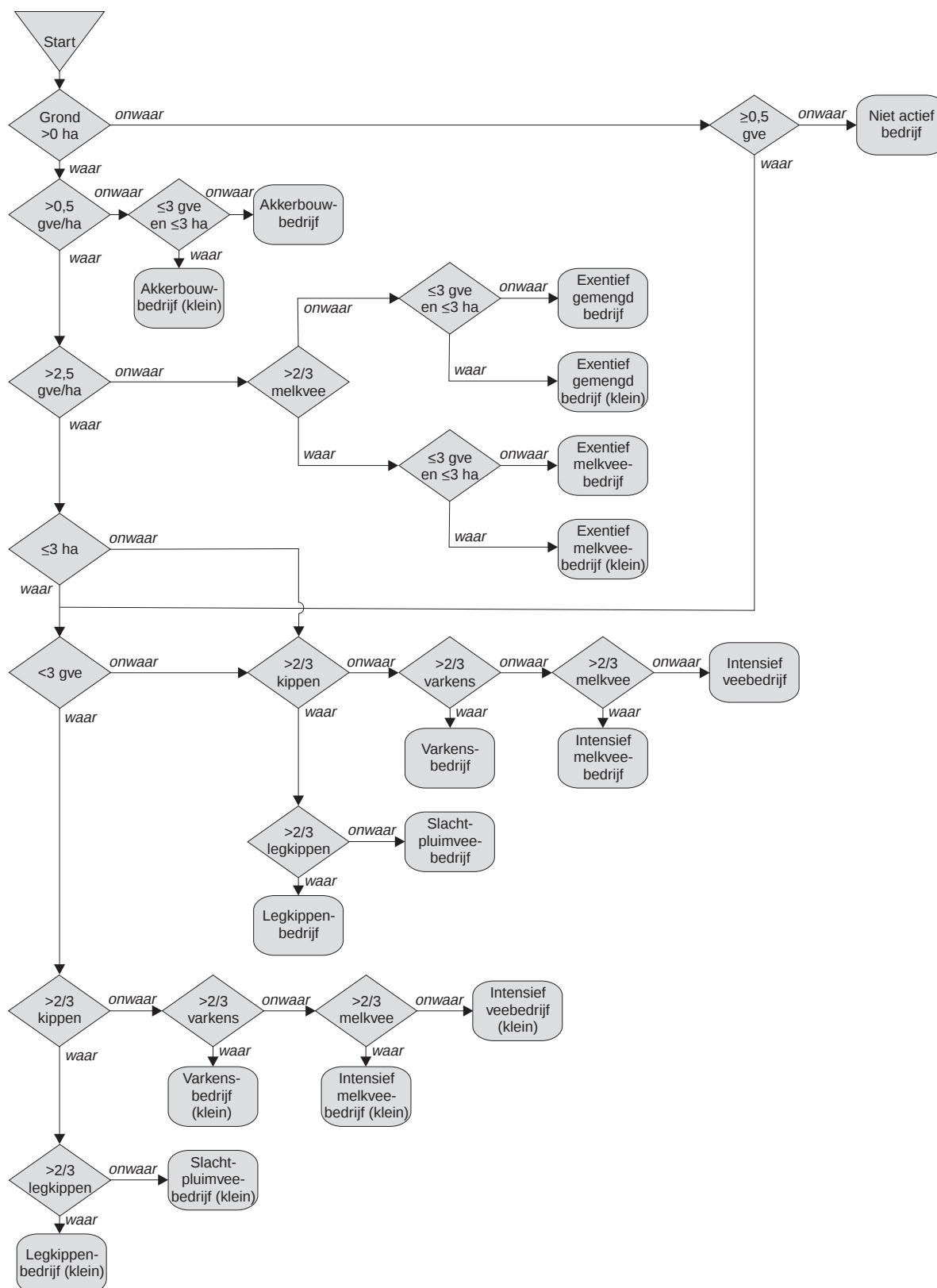
Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL)

Fiscale regeling, die sinds 1991 van kracht is, waarmee belastingplichtige ondernemers hun belastbaar inkomen kunnen verlagen wanneer zij investeren in milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen. Door middel van vrije afschrijving van het investeringsbedrag hoeft over één of meerdere jaren minder inkomstenbelasting of vennootschapsbelasting betaald te worden. Hierdoor wordt een liquiditeits- en rentevoordeel behaald.

Zuurequivalenten

Maat waarmee wordt uitgedrukt in hoeverre een verontreinigende stof bijdraagt aan de verzuring. Eén zuurequivalent (1 z-eq) is gelijk aan één mol H⁺.

Bijlage 2. Stroomschema indeling bedrijfstypen

Toelichting

De bepaling van de grondoppervlakte is gebaseerd op de grondgegevens voor grond in eigendom, in pacht, in gebruik via grondgebruiksverklaring of in het buitenland. Uitgezonderd van de bepaling zijn natuurterreinen onder beheersregime.

Voor de vaststelling van het bedrijfstype wordt in het geval van een onbekende diercategorie het vermelde aantal genegeerd in de totaalstelling. De diercategorieën die onderscheiden worden zijn melkvee (100–104), varkens (400–411), kippen (200–312, 951) en legkippen (300–301).